

Deze film is beschikbaar gesteld door het KITLV, uitsluitend op voorwaarde dat noch het geheel noch delen worden gereproduceerd zonder toestemming van het KITLV. Dit behoudt zich het recht voor een vergoeding te berekenen voor reproductie. Indien op het originele materiaal auteursrecht rust, dient men voor reproductiedoeleinden eveneens toestemming te vragen aan de houders van dit auteursrecht.

Toestemming voor reproductie dient men schriftelijk aan te vragen.

This film is supplied by the KITLV only on condition that neither it nor part of it is further reproduced without first obtaining the permission of the KITLV which reserves the right to make a charge for such reproduction. If the material filmed is itself in copyright, the permission of the owners of that copyright will also be required for such reproduction. Application for permission to reproduce should be made in writing, giving details of the proposed reproduction.

SIGNATUUR MICROVORM:

*SHELF NUMBER
MICROFORM:*

M META 0750

cc

1681

N

BIBLIOTHEEK KITLV

0083 8761

3 dln: ... eew baw d

45.-

CC-1681-N

... VAN DE REIS ...

MEE THUISGEBRACHT

VERTROUWELIJK GEKEUVEL
MET GROOTERE KINDEREN

DOOR

NELLIE

N°. 8—10

UITGAVE:
MASEREEUW & BOUTEN
ROTTERDAM

19872900

Vriendelijkheid, voorkomendheid, hulpvaardigheid.

Bij 't gehuchtje Nonceveux in de Belgische Ardennen, zat een gezelschap wandelaars in het gras een boterham te eten. Komt een ander gezelschap, waarvan de aanvoerder vraagt: „Zoudt u mij ook den weg over de bergen naar Remouchamps kunnen aanduiden?” „Jawel,” zegt de aanvoerder van het rustende gezelschap, en haalt zijn wandelkaart te voorschijn. Er zijn heel wat kruis- en dwarspaden over dien berg, en men komt er weinig menschen tegen; 't zou héél moeilijk zijn den vreemdeling den rechten weg uit te leggen. . . . „Waar denkt u te Remouchamps af te stappen, Mijnheer?” vraagt hij. „Nergens, wij willen doorgaan tot Aywaille en daar den trein nemen.” „Welnu, neem u dan mijn wandelkaart meê; *wij* gaan te Nonceveux in den trein en hebben ze niet noodig. Bezorg u ze maar bij Micha, in 't Café du Museum, vlak tegenover 't station.” „Dank u zeer, Mijnheer,” zegt de ander, „óók voor 't vertrouwen dat u in een vreemdeling stelt.” „Al wel, al wel,” zegt de rustende; en met een groet gaat het wandelend gezelschap verder.

De rustenden, die veel later dan de wandelenden te Aywaille aankwamen, vonden behoorlijk hun wandelkaart ter aangewezen plaatse.

Ziehier een klein staaltje van de vriendelijkheid, voorkomendheid en hulpvaardigheid, waarmee menschen elkaar het leven overal, niet het minst op reis, aangenaam en gemakkelijk kunnen maken.

Ik weet er nog meer: Een oud groentevrouwjtje moest met een zwaar beladen wagen een der hooge bruggen over Utrechts grachten op. Zij duwde en duwde, maar haar zwakke krachten waren niet toereikend. De voorbijgangers hadden allemaal hun eigen vrachten, of waren verdiept in hun eigen belangen, of waren te deftig om zoo'n groentevrouwjtje te helpen; althans er was niemand die haar hulp verleende, en 't arme besje bleef zwoegen en tobben, met haar zwaren groentewagen vóór de hooge brug. Daar kwamen twee vrouwelijke Heilsofficieren aan, en zagen het oudje in nood. Ze bedachten zich geen oogenblik. Ieder harer ging aan ééne zijde van den wagen staan, en gaf hem tot op de hoogte der brug een flink duwtje. Toen was het oudje uit de benauwdheid, en kon zij haar weg vervolgen.

Een ander oud moedertje stond voor het portier van een derdeklasse wagen aan een station. De trein was bijzonder lang, en 't moedertje zat in duizend angsten. 't Scheen dat de conducteur vergat hâar portier te openen, en 't kwam haar volstrekt niet gelegen naar een volgend station te worden meêgenomen. Te vergeefs beproefde zij zich zelf te helpen . . . Een welgekleed heer zag haar benauwdheid: onmiddellijk opent hij het portier; ziende dat het moedertje ook nog een zware mand uit den wagen

te sjuwen heeft, grijpt hij fluks de mand en zet ze neer; daarna steekt hij beide handen uit en helpt het vrouwtje afstijgen; toen bukte hij, nam de mand op en reikte ze haar aan. 't Oude menschje wist niet hoe zij het had, dat zoo'n deftige Mijnheer zoo bezorgd om haar was. . . Dit tooneeltje was des te treffender omdát het zoo'n erg deftige Mijnheer was, die het derdeklasse koopvrouwjtje zoo vriendelijk hielp. Dat ziet men niet alle dagen! Eer nog het omgekeerde; want het is een bekend feit dat zoogenaamde „mensen uit het volk” bij allerlei gelegenheden het eerst klaar staan om elkander, en oók menschen uit de zoogenaamd „hoogere standen” te helpen en te redden; ofschoon deze laatsten menigmaal de grootste hulpvaardigheid van „minderen” aannemen, als iets dat hen van rechtswege toekomt.

Als klein kind moest ik nog al ver naar school loopen en bleef dus over. Tusschen de schooltijden speelde ik met andere overblijfsters. Ik was nog al een robbedoes, en sprong over heggen en struiken, of klauterde in de boomen. Bij zoo'n gelegenheid scheurde ik eens een nieuwe katoenen jurk van den band tot den zoom open. Nu was Leiden in last! Een jurk scheuren, dát was al erg; maar nu nog wel een splinter-nieuwe! Ik begon jammerlijk te schreien, en al de meisjes kwamen meewarig om mij heen staan, mij diep beklagende. Daar schoot op eens, uit een klein huisje vlak bij, een oudachtig krom vrouwtje te voorschijn, en kwam vriendelijk naar ons toe. „Wat is er gaande?” vroeg zij.

't Geval werd haar uitgelegd. Toen nam ze me bij de hand en zei: „Kom maar meê, lievertje; huil maar niet, ik zal 't wel netjes in orde maken!” En ze nam mij mee naar haar armoedig huisje, deed me mijn rokje uit, en naaide de scheur keurig netjes toe. „Nu ziet het er niet meer zóó slim uit,” zei ze, „nu zal Moeder niet al te erg knorren.” En 't was zoo. De toegenaide scheur maakte een milderen indruk dan zo'n vervaarlijk gapende; en Moeder wilde in vriendelijkheid toch niet onder doen voor dat wildvreemde vrouwtje . . . Dat vrouwtje is nooit weer uit mijn geheugen gegaan. Als ik terugdenk aan het lief en leed mijner kinderen, dan zie ik altoos weer de kromgebogen gestalte, die mij zoo vriendelijk uit mijn groote benauwdheid redde.

Soms kan een vriendelijk woord groote ongelukken voorkomen. Tijdens ons laatste verblijf te Aywaille, zaten onze kinderen tweemaal per dag in de rivier; ze speelden er, doken kopje onder, zwommen, bouwden dammen; en dat alles dicht bij een plek waar wij het gevaar niet van kenden. Toen zei een boer tot mijn man: „Mijnheer, wees voorzichtig! dicht bij die plek is een diep gat, waarin uw kinderen best een ongeluk konden krijgen!” Mijn man dankte den vriendelijken waarschuwer, en de gevaarlijke plek werd voortaan vermeden.

Zulke kleinigheden — een beetje hulp, een vriendelijke wenk, kosten heel geen geld en maar weinig tijd. Ze zijn plezierig om te ontvangen en nog plezieriger om te doen. Waarom zijn

wij menschen dan soms zoo stug en stijf en onvriendelijk jegens elkander, vooral jegens menschen die wij niet kennen? Een mensch is een mensch; en *die* mensch is ons het naast, die op een gegeven oogenblik het meest onze hulp noodig heeft.

Wanneer, in een vollen tram, een jongen of een meisje een goede plaats heeft, en er komt nog een reiziger binnen, — een ouder mensch, of iemand die last heeft van zijn zwaarlijvigheid, of iemand met een ziekelijk uitzicht; of een met kind of vrachtjes zwaar beladen vrouw uit het volk; — is het dan niet een plezierig gezicht als die jongen of dat meisje opstaat, en zijn goed plaatsje afstaat aan den nieuweling? Plezierig was dat plaatsje, ja; — maar nóg plezieriger is de vriendelijke dank van den geholpene, vooral als die behoort tot een klasse van menschen, die niet gewend is aan veel vriendelijkheid of beleefdheid van hooger geplaatsten. Want de rijken en aanzienlijken hebben gewoonlijk geen klagen. Er zijn er altoos genoeg die buigen, ja knipmessen, voor een fijnlakensche jas of een zijden japon. Maar dat is de echte vriendelijke beleefdheid niet. . . *Die* maakt geen onderscheid; of als zij onderscheid maakt, dan is het meestal nog in 't voordeel der eenvoudigen.

Ook bij tegenstelling kan men leeren wat vriendelijkheid, voorkomendheid en hulpvaardigheid waard zijn in het leven van den dag. Ik maakte eens, eenige jaren geleden, met mijn beide kinderen een wandeling in den omtrek van Stavelot. We hadden lang rondgedwaald,

soms door de brandende z n, en we versmachtten van dorst. Daar zagen we eindelijk een huis, en daarbij een van die altoos loopende pompen, of liever fonteinen, zooals men in de bergstreken veeltijds aantreft. We konden nu drinken, dachten we. Maar mis! we hadden niets om uit te drinken. Als wij 't krachtig spuitende water opvingen in onze handen, dan spatte het weer even krachtig terug, en liet onze handen leeg terwijl het ons van boven tot beneden nat maakte. Uit nze hoeden of sch enen drinken? daar hadden we niet heel veel zin in. Den mond aan de tuit van de pomp brengen? . . . Om dat met goed gevolg te doen moet je 't méér gedaan hebben. Kortom, we stonden daar als echt onhandige sukkels bij de pomp, en zagen het kristalheldere koele water voor onzen neus wegvloeien zonder ons te kunnen laven . . . „Ik zal in dat huis een glas of k mmetje vragen,” dacht ik toen. Doch op 't zelfde oogenblik zag ik voor 't venster van dat huis drie gezichten die ons uitlachten; niet guitig, goedig lachten om de dwaze vertooning die wij ongetwijfeld hadden gemaakt, met één voet reeds in de lucht om heen te gaan en te helpen; — met zulk lachen stem je zèlf meê in. Maar 't was de leelijke lach van het leedvermaak, de pret om de ongellegenheid waarin men een ander ziet verkeeren, en waarbij men in de verste verte niet komt op het denkbeeld van hulp te bieden . . . Aan zulk soort menschen vraag je natuurlijk geen dienst; als ze je niet afwezen, zouden ze je helpen met een zuur gezicht. Ik nam mijn kin-

deren bij de hand, en even smachtend van dorst als wij gekomen waren, gingen wij weer heen. Gelukkig kwamen wij niet ver vandaar aan een helder bronnetje, waaruit wij het water met de hand opscheppen konden.

Persoonlijk hielden wij er andere begrippen op na. Naast ons huis te Aywaille, waar wij destijds woonden, st nd óók een pomp. Daar kwamen óók wel eens, in het reisgetijde, versmachtende wandelaars zich laven, en stonden er soms net zoo onhandig voor als wij te Stavelot. Zag een onzer dienstmeisjes dat, of een der kinderen, dan kwamen zij gauw aandrigen met een paar glazen. „Als je blijft, dames en heeren, kan ik u dienen?” En met prettige verrassing werden de glazen aangenomen; de dorstenden leschten zich naar hartelust; met een vriendelijk „dank u zeer!” werden de glazen terug gegeven, en met niet minder vriendelijke groeten ging ieder weer zijns wegs . . . Dat kostte niets; maar over en weer was er een bloemetje van hulp en dank geplukt.

Die bloemetjes moesten in het menschenleven zoo talrijk groeien als de madeliefjes en boterbloempjes in de wei. We moesten ons, van kind af aan, oefenen in vriendelijkheid, voorkomendheid en hulpvaardigheid jegens *iedereen*, huisgenooten en vreemden, rijken en armen, vrienden en vijanden. Ja vijanden . . . Eigenlijk moest er zoo iets als „vijandschap” niet in de wereld bestaan; maar zij bestaat, helaas. Ik hoop dat niemand uwer zich iemands vijand noemt of voelt, dat gij allen een hart hebt waar-

in geen plaats is voor wrok; maar 't kan gebeuren dat iemand zich *uw* vijand noemt of voelt, *u* met den nek aanziet en onaangename dingen aandoet. Als die iemand versmachtte van dorst, zoudt gij hem een glas water weigeren? Als hij in 't water lag, zoudt gij hem de reddende hand niët toesteken? . . . Ja toch! want hij moge *uw* vijand zijn, gij zijt immers de *zijne* niet?

Vriendelijkheid, voorkomendheid, hulpvaardigheid, ze zijn de lieve kleine zusterkens der Groote Liefde, die de wet behoorde voor te schrijven in ieder hart en in heel de menschenwereld. De Groote Liefde is er steeds op uit om voor alle menschen het leven goed en aangenaam te maken, en alle ongerechtigheden uit den weg te ruimen. Dat zij daarin nog niet slaagde is niet hààr schuld. Maar al slaagde zij er den dag van vandaag reeds in om alle levensbanen glad te maken, er zouden toch nog duizenderlei omstandigheden blijven bestaan, waarin haar kleine zusterkens een handje helpen moesten. Hoeveel te meer nu, nu de Groote Liefde nog lang niet klaar is met haar reuzentaak! Kweeken wij dus in ons hart en leven de Groote Liefde mèt haar kleine zusterkens; en laat de wijze waarop, en de personen jegens wie wij vriendelijk, voorkomend en hulpvaardig zijn, toonen dat de Groote Liefde de eereplaats bekleedt in ons hart.

Nog een paar reisherinneringen schieten me hier te binnen die jullie misschien wel aardig vindt te vernemen. — Het was te Keulen, bij gelegenheid dat er in den Dom een groote processie zou gehouden worden. Mijn dochttertje

en ik volgden de menigte, en plaatsten ons in de rij der toeschouwers, heel vooraan, doch in dezelfde lijn als de anderen. We stonden heel stil en eerbiedig; want wie zal nu ooit opzettelijk stoornis geven in eens anders kerkgebouw? Maar o wee! van onder mijn kapmantel kwam een puntje van een rooden Baedeker, — den bekenden reisgids — te voorschijn! Dat roode puntje brandde in de oogen van een hoogst majestueuzen koster, die in vollen tooi door de kerk heenpronkte. 't Was een knappe kerel, wel over de zes voet lang, breed geschouderd en met een statig gewelfd buikje; en zijn aangezicht leek wel een gouden troon waarop, in volle majesteit, zijn Zelf-bewustzijn zetelde: het zalige bewustzijn van te wezen een knappe man, een gebuikte burger, en bovendien nog een opgetuigde koster van den Keulschen Dom. Met onbeschrijfelijk hoogmoeds-gebaar zwaaide hij zijn zilvergeknopen heerschersstaf, en herstelde gewichtig de orde waar volstrekt geen wanorde was, en plaatste gebiedend menschen in de rij die er heelemaal niet buiten stonden. Al dat vertoon was hij verschuldigd aan zijn hooge waardigheid van koster in den Dom. Maar 't scheen dat hij de ijdelheid van zijn vertoon toch wel eenigszins voelde; en als een uitgehongerde haai op een drenkeling, schoot hij af op mij, die met mijn rooden Baedeker een schijn van recht tot wezenlijk verontwaardigings-vertoon gaf. Of neen, „afschieten” deed hij niet; dat was niet deftig; met vorstelijken tred kwam hij op mij af, en zijn ontzagwekkenden staf naar mij uit-

strekking bulderde hij: „Er uit!” Nu hoorde ik het wezenlijk „te Keulen donderen”; en met de gelaatsuitdrukking die bij dit feit paste vroeg ik: „waarom?” „U,” zei hij, en ik mocht nog dankbaar zijn dat de kosterlijke mond zei „U” en niet „jij” — „U, met uw rooden Baedeker, ga in uw eigen kerkgebouw de godsdienst-oefening storen!” De menschen naast ons keken alsof zij zeggen wilden: „die stoort immers niets of niemand!” — maar tegen dien vorsteliijken koster durfde niemand zijn mond opendoen; ik begon: „maar...” Toen werd de heerschershaf tegen mij aangelegd en werd ik teruggedrongen met het bevel: „Terug!” Nu, in de kerk heeft men zich te onderwerpen aan den koster; en wij trokken ons zachtjes terug. Dit tooneel had echter meer stoornis veroorzaakt dan ik ooit op mijn geweten geladen heb, hoeveel kerken ik ook in mijn leven heb bezocht, soms midden onder den dienst. Met moeite baanden wij ons een weg door de menigte, om ten slotte terecht te komen achter het koor, waar wij alweer stil en netjes in de rij der kijkenden gingen staan. Maar ook dáár ontdekte ons het alziend oog van den majesteitliijken koster; en ook dáár werden wij vandaan gedreven; wij — die stil en eerbiedig stonden, terwijl er om ons heen gepraat en geschuifel was, en terwijl de kerk dreunde van het oneerbiedig toebonzen der deuren... Gelukkig hadden wij intusschen de processie gezien: we hadden echter den dienst en de muziek ook nog willen bijwonen; maar de vijandelijke koster verdreef

ons heel vorstelijk ook vandaar, en wij gingen. Een oogenblik dacht ik er over, mij bij een of anderen gezaghebbende te beklagen over het onhebbelijke gedrag van den koster; maar 't zou maar last hebben gegeven, en als vreemdeling — en vrouw alléén! — zou ik denkelijk toch aan 't kortste eind hebben getrokken.

Liefelijker is een avontuur dat ik beleefde in 't hooge noorden van Engeland, in de stad Chester, waar de bekende kaas vandaan komt die nog al op onze Hollandsche zoetemelksche gelijkt. Ik was daar met mijn man, en wij zouden Zondags 's morgens afreizen naar Londen. Wij kwamen net op 't nippertje aan den trein; ik liet mijn man instijgen en draalde zelf nog even op 't perron, want ik was niet gerust over 't lot van onzen koffer. Men moet namelijk in Engeland zelf het oog op zijn bagage houden. Mijn man die volstrekt weg moest, want hij moest op een bepaalden dag op een congres te Rijssel spreken, wilde den koffer in den steek laten; die zou wel vanzelf terecht komen, meende hij. Maar ik vertrouwde 't zaakje niet; en juist terwijl ik den hôtelknecht die den koffer bracht, tot haast wilde aansporen, floot de trein en stoomde weg. Mijn man kon er niet meer uit en ik er niet meer in. We konden mekaar nog net goeden dag zeggen, en daar stond ik, moederziel alleen in een wildvreemde stad. Gelukkig nog dat ik eenig engelsch geld bij mij had, anders was 't geval al héél slim geweest. Nu was 't alleen maar onaangenaam...: Wat uit te voeren in een

Engelsche stad op Zondag? Gesteld er waren museums en andere bezienswaardigheden geweest, dan kon je daar toch niet heen, op Zondag; want in Engeland staat Zondags alle openbare leven stil; de theaters zijn gesloten; muziek wordt nergens gemaakt; de trams rijden pas na twaalfen; alleen de kerken staan den geheelen dag open, wat uitstekend zou passen bij de Engelsche opvatting van Zondagsviering, indien daarbij de kroegen en café's gesloten bleven. Maar *die* blijven openstaan.... Aan goede muziek mag men zich Zondags in Engeland niet vergasten; wèl aan brandewijn en jenever.... Verklare dat wie kan.

Ik liet mijn koffer weer naar 't hôtel brengen, want er gingen dien dag geen treinen meer; en mijn ziel in lijdzaamheid onder mijn arm nemend, dwaalde ik alleen en verlaten door de Zondagsstille straten van het toch al niet zeer levendige Chester. Daar zag ik een klein, net, vriendelijk kerkje openstaan, ging er binnen, en plaatste mij op een der openbare banken. Doch nauwelijks zat ik, of uit een gesloten bank werd mij vriendelijk toegewent: kom hier. Ik volgde de uitnoodiging, en een eenvoudig gekleede, vriendelijk uitzierende dame schikte een beetje vóór mij in, en gaf mij een gezangboek, mij wijzende welk vers van welk lied er juist gezongen werd. Om mijn buurvrouw plezier te doen had ik gaarne uit volle borst mée gezongen; maar helaas! het kleine beetje stem dat ik vroeger bezat heb ik in Indië, te Baros in het Tegalsche, verloren; en nooit heb ik het teruggevonden.

Dus vergenoegde ik mij met het gezang te lezen, staande, gelijk de geheele gemeente deed.

't Heele kerkje had iets huiselijks, vriendelijks, eenvoudigs; ook de preek was gemoedelijk. Maar op eens zag ik dat er aanstalten werden gemaakt voor de inzameling. Vol schrik greep ik naar mijn beurs en keek er in.... Niets dan eenig groot geld, en dat kon ik niet missen: ik moest er nog meê naar Londen en Brussel! „Kunt u mij dit wisselen?” vroeg ik fluisterend aan mijn buurvrouw, haar een sovereign (± f12.00) voorhoudend. „Neen,” zei zij, „zooveel heb ik niet bij mij.” „'t Is maar,” zei ik, „omdat ze met het zakje komen,” — en meteen liét ik haar mijn beurs zien waarin geen kleiner geld was. „U kunt het laten voorbij gaan,” zei ze. „Dat staat zoo onhartelijk,” zei ik. Toen maakte ze een geruststellend gebaar, trok haar beurs uit en bood mij daaruit een penny aan, — een koperen muntstuk van 6 cents. Ze deed dit met zoo'n allergenoeglijkst gezicht, dat ik het geldstuk met plezier aanvaardde en in 't zakje deed. Toen de kerk uit was gaf ik mijn buurvrouw de hand, haar dankend voor alles. Zij drukte die hartelijk met de woorden: „Als u nog eens in deze kerk mocht komen, dan zult u altoos welkom wezen in deze bank.”

Ik volgde de menigte naar een uitgangsdeur, een andere dan die waarlangs ik binnen was gekomen. Daar stond de predikant en reikte aan ieder zijner gemeentenaren de hand. Ik, als vreemdeling, wilde zóó maar voorbijgaan, maar hij wénkte mij om óók zijn handdruk te komen

ontvangen. Ik ging naar hem toe, nam zijn hand aan en zei: „ik ben een vreemdeling, een doortrekkende, ik ken uw gebruiken niet.” „Goede reis, en God zegene u!” sprak hij, en daarmee liet hij mij los Wat een prettige indrukken nam ik van dit kerkje meê! Later vernam ik dat het waarschijnlijk een Methodistenkerkje geweest was, en dat Methodisten menschen zijn die zich van de Staatskerk hebben afgescheiden, juist om God te dienen in meer oprecht Christelijken eenvoud en broederzin.

Wat nu verder? 't Was twaalf uur geworden en de trams mochten nu rijden. Ik riep de eerste de beste aan en klom boven op de impériale. Daar zat behalve ik nog één passagier, een eenvoudig uitziende oude dame. Zij nam mij eens op, en ik haar, in alle vriendelijkheid en bescheidenheid. Stond het op onze neuzen geschreven dat we allebei eenzaam rondlopende zielen waren? Mogelijk wel, in dat geheimzinnig letterschrift dat alleen door de ingewijden wordt verstaan. Alle engelsche vormelijkheid op zij zettend, sprak ik haar aan; zij vond het blijkbaar prettig om aangesproken te worden; en zoo brachten wij elkaar dan al vrij spoedig op de hoogte onzer wederwaardigheden. Zij vond mij innig beklagenswaardig Dat zoo'n trein zóó maar met je man wegstoomt, vlak voor je neus, den eenigen man dien je op de wereld hebt! En hoe of ik nu dacht terecht te komen? Ik zei haar dat ik, de taal verstaande en met voldoende geld op zak, desnoods wel mijn weg naar Australië vinden zou, en vertelde van mijn

vele zwerftochten over land en zee. Zij was al haar leven een huismusch geweest. Maar zij had een aangenomen zoon, een neef, die haar had overgehaald nu eindelijk eens een reisje met hem te maken. Hij week niet van haar zijde, en verzorgde haar als een eigen kind. Maar vandaag had hij noodzakelijk naar Liverpool moeten gaan en haar alleen laten; want zij wou liever uitrusten dan meesjouwen; maar die eenzaamheid, zoo'n heelen langen dag, zonder haar lieven jongen, — dat viel haar toch niet mee. Het bleek dat wij mekaar goed verstonden. Wij deden onze twee eenzaamheden bij mekaar en maakten er een tweezaamheid van, en beloofden elkaar hou en trouw voor dien heelen Zondag.

Nadat we overal geweest waren waar de tram ons brengen kon, gingen we ieder in ons eigen hôtél iets gebruiken; daarna haalde ik haar af voor een rijtoer in de omstreken. We lieten ons afzetten aan een kerk waar we den middagdienst bijwoonden; daarna nam zij mij meê naar haar hôtél om een kopje thee te drinken. Voorts wandelden wij alweer naar een andere kerk; mijn oude vriendin was daar op gesteld. „Ik hoop,” zei ze, „dat Onze Lieve Heer niet boos op mij is; ik heb vandaag, op Zondag, wel wat wereldsche pret gemaakt: trammetje gereden en een rijtoer gemaakt; maar ik ben toch ook driemaal naar de kerk geweest. Wat zegt u ervan?” „Wel,” zei ik, „ik zou mij maar niet ongerust maken als ik u was; onze pret was volmaakt onschuldig; we hebben druk gebabbeld zonder één mensch ter wereld te bebabbelen; we hebben mekaar

het leven veraangenaamd; ik denk het is in orde met onzen Zondag!" Met een gerustgesteld geweten ging de oude ziel naar 't station om op haar lieven jongen te wachten; ik hield haar gezelschap; en toen ik haar goed en wel had afgeleverd in de handen van den jongen man, die mij hartelijk dankte voor de gezelligheid aan zijn tante bewezen, namen wij afscheid. Ik wilde vroeg naar bed om 's morgens ook weer vroeg bij de hand te zijn. Sedert dien tijd verbind ik aan de stad Chester niet alleen het denkbeeld van zoetemelksche kaas, maar ook en vooral dat van vriendelijke menschen.

Juist het omgekeerde is het geval met de Duitsche stad Frankfort aan de Main. Of ze daar kaas maken, en wat voor, weet ik niet; maar den dag dat ik daar was schenen alle menschen die ik bestemd was te ontmoeten, 's morgens met het verkeerde been uit bed te zijn gestapt, en de bokkepruik te hebben opgezet bovendien. Luister maar:

Wanneer men, den historischen atlas doorbladerende, stilstaat bij het oude Germanje, maakt men zich eigenaardige voorstellingen: — zoiets van een overlopende regenton, een overkokenden ketel, of wel een uitgestrektheid land waar het letterlijk krioelt van menschen. Want het was toch „van over den Rijn” dat, van 't vroegste begin van Europa's geschiedenis af, de barbaren kwamen die Europa in alle richtingen overstroonden; zich nestelden in de streken die door de vorige bewoners reeds min of meer bewoonbaar waren gemaakt; deze bewoners als

't ware opslochten zooals een groote spons een drupje water inzuigt; en overal de sporen hunner zwerftochten nalieten in de nog heden gebruikte namen van landen en provinciën: Engeland, Jutland, de Betuwe, Friesland, Andalouzië, Bourgondië, Lombardië, Frankrijk, zijn er om te bewijzen dat in heel Europa geen dropje bloed is „van vreemde smetten vrij”.

Het is „van over den Rijn” dat de scheeps-ladingen volksverhuizers komen, die vooral in Amerika fortuin zoeken. En van geen natie ter wereld steken zoovele zonen de voeten onder andermans tafel als van de Duitsche. De oude zwerflust zit er nog altijd in. Nu dan, uit de gemakkelijheid waarmee de Duitsche boom zijn bladeren, ja heele takken loslaat, om weg te drijven op de rivieren en zeeën buitenslands, zou men allicht opmaken dat Duitschland van de eene grens tot de andere zwart ziet van menschen. Een vreemden indruk maakt het dus wanneer men van Keulen naar Berlijn sporende, uren aan uren niets ziet dan leege, kale vlakten. Natuurlijk *weet* men dat uit de „aardrijkskundige les.” Maar dorre lessen en een speelsche verbeelding, dat zijn er twee; ja, men kan er gerust, als derde tegenstelling, de „bloote werkelijkheid” bijvoegen.

De afstand van Keulen naar Berlijn, of liever naar Maagdenburg waar ik een dag wilde blijven, was dan ook zóó vervelend, dat ik het bepaald als een aangename afwisseling beschouwde, dat een behulpzame medereizigster in haar ijver mijn regenscherm brak, ik zelf een oogenblik later mijn

zonnenscherm, en dat ten slotte een overdikke Duit- scher mij de teenen schier plat trapte. Doch dit ver- driet werd goedgeemaakt door een Maagdeburger, die den weg van Wörishofen naar Maagdeburg met mij aflegde. Maagdeburg ligt in Pruisisch Saksen en de Saksers zijn, gelijk bekend is, aangenamer menschen dan de Pruisen. Zij hebben wel is waar den naam van „valsch" te zijn, maar dat hebben de Walen ook, en ik woonde ruim vier jaren in het Walenland, en deed heel veel ondervinding op van de aangenaamheid, maar in 't geheel geene van de valschheid van dit volk. Hoe het zij, op reis, waar men slechts in vluchtige aanraking met de menschen komt, en dus weinig last kan hebben van hun „valschheid", is een Sakser een heel wat prettiger verschijnsel dan een Pruis.... Maar Saks of Pruis, men verwachtte toch niet te veel poëzie bij de natie die zooveel groote dichters telt!

Mijn Maagdeburger knoopte een gesprek aan; heel gezellig, ofschoon hij mij wel wat meer uitvroeg dan een Franschman of een Belg zou gedaan hebben; zoodat ik een oogenblik dacht of ik niet, als sociaal-demokrate, de eer had van een politespion achter mij aan te hebben 1). Dat bleek echter van niet. Nog nooit heb ik

1) Dat was mijn man en mij al eens overkomen. En vooral in Duitschland hebben de sociaal-democraten langen tijd aan uiterst scherp toezicht, ja aan vervolging bloot gestaan, wat natuurlijk (denk aan de eerste Christen-vervolgingen!) slechts strekte om hun denkbeelden nog meer ingang te doen vinden bij onbevooroordeelde menschen.

in een beschaafd man zooveel naïve domheid ontmoet. Van een vrouwenkwestie had hij nog nooit gehoord; en van het Internationale Vrouwen-Congres te Berlijn, waar ik juist heen ging, wist hij niets af 1). Nu, dat is op zich zelf geen bewijs van domheid, maar ik geloof dat hij niet eens recht wist wat een congres was 2) En *mij* hield hij blijkbaar voor een achtste wereldwonder. Een vrouw die een vreemde taal vloeiend spreekt, die *alléén* van Luik naar Berlijn durft reizen, die leest en zelfstandig denkt, — neen, mijn brave Saks viel van de eene ver- wondering in de andere. Zoo iets was hij in zijn kring nog nooit tegengekomen. De man was echter zoo goedig, zoo eenvoudig, en hij vond het blijkbaar zoo prettig om eens wat anders te hooren dan praatjes over het weer, dat ik volstrekt niet meende mijn paretlen voor

1) Wat de „Vrouwenkwestie" beduidt kan ik in een noot moeilijk uiteenzetten. Dat komt later wel eens ter sprake. Verreweg de meeste moeders der kinderen die dit lezen, zullen wel weten wat de „Vrouwenkwestie" is, en het bovendien er meê eens zijn. Iedere jongen, wiens zusje op H. B. School of Gymnasium gaat, staat naast een stukje „Vrouwenkwestie."

2) Weet jullie het? Een congres is een verzameling van menschen, die te samen komen om gemeenschappelijke belangen van hun stand, arbeid of studievak te bespreken. Zoo heeft men congressen van vrouwen, van arbeiders, van drankbestrijders, van geneeskundigen, van taalgeleerden, enz. De congresleden worden afgevaardigd door een groep menschen, in wier naam zij spreken en handelen, en aan wie zij verantwoording schuldig zijn. Op „internationale" congressen komen afgevaardigden uit alle landen en werelddeelen bijeen.

de zwijnen te werpen, door over ernstige onderwerpen met hem te handelen. Vooral daar hij mij verteld had dat hij ging trouwen, en met blijkbare ingenomenheid sprak over zijn bruid. 't Kan nooit kwaad, vind ik, dat men een jongen bruidegom er eens op wijst dat eene vrouw toch nog wat anders is dan een huishoudster; en dat men, in den tijd waarin het hart van een man in den schoonsten bloei staat, een beroep doet op zijn beter ik. En zoo wijdde ik er over uit, hoe véél gelukkiger een huwelijk wordt wanneer de man in zijne vrouw een gelijkberechtigtd wezen ziet, en *niet* eene huisslavin. Hij had nooit zoo over al die dingen nagedacht, zei hij, maar hij vond dat ik volkomen gelijk had; en zijne vrouw zou het dan ook heusch niet kwaad bij hem hebben.

Over één ding waren de Saks en ik het aandoenlijk eens. Er moesten geen grenzen meer zijn, geen staande legers, geen oorlogen in 't verschiet. „De handel zou er zooveel beter bij varen,” meende mijn Saks. O, o, wat een val uit de wolken deed ik daar! . . . De man beschouwde de wereld uitsluitend uit koopmansstandpunt!!

Nu, wij bleven niettemin als goede kameraden doorpraten. Maar bij mijzelf dacht ik: wat zijn er domme mannen in 't land der denkers, en bekrompen levensbeschouwingen in 't land der dichters! 1)

1) Ieder volk heeft zijn beetje nationale ijdelheid. Zoo noemen de Franschen zich gaarne „de groote natie” en de Duitschers zich „een volk van denkers en dichters.”

En als ik nu zeg dat deze goedig-domme, naïf-bekrompen Saks de beminlijkste Duitscher was die ik in volle 15 dagen ontmoette! Want hebben de Pruisen den naam van nog al bokkig te zijn, de Frankforters (aan de Main) waarmede ik op mijn terugreis kennis maakte, zijn twintigmaal erger. Nog nooit in mijn leven heb ik in zulk een korten tijd en zulk een beperkte ruimte zóóveel familie van Robertus Nurks ontmoet, 1) als gedurende de goede twee uur die ik te Frankfort aan de Main wachtende moest doorbrengen. Alle mopperaars van Europa hebben zich daar verzameld, schijnt het. 't Begon al met den sjouwerman, dien ik heel beleefd vroeg mijn beide koffertjes over te dragen naar den trein voor Bonn. „Geen aansluiting,” zei hij op een toon en met een blik, als ware het een feit van den meest misdadigen aard, niet te weten dat er op dat uur geen aansluiting was. En ik moet het beschouwen als een daad van groote genade, — of wel als de uitkomst eener rekensom betreffende de fooi, — dat hij er, uit eigen beweging en op milderer toon, bijvoegde dat er over 2¹/₂ uur een trein naar Bonn vertrekken zou. — De tweede vriend was een kaartjesknipper, die juist toen ik aankwam, bezig was een armen derde-klasse-reiziger uit te schelden, — neen maar! zoo iets heb ik nog nooit beleefd! De reiziger, die blijkbaar in zijn recht en een fatsoenlijk man was, bleef er bedaard

1) Jullie kent toch deze bekende figuur uit Hildebrands „Camera Obscura”?

onder, maar de lieve Frankforter werd zoo rood als een kalkoensche haan, en zijn oogen puilden uit van drift. Toen ik aan de beurt kwam, kreeg ik nog een bliksemstraaltje meê uit die booze oogen, ofschoon ik daar stond als een lam. — De derde aangename ontmoeting had ik aan 't buffet, waar ik, daar ik er toch langs moest, even een broodje met koffie bestelde. „Ga toch zitten, 't wordt u wel gebracht,” snauwde mij de buffetjuffrouw toe, precies op denzelfden toon waarop mij, toen ik nog een lastig schoolkind was, een min of meer kribbige meester wel eens toevoegde: „Kwaje meid, wil je wel eens maken dat je op je plaats komt?” Ik droop heel deemoedig af. — De kellner, wien ik zeer onderdanig een goede fooi aanbood, stak deze op met een gezicht als of hij een goede fooi als een persoonlijke belediging beschouwde. — Gedurende een kleine wandeling die ik maakte om den tijd te verdrijven, ontmoette ik tal van zure gezichten. — In 't station terug gekomen, waagde ik het een kleine inlichting te vragen aan een gegalonneerden mijnheer, dien ik voor een spoorwegbeambte hield. De man wees mij, met een nijdig gezicht, — een verkeerden trein aan! Eindelijk, eindelijk ontmoette ik een min of meer vriendelijken Frankforter in de gedaante van een kreupelen sjouwer, die mijn goed naar de coupé bracht. Verbaasd, vriendelijkheid te vinden bij een Frankforter, vroeg ik den man naar zijne herkomst; en de vriendelijke Frankforter was eigenlijk een Keulenaar.

Nu, ik zat goed en wel in de coupé en haakte

naar 't oogenblik dat de trein zou weggaan. Daar komt een conducteur — een Frankforter conducteur! — en vraagt op ontzagwekkenden toon: „Aan wie behooren die twee koffers?” — „Aan mij,” zeg ik. — „Twee is te veel, één moet er uit.” — „Maar ik heb van Berlijn af met deze twee koffertjes gereisd en niemand heeft er aanmerking op gemaakt.” De man werd verdacht rood en brulde: „Dat doet er niet toe, één moet er in den goederenwagen.” — „Maar 't zijn nieuwe koffertjes, en in den goederenwagen raken ze in eens vol krassen.” De man werd purper. „Heraus damit, sage ich!” 1) brulde hij alweer, en uit vrees dat hij een ongeluk zou krijgen, wat erg jammer zou zijn geweest, daar het stel beminnelijke Frankforters dan geschonden ware, onderwierp ik mij. Gelukkig was mijn kreupele vriend nog in de buurt en deze hielp mij uit den nood Daar stijgt een heer in mijn coupé, en eer ik het wist was aan mijn lippen de vraag ontvallen: „Excuus, Mijnheer, is u een Frankforter?” De man keek mij, en terecht, een beetje verbaasd en wantrouwig aan; niettemin gaf hij mij ten antwoord: „Neen.” „Goddank,” zei ik. En daar hij hoe langer hoe dwazer keek omdat hij mij voor hoe langer zoo dwazer hield, verklaarde ik hem in korte woorden de reden van mijne Frankfortervrees. „Kijk u zelf maar eens wat een gezichten,” zei ik, hem wijzende op een troepje reizigers dat vlak voor onze coupé stond. En de jonge man, die naar

1) „Er uit, zeg ik!”

zijn type te oordeelen uit Japan kwam, dus uit het land der vriendelijke menschen, moest lachend erkennen dat het een onbehaaglijke verzameling was die wij te aanschouwen kregen. En tot drie, vier stations buiten Frankfort trof mij datzelfde zure, onbeminnelijke, ontevreden type. Het is iets heel zonderlings. Misschien lijden de Frankforters en hun buurlui aan erfelijke slechte spijsvertering? . . .

Soms denk ik: „keek jij misschien zelf dien dag door een boezen bril?” Maar dat is zoo heelemàl mijn gewoonte niet; met mijn humeur staat het heusch nog al redelijk geschapen. En zie! onlangs viel mij een platenalbum in handen, waarin onder anderen een „gezicht op Frankfort a/d. Main” voorkwam. Langs het hek op den voorgrond stonden dertien Frankforters geschaard, en zoowaar! die dertien vormden te samen een merkwaardige chromatise toonladder: de „allerliefste” van 't gezelschap keek alleen maar zuur; de „liefste” keek zuurder; en zoo, door alle opklimmende graden van zuur heen, tot de puikste azijn-essence toe. Zoodat ik mag aannemen dat mijn waarnemingen aan dat station toch niet geheel van grond zijn ontbloot, aangenomen zelfs dat het toeval, (want ik heb werkelijk niet overdreven en niets verzonnen) bij die gelegenheid een zijner bekende kluchten opvoerde.

Maar neen, met zoo'n pruillip tegen de Frankforters eindig ik dit hoofdstuk niet. Ik heb nog wat anders in mijn mars, wat liefelijkers.

In mijn jonge jaren was ik onderwijzeres in

Indië. Ik ging nooit naar feesten, en studeerde druk in mijn vrije uren. Maar in de vacantie ging ik geregeld naar een of ander plekje in de bergen en maakte van daar uit groote wandelingen; . . . bij voorkeur in mijn ééntje. Want dan kon ik gaan zoover ik wilde, en langs alle steilten waarheen mijn destijds vlugge klauterbenen mij dragen wilden; en ik kon stilstaan of zitten waar ik het mooi vond. Bij een van die gelegenheden kwam ik terecht te Singosari in het Malangsche, waar nog vele overblijfselen te vinden zijn uit den tijd toen de kunstlievende en bouwkundige Hindoes heeren en meesters over Java waren, en voor alle tijden den stempel van hun doen en denken drukten op land en volk. 't Is zoo lang geleden dat ik er was, — mogelijk vergis ik mij in den naam der desa (dorp), maar in de buurt van Malang was het toch. Er stond een klein Hindoe-gebouwtje, het best te vergelijken bij een dier heele kleine kapelletjes, die men in Roomsche landen langs de wegen vindt. Maar zoo'n kapelletje is ten minste nog zoo groot als een kleine woonkamer, en bevat plaats voor een altaartje en eenige rijen banken. In dit Hindoe-kapelletje stond niets anders dan een steenen beeldje op een voetstuk. Tusschen de wanden en het beeld was juist genoeg plaats om er rond om te loopen. Vensters waren er niet; alle licht kwam door de lage opening die voor deur diende. Natuurlijk kroop ik in het hokje; ik had op reis gaarne van alles het mijne; maar behalve dat beeld was er niets te zien.

Toen ik er weer uit kwam hadden zich een

paar desabewoners voor het tempeltje verzameld: een paar jongens, en een man met een beeldschoon kindje op den arm. Want in deze buurt gold een Europeaan, inzonderheid een alleenlopende Europeesche vrouw, blijkbaar nog voor iets bezienswaardigs. Nieuwsgierig keken de bruine jongens met hun zwarte fonkeloogen mij aan; maar zóó goedmoedig en zachtzinnig, dat ik mijn beursje te voorschijn haalde en hen ieder een paar centen gaf. Overgelukkig stormden zij weg. De man met het mooie kindje keek vriendelijk lachend toe en bleef. Hij zei iets in 't Javaansch tegen mij, maar dat verstond ik niet; en of ik al mijn dozijn Maleische woorden ten beste gaf, dat hielp niet, want dat verstond hij weer niet. Maar *dit* verstond hij, dat ik zijn kindje een snoesje vond. En dat was het ook: een velletje, zoo zacht op 't gevoel en zoo teer van kleur als de „koelit lansep”. . . . Wacht even: de „lansep” is een vrucht van de grootte en den vorm (ongeveer) als onze gewone kleine witte pruim; ook de kleur dezer pruim doet in de verte aan die der „lansep” denken. Maar de inhoud is heel anders en de huid is niet dun en glanzend, maar taai en dof, het best te vergelijken met het zeemleer van heel fijne dameshandschoenen. De fluweelig bruine Inlander vindt het blank onzer huid niet mooi; en misschien heeft hij wel gelijk: onze huidkleur steekt ziekelijk af tegen de felle tinten der tropische natuur. Maar die zachte, teedere schakeering van olijfgeel, die aan de „koelit-lansep” — de schil der lansep-vrucht — doet denken, vindt

hij heerlijk; — niet alleen mooi om te zien, maar deftig, vorstelijk; Javaansche prinsessen hebben zulk een kleur. En als hij de schoonheid eener vrouw wil roemen, dan verzuimt hij nooit te zeggen, dat hare huid in kleur en zachtheid op die der „lansep” gelijk.

Nu, dit mooie kindje had een lansep-velletje; en in dat lichte gezichtje staken de vochtig-fonkelende zwarte kijkertjes heerlijk af. In het roode mondje, nog niet bedorven door sirih-kauwen of tandenvijlen, 1) stonden de tandjes melkweit te blinken, zoo als men dat bij alle gezonde kindertjes van de wereld zien kan. Javaansche kindertjes zijn in den regel erg schuw, net wezeltjes; vooral van Europeanen zijn de kleintjes in afgelegen desa's heel bang. Maar *dit* snoesje was nu eens *niet* bang van *mij*, — en daar ben ik heden ten dage nog trotsch op. Gewillig liet ze haar kleine lichtbruine handje, met de fijne spitse vingertjes en de lieve kuiltjes op de knokkeltjes, door mij streelen en zoenen; en ze keek mij wel verwonderd, maar

1) Op volwassen leeftijd moeten de Javaansche jongens en meisjes zich de tanden laten afvijlen en zwart maken. Tegen dien tijd wennen zij zich het sirih-kauwen aan, dat het speeksel bloedrood verft en den zwart-getanden mond nog onoogelijker maakt. Sirih is het blad eener klimplant dat met een beetje gebluschte kalk en bittere gom tot een pruim wordt gemaakt, die flink wordt uitgekauwd en daarna vervangen door een gewone tabakspruim. Het sap der sirih-pruim schijnt opwekkend te werken. In tijd van nood kan een Javaan vrij lang zonder eten blijven, als hij zijn pruimpje maar heeft.

toch vertrouwelijk aan van vaders arm. De vader, blijkbaar verheerlijkt door mijn ingenomenheid met het kind, wenkte mij om meê te gaan. Ik dacht, hij wilde mij nog een ander monument wijzen en volgde hem. Maar neen, hij troonde mij meê naar zijn erfje, vlak in de buurt; en bij zijn huisje gekomen, zette hij zijn kindje neer en schoof een blok hout naar mij toe. Hij stofte het af en beduidde mij dat ik er op moest gaan zitten, terwijl hij in den boom zou klimmen om een klapper voor mij te plukken. Want als een Javaan den reiziger gastvrijheid wil bewijzen, dan is het eerste waar hij aan denkt, hem een drank aan te bieden van het frissche, zoetzure, sputterende water der halfrijpe klappernoot.

Op den echt landelijken zetel, in de koele schaduw van het bamboezen huisje, zette ik mij neder en lokte het kindje naar mij toe, dat mij altoos nog maar aan bleef staren met haar groote zachte kijkeogjes. En 't kwam, — heusch, het kwam, tot mijn groote verrukking. Het liet zich op mijn knieën tillen; — en rank was het als een bloemstengel, en licht als een veertje, dat mollige bruine lijfje. Het nestelde zich in mijn arm en keek mij lieflachend aan; en het dreef de vertrouwelijkheid zóóver dat het mij zijn armpje toonde, waaraan een gouden armband blonk... Want als de Javaan eens geld te missen heeft, dan koopt hij er gaarne sieraden voor: gouden armbanden, juweelen spelden, kostbare sarongs; 1) dat beschouwt hij in zijn

1) Fijn bewerkt kleedingstuk, zoo iets als een rok.

eenvoud als een veilige geldbelegging; want, — in tijd van nood kan hij dat moois naar een pandjeshuis brengen of het verkoopen. Niet vele Javaansche kindertjes uit de volksklasse dragen tegenwoordig gouden armbandjes, want het volk op Java verarmt en lijdt dikwijls honger; maar dit geluksvogeltje (van vóór ongeveer 23 jaar) had er eentje. Blijkbaar pas gekregen; want als zij haar armpje naar mij ophief, was het natuurlijk in de verrukking van pas verkregen bezit, en met de bedoeling om het mij te laten bewonderen. Op dat oogenblik had ik gaarne al mijn kennis van nieuwe talen gegeven voor een mondje vol Javaansch. Eén woord slechts schoot mij te binnen, dat ik ergens, als oud-Javaansch, had opgevangen: Sri = mooi. En ik zei nu maar aldoor „sri! sri! o, zoo sri!” 't Klonk misschien heel dwaas, maar het lieve snoesje begreep mij wel, want het las alles in mijn oogen. En toen de vader uit den hoogen klapperboom terugkwam, een zachtgroene noot in den arm; en toen hij de vrucht met zijn hakmes had gekloofd en het sputterende vocht had overgegoten in een drinkschaal van klapperdop, 1) toen dronken het kindje en ik uit één beker, als goede oude vrienden, en heerlijk smaakte mij deze drank der gastvrijheid.

Doch 't werd mijn tijd om op te staan en heen te gaan. Ik zette het kindje neer met een

1) De houtachtige dop van de rijpe klappernoot wordt door de Javanen aan de randen een beetje gladgemaakt en dient dan tot drinkschaal of, van een steel voorzien, tot waterschepper.

kus; en in mijn beursje woelend vond ik een nog vrij nieuw, blinkend dubbeltje, dat ik in het kleine knuistje lei. Dadelijk liep het kind naar vader, om hem zijn schat te toonen. En hij, de handen weet vrij hebbend, nam *zijn* schat weer op den arm: Vaders arm was het prinsessetroontje van dit gelukkige wezentje. Ik gaf den man een hand en zei hem in 't Maleisch „goeden dag en dank u zeer.” En hij knikte mij vriendelijk toe, en ging in het hek van zijn erfje staan om mij na te oogen. En telkens als ik nog eens omkeek kreeg ik nog een knikje van mijn bruinen gastheer, en zag ik dat de kleine snoes mij met haar zwarte kijkers na-staarde

Van vriendelijkheid en gastvrijheid van Javanen zou ik jullie nog wel meer kunnen vertellen, maar geen herinnering van dien aard is mij zoo lief als deze. Want *deze* vriendelijkheid gold *mij alleen*; ze was als een korreltje manna, expres voor mij uit den hemel gevallen. Als ik later door vrienden in aanraking met Javanen of andere inlanders kwam, en zij lief waren jegens mij, dan kòn dat een beetje om der wille van mijn vrienden wezen. En als ik, nòg later, als ingenieursvrouw onder Madureezen of Soendaneezen in de eenzame binnenlanden woonde, en ik vriendschap en trouw van hen genoot, dan kòn dat wezen half om mij, en half om mijn man en zijn stelling in de maatschappij. Maar *dit* was enkel en alleen om mij. Deze man wist niet of ik arm was of rijk, aanzienlijk of gering, of ik invloed had of een onbeduidend persoontje

was. Voor hem was ik niets dan de blanke vrouw, die zijn hart stal door zijn kind, zijn schat, te liefkoozen. Zijn vriendelijkheid was zoo zuiver en oprecht als de mijne . . . Menschen die van prenten en photographiën houden, hebben in hun verzameling allicht één die hen bijzonder lief is, en waar zij telkens weer met nieuwe vreugd naar kijken. En zoo blijf ik, in het prentenboek mijner herinneringen, gaarne stilstaan bij dit eenvoudige tafereeltje, om nog eens òver te proeven hoe zoet dit korreltje hemel-manna smaakte.

II.

JONGENS-MANIEREN.

In alle landen en onder alle hemelstreken is er een soort van jeugd, die met den naam van „straatjeugd” wordt bestempeld. Als ik het woord „straatkinderen” gebruik, dan hecht ik daaraan volstrekt geen scheldende beteekenis. Voor mij is een straatkind: een kind dat geen huis of tuin heeft waarin het spelen kan, en dat gewoonlijk zonder toezicht opgroeit, omdat de ouders buitens- of binnenshuis aan den arbeid zijn, waarbij de kinderen hen maar in den weg loopen. Zoo'n kind kan dat alles niet helpen; het kan ook van nature het liefste, het zachtste en oprechtste kind van de wereld zijn, dat bij een beetje goede leiding zou opgroeien tot een van die menschen van aangeboren beschaafdheid die men in alle standen, ook de nederigste, aantreft. Maar voor verreweg de meeste kinderen is de straat een slechte leerschool. Ze komen er samen met andere kinderen, die het soms verbazend ver gebracht hebben in allerlei guitenstreken, wat echter nog niet zoo eig is; maar die soms werkelijk bedorven zijn en allerlei *leelijke* streken kennen; en kinderen nemen dikwijls het allereerst de

stoute en leelijke streken van elkaar over. En zoo gebeurt het, dat de straatjeugd een geheel eigenaardig bestanddeel vormt in iedere samenleving, een bestanddeel dat voor dieren, voor volwassenen, voor gebrekkigen, voor goedgekleede kinderen en voor vreemdelingen, soms lastig genoeg is. Doch niet overal even erg of op dezelfde wijze. In sommige groote steden vindt men onder de straatjeugd goed afgerichte dieven en zakkenrollers; op andere plaatsen en in dorpen zijn 't alleen maar straatbengels. Hier en daar zijn de straatjongens bekend wegens hun gevatheid, elders berucht wegens hun ruwheid; in sommige streken laten ze de vreemdelingen ongemoeid, in andere zijn 't juist de vreemdelingen die 't meest van hen te lijden hebben; soms laten ze 't eenvoudig bij naloopen en aangapen van vreemdelingen: zoo heb ik te Gent eens een heelen stoet jongens en meisjes achter mij gehad, omdat ik, ik weet niet meer welk soort kleedingstuk droeg, dat daar onbekend was; dan weer gaan ze een vreemdeling of vreemd-gekleede te lijve: heilssoldaten in uniform krijgen menigen steen naar het hoofd enkel om hun uniform; en de weldoener der menschheid die het regenscherm uitvond, of althans in zijn land invoerde (in Engeland meen ik), werd bijna doodgesteenigd, toen hij voor 't eerst bij een regenbui zijn draagbaar dak boven zijn hoofd uitspande.

Op Java, waar ik meestal in de binnenlanden ver van de groote steden der Europeanen woonde, was ook straatjeugd; maar ik merkte

er nooit wat van; dat wil zeggen: we hadden er geen last van. Als we eens gingen rijden of wandelen, en we kwamen daarbij door een inlandsch dorp of langs een afgelegen inlandsche hut, dan waren er altoos tal van kleine jongens en meisjes die schuw, zich half verschuilend achter den sarong van moeder of grootmoeder, met groote zwarte oogen tuurden naar die witte menschen die zij nu niet zoo heel dikwijls te zien kregen. Bij reizen langs postwegen waar meer verkeer was, waren er natuurlijk altoes eenige „brani's" — durfallen — die zooals alle straatjongens, achter ons rijtuig aanliepen en trachtten er op te klauteren; of om 't hardst liepen met de paarden; of de handen naar ons uitstrekten en om een centje bedelden. Maar dat was alles. En toen wij van Java naar Europa trokken en ons vestigden te Aywaille, in de Belgisché Ardennen, was de overgang niet heel scherp. Want, tòen merkte ik het niet zoo zeer; maar na een driejarig verblijf te Princenhage zie ik pas duidelijk, hoe goedig hier¹⁾ het ras der straatkinderen is. De geheele bevolking hier is goedig, met een aangeboren beleefdheid en gediensigheid, die het reizen en dwalen in deze streken tot een waar genot maken. Het vreemdelingenverkeer is hier nog niet zóó groot, dat de oorspronkelijke eenvoud der bevolking er reeds veel onder geleden zou hebben; en toch groot genoeg, om die bevolking vertrouwd

1) Ik bedoel te Aywaille, waar ik met vacantie ben en dit zit te schrijven.

te maken met het denkbeeld dat andere menschen andere zeden hebben, en dat een vreemde kleederdracht geen reden is om vreemdelingen na te loopen of uit te lachen. En zoo als de grooten zijn, zijn ook de kleinen; en ik geloof niet dat er iemand ter wereld, inwoner of vreemdeling, gegronde redenen tot klagen heeft over de straatjeugd te Aywaille.

Die van Princenhage heeft mij die van Aywaille nog meer op prijs doen stellen. De straatjeugd van Princenhage geeft den veldwachter aldaar handen vol werk. Ze heeft de liefelijke gewoonte van openstaande tuinhekken binnen te sluipen, en van roze- en andere struiken niet alleen de bloemen, maar geheele takken af te scheuren; en waar het tuinhek niet openstaat klautert zij over de heg of maakt er gaten in. Vruchten zijn natuurlijk evenmin veilig voor haar als bloemen. Intusschen, omtrent het recht op bloemen en vruchten schijnt de straatjeugd hier en daar haar eigen, volstrekt niet domme of dwaze begrippen te hebben. Zij meent dat alles wat aan boomen en struiken groeit gemeengoed is, en dat hekken en heggen maar kunstmatige slagboomen zijn tusschen haar en haar recht. Millioenen menschen zijn het in beginsel met de straatjeugd eens; — ik eigenlijk ook; wat echter niet zeggen wil dat wij in buurmans tuin perziken gaan stelen of, omgekeerd, gaarne zien dat ons geboomte wordt geplunderd en vernield. Dat is een begrip, waaromtrent de menschheid het ten slotte wel eens zal moeten worden met de straatjeugd,

maar dat, wanneer het ooit algemeen wordt, op een minder ruwe en lompe wijze zal worden in praktijk gebracht.

Prettig wandelen of fietsen is het te Princeshage niet, omdat de lieve jeugd aldaar, — en niet de lieve jeugd alléén! — u doorgaans onthaalt op allerlei aan- en opmerkingen betreffende uw uiterlijk; of u uitscheldt, en wel eens op zeer grove manier; of u een stok in het rijwiel tracht te steken; of met steenen naar u werpt en dergelijke aardigheden meer. Ook is zij dieper overtuigd van háár recht van plagen en schelden, dan van eens anders recht van spreken en handelen op zijn eigen erf: toen de heilssoldaten nog geen andere gelegenheid hadden, en in onzen tuin wel eens hun open-lucht-samenkomst hielden, waarmêe zij geen mensch ter wereld leed en menigen toehoorder goed deden, — had de Princeshagesche jeugd er vaak doller pret in, het spreken, het zingen, ja zelfs het bidden te overschreeuwen met allerlei straatliederen, en de samenkomst onmogelijk te maken met ketelmuziek; en onder die jongens en muzikanten waren er wel, die zich over ons werkelijk niet te beklagen hadden.

Dit alles bewijst niet dat de Princeshagesche straatjongens èrger zijn dan bijv. de Rotterdamsche of Groningsche, enz. Die ken ik niet. Maar van die te Aywaille konden ze wel wat leeren.

Onlangs zaten wij, d. w. z. een logée met haar hondje, de kinderen en ik, op een hoogtetje aan den oever der Amblève. Een heele troep jongens was daar aan het hengelen; gewone „straatjongens“. Tusschen twee haakjes: ik zie dat

hengelen niet gaarne, maar het is hier volkszede, en velen vangen de visch om ze langs de huizen te verkoopen. Dat is dus voor hen een broodwinning. De jongens hengelden, en speelden tevens, en hadden het verbazend druk in hun Waalsch, waarvan wij geen woord verstonden; maar het trof ons hoe goedig ze onder mekaar waren, en hoe weinig notitie ze namen van ons. Ze gaapten ons niet aan; ze vonden blijkbaar dat wij evenveel recht hadden om ongemoeid daar te zitten als zij om daar te spelen. — Een paar gingen er naar huis, en moesten langs ons heen. Daarbij liep het hondje van mijn vriendin hen dwars in den weg. Toen bukte zich de voorman van het troepje, en streefde het diertje zachtjes over den rug; daarna, ons voorbij gaande, keek hij ons aan en lichtte even, groetend, zijn hoedje op, en al de anderen groetten ons eventjes in 't voorbijgaan Toen keken mijn vriendin en ik elkander aan. „Dát moet ik aan al mijn kinderen vertellen,“ zei ik. „Ja, dat is heusch iets bijzonders,“ antwoordde zij. 't Waren jongens van dezelfde soort als die, die bij ons ketelmuziek maakten als 't Heilsleger er was; ze woonden in precies even armoedige huisjes, en ik ben er niet heel zeker van of ze 's winters wel volkomen hun genoeg kunnen eten; maar de wijze waarop zij ons groetend voorbij gingen, kon door geen welopgevoeden jongen van hoogere afkomst verbeterd worden.

* * *

De Amblève, met haar helder stroomend water, is de aangewezen bad- en zwemplaats van alle

inwoners en vreemdelingen van Aywaille die gaarne te water gaan. Dat gaat hier alles nog maar heel eenvoudig toe. Langs de diepere Ourthe, en bij de meer wereldsche dorpen als Esneux en Tilff, vindt men bepaalde, daartoe ingerichte zwemplaatsen, met hokjes om zich aan- en uit te kleeden. Aywaille is zoo rijk niet. Wie baden of zwemmen wil, moet zich van een of ander dicht struikgewas maar een kleedkamertje maken; en langs de eenzame oevers links en rechts van het dorp gaat dat heel goed. Toen wij hier woonden, jaren achtereen, hadden wij van een boer wiens weide vlak bij een heerlijk diep zwemplekje lag, het recht gehoord om 's zomers op zijn erf een houten badhutje te zetten; daar konden we dan onze zwempakken laten hangen. Maar nu we van inwoners vreemdelingen geworden zijn, en geen badhutje meer hebben, nu doen we net als de rest, en maken van dichte struiken kleedkamertjes in het vrije veld. Dat wil zeggen, mijn man en de kinderen. Ik heb het mijzelf nog gemakkelijker gemaakt. Het huisje waarin wij kamers hebben ligt aan 't eind van het dorp, vlak bij de rivier, geen tien pas er van daan; en heel dicht bij huis heb ik een rustig plekje ontdekt tusschen groote keisteenen in, waarin ik zit als in een badkuip: tot aan den hals in het stroomend water. 's Morgens in de vroegte, als nog niemand dien eenzamen kant uitkomt, trek ik in huis mijn badkleeren aan, sla een badmantel om, begeef mij naar mijn „kuip”, en dompel mij in het water dat nu eens streevend lauw,

dan weder bijtend frisch, maar altoos weldadig is. Ik doe dus juist, wat men 's zomers dag aan dag kan waarnemen in elke zeebadplaats. De bewoners van Aywaille vinden dat heel natuurlijk. Zij zijn van meening dat elk stroomend water er is om gebruikt te worden. Voor hen spreekt het vanzelf dat de één in de Amblève zijn visch vangt, de ander er zijn wasch spoelt, een derde er zijn bad neemt; dat er hier een zit en ze uitschildert; ginds een in de schaduw van een boschje zit te lezen, elders iemand er zijn middagdutje doet in het gras. Alles wat natuurlijk is vindt in dit vrije bergleven zijn plaats, en de een laat den ander rustig zijn gang gaan... Dit is een bewijs zoowel van den eenvoud en de goedardigheid, als van de natuurlijke beschaafdheid van dit prettig soort menschen.

Eens dat ik zoo in mijn natuurlijke badkuip zat en mij liet bespoelen door het zachtgolvende water, kwam er tegen alle gewoonten in een jongen aan, — naar zijn uiterlijk te oordeelen een straatjongen. Hij kreeg mij in het oog en bleef mij bekijken. „O wee,” dacht ik, „begint nu mijn ellende? Straks haalt hij zijn kornuiten en dan heb je 't leven gaande!” Maar neen. De jongen ging rustig zitten, en nam al mijn doen en laten waar. Daaraan was nu heusch niet veel te zien, vond ik; maar hij scheen er anders over te denken. Zoolang ik zat, bleef hij zitten; maar toen ik uit het water opstond, stond hij ook op en ging zijns weegs; en eer ik van steen tot steen den oever beklommen en

mijn mantel omgeslagen had, was hij reeds uit het gezicht verdwenen. „Ventje,” dacht ik bij me zelf, „dat je kijkt en goed kijkt, naar iets dat je misschien nog nooit gezien hebt, daarin heb je groot gelijk; maar dat je je zoo rustig en netjes houdt, en iemand stilletjes zijn gang laat gaan zonder hem in één enkel opzicht te hinderen, daarvoor verdien je een pluimpje!”

Inderdaad men kan van dezen „straatjongen” wat leeren; namelijk: iets dat je vreemd is eenvoudig waar te nemen, en den persoon die dat vreemde doet of draagt, met rust te laten. Dat is een les die tot heden slechts wordt verstaan of door zeer beschaafden van allerlei stand, of door zeer zachtzinnige volkeren. De beschaafden, zij die door lezen, denken, reizen, zien en waarnemen, gewend zijn aan allerlei nieuws en vreemds, zullen iemand niet uitlachen omdat hij iets doet dat van het „algemeen gebruikelijke” afwijkt, en nog veel minder hem daarvoor overlast aan doen; en nieuwe denkbeelden, zaken, uitvindingen zullen zij niet veroordeelen omdat zij nieuw zijn, maar er kennis van nemen; en ze toepassen als ze goed, afkeuren als ze verkeerd blijken. En overigens zullen ze zelf hun gang gaan, en anderen ongemoeid hun gang laten gaan, begrijpend dat „vrijheid van beweging” een der grootste bekoorlijkheden van het leven is, en dat dus de een den ander zijn vrijheid moet laten zoolang deze er geen bepaald misbruik van maakt. En zachtzinnige volkeren zijn van nature al niet geneigd iemand kwaad te doen. Zij zullen doen wat die kleine

jongen te Aywaille deed: zich de oogen uitkijken — en de menschen ongemoeid laten. In wilde streken zullen ze te hoop loopen, en druk onder elkaar redeneeren over den vreemdeling en de ongewone dingen die zij aan hem waarnemen; in hun eenvoud zullen zij hem misschien betasten en bevoelen, geen gebaar van hem onbespied laten, en de nieuwsgierigheid wellicht drijven tot onbescheidenheid, bijv. gluren door de retten zijner hut, — maar lomp noch ruw zullen zij jegens hem zijn, en hem kwaad doen evenmin. Dit is de ervaring van alle reizigers, die landen bezochten van onbeschaafde, ja wilde, doch zachtzinnige menschen.

Zoo nam mijn man in Indië eens een bad in de rivier, dicht bij een heel klein dorp in 't Madureesche. Er was geen sterveling op de plek, maar nauwelijks was mijn man in 't water of een kleine karbouwenhoeder kreeg hem in het oog. De jongen liep weg, en mijn man hoorde hem in 't Madureesch roepen: „Moeder, moeder, er zit een groot wit beest in de rivier en 't lijkt op een mensch!” Moeder, en zoo-velen het wonderbaarlijke gezucht vernamen, kwamen kijken naar het „witte beest.” Ze bekeken hem naar hartelust, maar niemand die er aan dacht hem door woord of daad te kwetsen.

Reizen is een uitstekend leermiddel: men neemt andere volken met hun zeden en gebruiken waar, vergelijkt ze met de eigene, en wordt wat men noemt „ruimer van blik” en „breeder van opvatting”. Bereisde menschen die hun

oogen en verstand goed gebruikten, loopen minder gevaar van tot kleingeestigheid en bekrompenheid te vervallen, dan zij die nooit verder kwamen dan hun dorp of stad. Toch behòeft dit laatste geen reden van kleingeestigheid en bekrompenheid te zijn. Wie zelf niet reizen kan, in werkelijkheid reizen, die kan in den geest met anderen meegaan, en door hùn oogen al het vreemde en wonderbare zien dat zij zagen. 't Is wel niet héélemaál hetzelfde, maar 't is toch een heel bruikbaar vervangingsmiddel. Een flinke reisbeschrijving, door iemand die het waargenomene eerlijk beschrijft, zonder de dingen opzettelijk te verfraaien of te verkleinen, behoort tot de meest ontwikkelende dingen die men lezen kan. Wie er eenmaal den smaak van beet heeft, doet niets liever dan op die wijze kennis nemen van landen, zeden en volkeren. De vrucht van die lectuur is een zekere verbroedering tusschen naties en rassen: men vindt overal den *mensch* terug onder die verschillende zeden en gebruiken. En daarmee legt men het bekrompene af, dat het gevolg is van àl te groote onbekendheid met de zeden en gebruiken van andere menschen en andere landen; men verwondert zich niet meer zoo over het vreemde dat men hoort of ziet; men leert inzien dat het vreemde soms alleen maar vreemd is omdat — omdat wij zoo groen zijn, d.w.z. zoo bitter weinig kennis en ervaring hebben.

De bewoners van zeer mooie streken leeren vanzelf zich met het vreemde te verzoenen.

Menschen uit alle hemelstreken komen tot hen, om de wonderen hunner natuur te aanschouwen; en al volgen de beschaafden aller landen tegenwoordig zoowat allemaal dezelfde modes; al moet men de wezenlijke volks-eigenaardigheden niet zoeken bij het „beschaafde” reizend publiek; — het zijn en blijven toch altoos „vreemden”, met zeden en gebruiken die meer of minder verschillen van die van de inwoners der streek. En zoo behoeven dezen geen boeken te lezen, om zich te gewennen aan het vreemde en zich over niets meer te verbazen. Het vreemde komt tot hen en zij leeren het aannemen als iets gewoons. — Maar bewoners van een land als Holland, dat wel degelijk zijn eigen schoonheden heeft, maar schoonheden van een anderen, minder geruchtmakenden aard dan die van bergen, breede stroomen, watervallen en vulkanen; — de bewoners van zulk een land leeren het vreemde niet zoo vanzelf kennen; ze moeten er zelf op een of andere wijze kennis meê maken, of ze loopen gevaar niets anders te zien — en niets anders goed en mooi te vinden — dan hùn land, hùn stad, hùn dorp. En het is die *bekrompen* waardeering van het eigene, die de menschen dikwijls lompe, ja ruwe en vijandelijk maakt jegens het voor hen nieuwe en vreemde. *Waardeering* van het eigene is een deugd; en wie de schoonheid van een Hollandsche heidevlakte miskent, alléén omdat het „sjiek” staat te kunnen zeggen dat je de Alpen gezien hebt en die toch zóó mooi vindt, — die is even dom als de dorpeeling die iemand zou uitlachen omdat hij een

fietsbroek draagt, alléén omdat hij van zijn ouders en tijdgenooten nooit iets anders zag dan de lange pijpenbroek. Men moet leeren alles te waardeeren in zijn eigen soort. Men mag persoonlijk meer van bergen houden dan van vlakten, — men moet nooit uit het oog verliezen dat schilders en teekenaars, menschen dus wier oog zéér gevoelig is voor allerlei schoon, — zéér veel moois zien in de vlakke. En eer men er zich toe zet een man met een fietsbroek uit te lachen, moest men er achter zien te komen wat *hij* wel denkt van de stijve rechte pijpenbroek? ... Inderdaad, wie wat gezien en wat gelezen heeft en daarenboven zijn verstand gebruikt, die bedenkt zich tweemaal eer hij om iets of iemand lacht. En nu spreek ik nog niet eens van het *hart*. Ons hart alleen behoorde ons reeds te verbieden een ander leed te doen met onzen spotlach, omdat hij iets anders doet of draagt dan wij.

Maar omgekeerd moet een vreemde, of wie zich door iets vreemds van anderen onderscheidt, zich niet ergeren over de nieuwsgierigheid der menschen. Ik zie in de „nieuwsgierigheid” een jonger zusje van de „weetgierigheid”; en zoolang nieuwsgierigheid niet ontaardt in onbescheidenheid, is zij volstrekt geen slechte eigenschap. Er zijn menschen die met hun vrijen tijd geen beteren raad weten dan hun bureu te bespieden. Het gaat hen bijzonder ter harte wat buurman doet en laat, en wie er bij hem in en uitgaat; ja, ik heb zelfs gehoord van menschen die te weten trachten te komen wat buurman at!..

Dat is geen gezonde nieuwsgierigheid meer, maar misselijke kleinzieligheid en grove onbescheidenheid. Buurman's persoonlijke aangelegenheden gaan mij volstrekt niet aan; en wat buurman voor mij verborgen wil houden, daarnaar *mag* ik niet vorschen. Maar als buurman op een goeden dag op de straat verschijnt met een heel bijzondere — laten wij zeggen Turksche — dracht, dan heb ik het volste recht naar hem te kijken; niet om hem uit te lachen, nog veel minder hem uit te schelden of met steenen te gooien: want het is buurman's recht zich op z'n Turksch te kleeden. Maar zijn verschijnen, in Turksche dracht, op de openbare straat, geeft *mij* het recht naar hem te kijken, — te kijken op een bescheiden manier, die voor buurman niet hinderlijk is. Al wat voor ons vreemd en nieuw is, en daardoor onze oogen tot zich trekt, mogen wij naar hartelust bekijken. Daar hebben wij onze oogen voor. Hoe beschaafder wij zijn, des te minder zal ons kijken gelijken op bot en brutaal aangapen, des te meer op stil en onhinderlijk waarnemen. Maar *kijken* mogen wij; en wie iets vreemds doet of aantrekt, die moet er op rekenen dat hij bekeken worden zal, en zich daar niet over ergeren. De kleine jongen, die mij zag in een dracht waarin hij zijn moeder of tante denklijk nooit had aanschouwd; die mij als badkuip zag gebruiken wat voor zijn moeder alleen maar waschkuip was, — was volkomen in zijn recht dat hij mij begluurde tot hij er genoeg van had. En hij toonde aangeboren beschaving, — de

beschaving van een zacht gemoed, — door het te laten bij waarnemen, waar een ruwere jongen misschien gescholden of met steenen geworpen zou hebben. Aan dat kereltje kan men zien hoe ver de natuurlijke, gezonde nieuwsgierigheid gaan mag. De man die het eerst een tegenscherm opstak, had natuurlijk ook wel gerekend op veel bekijks; maar zijn publiek miste de natuurlijke bescheidenheid van mijn Aywaille'sch jongetje: het bevredigde niet zijn natuurlijke nieuwsgierigheid, maar het liet zijn domheid en woestheid den vrijen teugel, en steenigde bijna den man die de menschen toch een weldaad bewees.

Ik hoop dat mijn lezers het onderscheid hebben gevat, en dat zij bij iedere voorkomende gelegenheid, ten volle gebruik zullen maken van hun recht van kijken; maar dat zij daarbij steeds zullen bedenken: dat een ander eveneens recht heeft van te doen en te dragen wat hij verkiest, voor zoover hij daarmee anderen niet wezenlijke hindernis of aanstoot geeft. En verder hoop ik dat zij, door het lezen van reisbeschrijvingen en boeken over land- en volkenkunde, zullen leeren inzien dat het „vreemde” van de dingen afgaat, naarmate wij zelf toenemen in kennis en wetenschap; en dat het alleen de *domheid* is die om vreemde menschen en dingen lacht:

Wat nieuw is vindt altoos bestrijders;

Maar 't komt meest niet op in hun geest

Dat 't oude, waarmeê zij zoo dweepen,

Toch ook eens iets nieuws is geweest, —
zegt de dichter Beets terecht. En zijn woord is ook van toepassing op het „vreemde.” Het

thans heel „gewone” was eenmaal „vreemd.”

Maar 't zou niet billijk wezen, van de straatjeugd in mijn land en buurt alléén het kwade te vertellen, terwijl ik er ook een staaltje van werkelijke liefde van weet. Daarom eindig ik dit hoofdstuk met de volgende anecdote:

Een kennis van mij stond met haar zontje te Breda in een koek- en broodbakkers-winkel en deed er een bestelling. En daar zij beiden honger hadden, aten zij een der lekkere koekachtige broodjes, die zoo smakelijk lagen uitgesteld. Een kleine jongen, naar zijn uiterlijk te oordeelen een „straatjongen”, stond ook in den winkel. Het zag er een aardig, zacht kereltje uit. Mijn kennis nam nog een broodje van de toonbank en bood het den jongen aan. „Wil je?” vroeg zij. „Alsjeblieft, mevrouw,” zei hij. Maar hij at het niet op, hij legde het in zijn mandje. „Lust je het niet?” vroeg de dame lachend. „Jawel,” zei het kind zachtjes. „Waarom eet je het dan niet op?” . . . Geen antwoord: 't kind keek verlegen. „Bewaar je het voor iemand?” vroeg zij verder. „Ja, voor m'n zusje.” „Dat is een beste jongen,” zei ze; „hier heb je er nu nog een beetje voor je zelf.” . . . Dat was inderdaad een best ventje, van wie ik mij wel kan voorstellen dat hij op straat eens een guitenstreek uithaalt, maar niet dat hij iemand grove, lompe en onaangename dingen zou aandoen. Een „straatjongen” die een lekker broodje uit eigen beweging voor zijn zusje bewaart, heeft het hart op de rechte plaats zitten en is een echte kleine ridder in zijn soort. Ik wou dat

alle kinderen, van de straat en *niet* van de straat,
dit ventje en zijn Belgische geestverwantje na-
volgden!

En neem, in 't voorbijgaan, dit versje in u op,
(waarvan ik den maker niet weet):

GOEDEN DAG.

Komt u soms op straat of wegen
Iemand tegen,
Onverschillig wie het zij,
Jongen, wees er haastig bij;
Zeg dan, met een gullen lach,
Altijd *vriend'lijk* goeden dag.

Is hij arm, maar rijk in jaren,
Grijs van haren,
En zijn rug van 't werken krom,
Och, draai dan uw hoofd niet om!
Zoo 'k één ding u raden mag,
Zeg *eerbiedig* goeden dag.

BEGRAFENIS.

Ik was berg-af tot naar Esneux gefietst, en wachtte daar een geschikten trein af om weer berg-op naar Aywaille terug te keeren. En terwijl ik wachtte zag ik een grooten, buitengewoon grooten begrafenisstoet: het lijk van Mevrouw Montefiore werd naar den trein gebracht die het naar Brussel zou vervoeren, waar de familie een grafkelder heeft. Wagens vol kransen en vaandels van allerlei vereenigingen volgden het lijk, en overal waar de stoet voorbij kwam gingen alle hoeden af. Nu, 't was dan ook Mevrouw Montefiore die begraven werd! Dat wil zeggen: een dier rijken die van hun schatten het edelste gebruik maken. Mevrouw Montefiore die de laatste jaren haars levens Katholiek was, en de Heer Montefiore die Israëliet bleef, waren altoos te vinden voor al wat ellende lenigen en welvaart bevorderen kon, en hun weldadige handen strekten zich naar Roomschen en Protestant even helpend en liefdevol uit als naar den Israëliet. Zij deden wèl in 't groot en in het klein. Ze stelden hun wandelpark toegankelijk voor het publiek, en ze stichtten een tehuis voor zieken en zwakken, waar men

drie maanden lang kan genieten van de stille buitenrust en de verkwikkende berglucht; ze steunden scholen en hospitalen en vacantiëkolonies; maar Mevrouw Montefiore, zoo werd mij verteld, bemoeide zich ook nog persoonlijk met de hulpbehoevenden, trachtte de menschen er ook weer zedelijk bovenop te helpen: bracht de mannen van den drank af, leerde de vrouwen orde en zindelijkheid, en moedigde de kinderen aan tot spaarzaamheid, door hen voor vlijt en goed gedrag te beloonen met een spaarboekje — met wat er op, natuurlijk. Kortom, dit edele menschenpaar, evenals hun bloedverwanten en naamgenooten te London en te Amsterdam, beschouwde zich meer als rentmeesters dan als alléén-bezitters van hun groot vermogen; een zeer groot deel — zoo niet het grootste er van — brachten zij naar hun inzichten onder de menschen, en wel onder diegenen die er het meest behoefte aan hadden. Deze vrouw verdiende het volkomen, dat alle hoeden af gingen, toen haar lijkstoet langs de dorpsstraat voorbij schreed.

Hoe het bij andere begrafenissen te Esneux toegaat, weet ik niet; maar hier te Aywaille behoeft men geen Montefiore te heeten om als doode met eerbied begroet te worden. Hier groet men *den doode*, onverschillig wie hij was en hoe hij heette. Hier, en ik meen dat dit in de meer zuidelijke landen een algemeen gebruik is, neemt iedereen zijn hoed of pet af voor het voorbijgaande lijk, en blijft even stil staan totdat het voorbij is. In de steden met

hun druk verkeer en talrijke sterfgevallen, zal dit eenvoudig gebruik wel allengs slijten en misschien al reeds gesleten zijn; maar op de dorpen gaat alles nog meer huiselijk, rustig en aartsvaderlijk toe; daar heeft men nog den tijd om den doode die voorbij gaat eenige eer te bewijzen, ook al kende men hem niet persoonlijk. Op de dorpen groet men immers iedereen dien men tegenkomt? Zal men dan den doode, op weg naar zijn laatste rustplaats, zonder groet voorbij gaan? Neen, dat is al het minste wat men voor hem doen kan. En wie er eenigszins den tijd voor heeft, gaat zelfs met den stoet mede naar de kerk, en hoort mede de lijkmis aan, en bidt mede de gebeden voor de afgestorvenen. Dat komt, volgens Katholieke begrippen, ten goede aan de eigen ziel. In elk geval, — het is eenvoudig-hartelijk.

Hier en daar heerschen nog van die ouderwetsche hartelijke gebruiken. Zoo las ik eens in de courant, hoe een Holiandsche dame in Zwitserland begraven werd. Het was de vrouw van een onzer meest bekende staatslieden. Langen tijd had zij ziek gelegen in het Zwitsersche dorp Meiringen; en toen zij overleed, besloot haar echtgenoot haar ook daar te laten begraven, geheel naar de daar heerschende gebruiken. Acht naaste bureu kwamen dus de lijkbaar aan het sterfhuis afhalen. De plaatselijke predikant sprak in huis-zelf de doode een woord van afscheid en haar verwanten een woord van opbeuring toe. Toen hieven de dragers de baar op en wandelden, onder klokgelui, naar het

kerkhof toe, gevolgd door degenen die in het huis verzameld waren, óók allen te voet. En overal waar de stille stoet langs kwam, stonden voor de deuren der huizen menschen in rouw-gewaad, die zich telkens achter den stoet aansloten. Zoo werd hij steeds grooter; en toen hij op het kerkhof aankwam, was hij veertien maal zoo talrijk als toen hij uit het sterfhuis vertrok. Het mooie van dit gebruik is dat het *iedereen* geldt, arm en rijk, en zelfs de vreemdelingen. Dus zuivere eerbied voor den dood die allen gelijk maakt, en voor den doode die met het aardsche heeft afgerekend . . .

In Antwerpen, las ik eens, heerscht ook nog een eigenaardig gebruik. Daar houdt men de toespraken op het graf-zelf. En zoodra die toespraak den vorm aanneemt van een bepaalden groet, bijvoorbeeld: „Rust in vrede, mijn vriend!” dan zeggen alle aanwezigen dat in koor na En zoo nemen allen deel aan het woord van den ééne.

* * *

Ook de behandeling van het lijk is niet in alle landen hetzelfde. Bij ons in Holland wordt het „afgelegd”, dat wil zeggen gewaschen en in een wit gewaad gehuld, en verder in een eenzaam vertrek aan zich-zelf overgelaten. Tenminste zóó zag ik het, zoowel in een paar Roomsche als Protestantsche gezinnen. Geen bloemen, geen kaarsen, geen bewakers, geen versiering, niets. In zekeren zin heeft men gelijk. Dat koude lichaam, waaruit het leven gevloeden is, is niets meer; en de doode-zelf, indien hij spreken kon, zou zeggen: „Och,

bekommer u niet meer om het kleedingstuk dat ik afwierp; het is waardeloos!” Maar in België en vele andere landen, bewijst men aan het lijk zoolang het boven aarde is, alle eer. De kamer waarin het ligt wordt hier en daar met krip versierd; bloemen worden op tafeltjes bij het bed van den doode geplaatst, en kaarsen te zijner eer gebrand, dag en nacht. Het lijk-zelf krijgt bloemen in de hand, of als het van een Roomsche is, een kruisbeeld. Verwanten, vrienden en burens bewaken het, dag en nacht; en allen die den doode hebben gekend en iets om hem gaven, komen hem nog even zien in zijn laatsten tooi, en knielen neder bij het lijk, en spreken een gebed voor de rust zijner ziel . . . En ook die zóó doen hebben gelijk, want dat koude lichaam was toch de woonplaats der heengegane ziel; en vaak is het alsof de ziel nog spreekt uit die trekken, soms zoo zacht en zoo liefelijk-rustig, als sliep het dierbare wezen alleen maar. En de doode, indien hij spreken kon, zou zeggen: „Och, dat hulsel daar is waardeloos, maar ik weet en waardeer dat gij het tooit en eert uit liefde tot mij” . . . 's Lands wijs, 's lands eer; en de tranen die geschreid worden, daar waar het tooien der lijken niet in zwang is, zijn niet minder warm en oprecht dan die, welke men stort waar men het doode lichaam met bloemen siert en met zorgen omringt. Maar er is in het laatste meer poëzie; en wie tot ons komt uit landen waar het leven in sommige opzichten wat kleuriger is, vindt onze gebruiken een beetje erg koud.

* * *

Men kan en behoeft niet in eigen land alles in te voeren wat mooi en goed is in een ander. Dat hangt heel dikwijls samen met volksaard en godsdienstige opvattingen. Maar het stilstaan en hoedafnemen voor een voorbijtrekkend lijk vind ik zoo'n eenvoudig lief gebruik, dat ik het mijn kinderen heb ingeprent. De doode heeft aan dat erbewijs wel niets; maar waar de dood zijn intree heeft gedaan daar is smart, en de dood-zelf is een ernstige zaak. Het is de ernst van den dood dien men erkent, en de menschelijke smart die men eerbiedigt, door een eenvoudigen groet te schenken aan het lijk dat wij tegenkomen op onzen weg. Of het groeten van een lijk volksgebruik is of niet, ik hoop dat mijn kinderen steeds voor ieder lijk dat zij tegenkomen even zullen blijven stilstaan en het groeten; en daarmee toonen dat zij den ernst van den dood en de heiligheid der menschelijke smart erkennen en eerbiedigen. En ik hoop dat zij steeds het diepst zullen groeten den nederigen lijkstoet van den arme. Want voor den rijke wordt vaak alle eer gekocht die voor geld te koop is; en voor den doode uit den middelstand, zelfs al is de familie onbemiddeld, brengen vrienden en verwanten kransen en garven bijeen, soms in milden overvloed; maar de arme heeft geen vrienden die kransen betalen kunnen, — het dagelijksch brood kost reeds zooveel! — en zijn lijkbaar is doorgaans bloemloos, zijn lijkstoet klein en armelijk. Indien iemand, dan moet *hij* worden gegroet, wiens leven vol ontbering wordt besloten met een

lijkstoet zonder praal... Niet dat ik de praal onontbeerlijk acht; ik vind alle praal dwaasheid; en van alle kerkhoven vind ik die der armen het mooist, omdat daarop geen ander sieraad prijkt dan de bloemekens die er vanzelf op groeien. Maar 't is het *verschil* dat mij pijnlijk aandoet; het is, omdat in onze dagen en in onze wereld, de kale lijkstoet het zinnebeeld is van het vreugdelooze leven waarvan hij het slot vormt...

Ik heb eens een prent gezien: de lijkkoets van een arme, gevolgd door niemand anders dan zijn hond. Deze prent is mij altoos bijgebleven en zal wel nooit uit mijn geheugen gaan. En 't is daarom dat ik mijn kinderen leer: bewijs de meeste eer aan den kaalsten en kleinsten lijkstoet, neem daar het diepst uw hoed voor af!

EEN VACANTIE-KOLONIE.

Lili had den vorigen dag de vakantie-kolonie te Deigné reeds bezocht, met papa en haar broertje en een bevriende Belgische familie. Ik kon onmogelijk meê, want ik had een afspraak met kennissen te Luik, die niet op een anderen dag kon gesteld worden. De tocht was, naar luid der berichten, kostelijk geweest. Onze kinderen en het Belgisch vriendinnetje waren onderweg door een vriendelijken boer op zijn wagen geladen; er zaten reeds drie varkentjes in; varkens en kinderen hotsten en botsten heel gemoedelijk door en tegen mekaar, en dat was nu juist de grootste pret van den tocht, — vonden de kinderen. Hoe de varkens het vonden vermeldt de historie niet, — en of zij van pret of van ergernis knorden, zijn wij maar niet te weten kunnen komen.

Ook het doel van den tocht leverde pret op: de veertig kolonistjes — allemaal jongens — zagen er zoo blij en opgewekt uit, zei Lili, en ze waren zoo gehoorzaam: de directeur der kolonie hoefde maar even te fluiten, en 't heele troepje kwam aangevlogen om te vernemen wat er van hen verlangd werd; en ze zongen zoo mooi tweestemmig, en ze dansten zoo aardig

den Cràmignon, en zongen daarbij een liedje met het refrein: Vive Postula! En meneer Lagasse, uit het Hôtel de la Grotte te Remouchamps, vertelde dat de kinderen zulk degelijk eten kregen, en dat ze zoo'n eer deden aan elken maaltijd die hun wordt voorgezet... Nu, dat zijn allemaal kostelijke berichten. Is het niet heerlijk, te hooren dat veertig kinderen die allemaal buitenlucht noodig hebben, maar wier ouders hen die niet verschaffen kunnen, door de bijdragen van goede menschen in staat worden gesteld om drie weken lang berglucht in te ademen, en lange wandelingen te maken, en rivierbaden te nemen, en volop te eten; en ondanks alle beweging, — waarvan men, gelijk bekend is, mager wordt, — tòch wat dikker en zwaarder naar huis te gaan dan zij aankwamen? Wel, je eigen vakantiepret wordt heerlijker, door de gedachte dat daar te Deigné 40 kinderen meê pret hebben; en onwillekeurig kijk je je beurs eens na: zou er niet een paar francs afkunnen voor wat lekkers voor die Belgische kolonistjes, en nog een Hollandsch guldentje voor het Kleine-Gerrit-fonds?... Kom, ja zeker! Waar iets goeds gedaan wordt, daar moet je niet enkel blij zijn dat het gedaan wordt, maar óók een handje meêhelpen!

Maar jullie wilt zeker eerst even weten wat die Cràmignon is, en wat Vive Postula! betekent. — De Cràmignon is een ouderwetsche volksdans, dien men niet bij den dansmeester behoeft te leeren. Zoovelen als er aan willen deelnemen geven elkaar de hand, en één die

er een flinke stem op nahoudt, is voordanser en zanger. Hij zingt een of ander bekend volkslied, en loopt op de maat in allerlei slingers en bochten rond; zelfs door de huizen en al hun kamers heen, wanneer het een openbare Crâmignon bij een openbaar feest is; (wat tevens een bewijs is voor het kinderlijke en vertrouwelijke van sommige oude zeden;) en waar hij gaat volgen hem al de anderen. Bij allerlei openbare feesten en plechtige gelegenheden wordt hier in de Ardennen de Crâmignon gedanst, niet enkel voor eigen pret, maar ook als een soort van huldebewijs. Heeft bijv. een burgemeester zich bijzonder verdienstelijk gemaakt, dan wordt hem een „ovatie” of huldeblijk gebracht, waarbij het volk een Crâmignon danst; daarbij wordt dan zijn naam dikwijls een of ander wijze gevlochten in het lied waarop men danst. Jaren geleden danste een deel van het volk te Luik den Crâmignon op de woorden:

Vive Demblon! digue digue digue,

Vive Demblon! digue digue don!

uit blijdschap dat de socialist Demblon lid van de Tweede Kamer geworden was.

De Crâmignon wordt ook nog in andere landen op dezelfde wijze gedanst, maar onder andere namen; in Frankrijk o.a. onder dien van „Fardole”; hij moet al heel, héél oud zijn. Ik denk hij stamt uit den tijd, toen onze heidensche voorouders de feesten hunner goden vierden met brandoffers en groote vuren, waar zij om heen dansten. Herinner u Mozes: toen hij den

berg Sinaï afdaalde, met de steenen tafelen, waarop hij de wet had gegrift volgens welke de uit Egypte bevrijde Hebreërs voortaan zouden worden geregeerd, zag hij zijn afvallig volk *dansen* om het gouden kalf dat zij in allerijl gegoten hadden, denkend dat hun strenge leider wel nooit meer van den Sinaï zou terugkeeren. Die dans kan heel goed geleken hebben op den Waalschen Crâmignon... En toen twee eeuwen geleden de Franschen binnen en buiten Frankrijk hun verbroederingsfeesten vierden, dansten zij alweer zoo'n soort van Crâmignon, rondom den vrijheidsboom. En al die ronde- en slingerdansen die bij sommige van jullie spelletjes behooren, zijn familie van de dansen rond het gouden kalf, en rond de heidensche vreugdevuren, en rond de Fransche vrijheidsboomen, en van al wat Crâmignon, Carmagnole en Fardole heet. En in sommige uwer schijnbaar zinlooze speelliedjes herhaalt gij woorden en gezegden, die voor onze voorouders van diepe betekenis waren. Zóó zit het oude vastgeworteld in de zeden der menschen, en zet zijn leven voort in ieder nieuw geslacht. Maar nergens leeft het langer en taaier dan in de meest afgelegen bergstreken. Dáár zou menige voorouder zijn eigen gebruiken, zijn eigen taal, ja zijn eigen huis nog terugvinden, terwijl wij, bewoners van vlakten en steden, soms na een afwezigheid van 10 jaar moeite hebben de plaats onzer inwoning te herkennen!

Het Vive Postula! in den Crâmignon der kolonistjes was een danktoon. Het is de heer

Postula te Luik, die zich in deze streek het meest aan vakantie-kolonies laat gelègen liggen. Evenmin als in Holland, geven in België de gemeenten een jaarlijksche bijdrage voor de vakantie-koloniën; het moet allemaal komen van de gaven van gezeten burgers, en dat is een lastig geval. Want er zijn menschen die gaarne veel zouden geven, als ze maar konden. Het penninkske dat zij bijdragen heeft als *liefde*-offer groote waarde: 't is soms uitgespaard op eigen behoefte of genot. Maar van enkele penninkskes kan men geen 40 kinderen drie weken lang onderhouden... En de menschen die geven konden als ze maar wilden, en dat zonder zich zelf iets te moeten ontzeggen, zijn niet altoos tot geven gezind. Niet iedere rijke is een Montefiore. Maar de Luiksche heer Postula heeft met de Montefiore's de liefhebberij van „geven” gemeen. 't Is bijna heel alleen op zijn beurs en door zijn bemoeienissen, dat de vakantie-kolonie te Deigné teert en tiert, vertelde mij een der onderwijzers. En 't is dus niet meer dan billijk dat de kinderen, tusschen al hun vroolijke liedjes door, er óók eens eentje zingen ter eere van hun grooten vriend Postula. Wat denk jullie daarvan? Iederen zomer zijn 80 tot 120 Luikenaartjes voornamelijk aan hem drie weken — drie volle weken! — van pret en gezondheid in de bergen verschuldigd! Vive Postula!

De berichten die ik kreeg, gaven mij lust om ook eens te gaan kijken. Daarom bestegen Lili en ik onze ijzeren paardjes en fietsten naar

Deigné, dapper de hellingen op. Vlak bij Deigné zagen wij de kinderen langs een zijpaadje den grooten weg opkomen. Wij hielden stil om het tooneeltje waar te nemen. Zoodra al de kinderen op den grooten weg waren, werden zij in rijen van vier gerangschikt; dat ging bijzonder vlug en ordelijk in zijn werk; de kinderen waren blijkbaar gehoorzaam. Toen de stoet gevormd was, aanvaardden zij zingend den marsch naar Remouchamps, waar zij een bad gingen nemen. Ieder had zijn zwembroekje en handdoek, in een pakje gerold, bij zich. De kinderen kwamen ons juichend te gemoet. Ze herkenden Lili van den vorigen dag, en vriendelijk lachend gingen dadelijk alle hoedjes en petjes af. Wij wuifden hen toe en groetten terug: „Bonjour, les enfants!” Een prettig gezicht, al die vroolijk lachende kindergezichten, stralend van levenslust. De een was nog al bruiner gebrand dan de ander, en boven de korte sokjes die in België algemeene kinderdracht zijn, staken de kuitjes uit, óók al bruin gebrand. Hoe bruin, dat kon men zien bij degenen bij wie de sokjes, een beetje afgezakt, een reepje blank vel lieten zien. Luid zingend, tweestemmig met heldere stemmetjes, waaronder één, bijzonder hoog en zuiver, allerliefst uitkwam, gingen zij verder. „Ma, nu gauw naar de hoof,” zei Lili, „dan kunnen we ze nog best inhalen!” En vlug ging het naar de hoof toe. Want deze kolonie heeft nog geen eigen gebouw; voorloopig behelpt zij zich met een oude hoof, midden in het dorp Deigné. In de keuken, waarin men door de voordeur dade-

lijk binnenkomt, waren drie vrouwen aan 't schrobben van den vloer, en aan 't schuren van een paar geweldig groote ketels. Naast de keuken ligt de eetzaal, doodeenvoudig maar zindelijk, waar de kinderen telkens met waren geeuwonger aanvallen op den maaltijd: 's morgens brood met koffie waarin ze veel melk krijgen; 'smiddags soep, aardappelen, groenten met vleesch en licht bier; s' avonds weer brood met koffie. Dat bier, hoe licht ook, zag ik liever niet toegediend, of vervangen door melk. Bier is geen kinderdrank, maar het zit nog erg in de Belgische zeden. In Holland begint men reeds in te zien dat bier geen voedsel bevat, en eigenlijk maar een bitter kostje is, waarvan geen kind houden zou als het niet van jongs af aan den smaak gewend werd, terwijl daarentegen bijna alle kinderen zonder uitzondering houden van melk en limonades, die ook veel gezonder zijn als voedsel en bloedzuivering. 's Lands wijs, als lands eer, zullen we hier maar denken, en van harte hopen dat het „lichte bier" den kinderen niet den smaak in alcoholhoudende dranken doet beetkrijgen. Tusschentijds krijgen de kinderen niets, tenzij een vriendelijke boer of hôtelhouders hen wat aanbiedt. Maar ze zagen er uit, alsof ze 't op hun drie maaltijden heel best konden uithouden.

De eerste verdieping der hoof bestaaf uit één groote en één kleine kamer, benevens een hokje voor mantels en koffers. In de groote kamer stonden ongeveer 12 kleine ijzeren bedjes op een rij; in de kleine twee groote houten

bedden voor de geleiders; de overige bedjes waren verdeeld op den in tweeën afgeschoten zolder. Gezellig zagen die slaapplaatsen er niet uit, maar ze waren ruim en goed genoeg om er zich meê te behelpen. De vereeniging voor vacantie-kolonies te Luik droomt van een nieuw eigen gebouw, dat het geheele jaar zal kunnen worden bezocht door zwakke kinderen; want ook in den winter is een verblijf in de bergen weldadig. Zuiverder dan ooit is er dan de lucht, prikkelend koud, maar heerlijk. Dat gebouw zal natuurlijk doodeenvoudig zijn, maar een beetje geriefelijker en gezelliger dan de hoof, die er niet op ingericht is.

Meer was er niet te zien. Ik wist nu waar de kinderen aten en sliepen, en dat de vrouwen die de huishouding deden goede vriendelijke moedergezichten hadden, van die gezichten die de schamelste hut tot een prettig verblijf maken.

Wij haalden de kinderen in, terwijl zij nog luid zingend langs den weg liepen. Weer gingen alle hoedjes af toen wij voorbij snorden, want we waren nu al heel goede kennissen samen. We kwamen nog bijtijds genoeg te Remouchamps om voor de kinderen wat koekjes te koopen in een heel klein winkeltje. 't Was niet berekend op grooten verkoop, en 't koopvrouwtje vond het heel plezierig, dat haar kleine voorraad dien dag zoo goed van de hand ging. Intusschen waren de kinderen reeds in het dorp en aan de badplaats gekomen; het verrukkelijkste badplaatsje dat men zich denken kan: bij het dorp Remouchamps maakt de Amblève

een groote bocht, òm den berg Montjardin heen. Een groote spoorbrug met stevige pijlers, elk zoo breed als de muur van een gewoon boerehuisje, ligt over de rivier, en de reizigers die van Aywaille komen, zien plotseling, rechts van de brug 1), tusschen het groene geboomte dat de berghelling bedekt, het kasteel Montjardin te voorschijn komen; een der meest schilderachtige kijkjes in dit gedeelte der Ardennen. Of liever *twee* kasteelen: één oud in echt Ardennischen stijl; en één nieuw, in een bouwtrant die zich door niets bijzonders onderscheidt. Het oude kasteel ziet er nog heel goed bewoonbaar uit; maar de legende zegt dat een der vorige geslachten op dat kasteel zooveel misdaden bedreven heeft, dat het er op den duur niet uit te houden was van de spokerijen. Men was wel haast gedwongen een nieuw te bouwen. Het oude werd deels veranderd in een museum van oudheden, deels gebruikt voor keukens en bediendenverblijven. Een overdekte bovenaardsche gang — de onderaarsche zijn uit de mode — verbindt de beide kasteelen, en maakt ze tot één geheel dat vooral in die omlijsting van water, berg en bosch, een onvergelykelijken indruk maakt.

Nu, in dat fraaie hoekje, aan den voet van die indrukwekkende kasteelen, waarvan het eene u in de verbeelding terugvoert naar de riddertijden, toen bijna ieder kasteel een roofoest was dat schrik en verderf verspreidde, en de menschen tot elkanders vijanden maakte; en

1) Van Aywaille af gerekend.

onder de pijlers van die spoorbrug, die voortgang beteekent en welvaart bevordert, en de menschen van de verste landen in staat stelt broederlijk bij elkander op bezoek te gaan; — in dat fraaie hoekje is de Amblève aan den éénen kant diep genoeg voor de zwemmers, en aan den anderen ondiep genoeg voor de baders. Daar springen de 40 kolonistjes in hun roode en blauwe zwembroekjes rond als jonge vroolijke kikkertjes, terwijl twee der drie onderwijzers geregeld als groote beschermkikkers in het diepere gedeelte rondzwemmen. Hun schelle jubelstemmen doen levenslustige echo's wakker worden, in de ernstige gewelven der statige spoorbrug. Nu, de spoorbrug die zelf democratisch is, evenals de spoortrein die over hem heenrolt, mag dat gejubel wel van de kinderen des volks. Maar de geesten der oude ridders en edelvrouwen, die volgens de legende rondspoken op het oude slot, wat of die wel denken wanneer zij de achter-achter-kleinkinderen der voormalige lijfeigenen zien en hooren rondspartelen in *hun* Amblève, aan den voet van *hun* roofoestkasteel?... Indien iets hen voor goed kan verjagen uit de wereld der levenden, dan zeker wel die juichende stemmen der kinderen des volks, die hen onwetend toeroepen dat de dagen voorbij zijn toen de ridderschap bloeide, en de lijfeigenen gelijk geacht werden met de lastdieren van den heer Graaf of Baron. Onwetend prediken die frissche stemmen, dat de dageraad van een geheel nieuw tijdperk aan het opgloren is; een tijdperk waarin allerlei krachten, neigingen

en gevoelens zullen bewerken, dat het mooie leven nu ook eens op een feest zal gaan gelijken voor hen, die tot nu toe slechts slaven en lastdieren waren. Het *mooie* leven, — dat niet mooi wordt door opeenstapeling van schatten en door verfijningen der weelde, maar door alles wat gezond en eenvoudig is: onder anderen door verpoozing van den arbeid in de kalme schoonheid der natuur. De kolonistjes zullen het wel niet vergeten, hoe onschuldig en weldadig men genieten kan in de vrije natuur; en als mannen en vrouwen zullen zij wel begrijpen, dat hetgeen hen gewerd als goedheid en gunst — waarvoor zij den gevers altoos dankbaar zullen blijven — eigenlijk het goed recht is van iederen eerlijken arbeider.

Toen nu de kinderen voldoende gedanst en geplast hadden, kwamen ze uit het water en kleedden zich aan. De eenen deden dat wat vlugger dan de anderen; en wie 't vlugste klaar waren maakten van de gelegenheid gebruik om in 't groene gras van den breeden oever te rollebollen en op de handen te loopen, of over elkaar heen te buitelen. Levenslust en vernieuwde kracht sprak uit iedere beweging. Maar nauwelijks weerklonk het fluitje van den onderwijzer, of het troepje stelde zich weer in rijen op, en begaf zich al zingend naar het hôtel van den Heer Lagasse, waar wij hen volgden. Daar werden zij één voor één gewogen; en wát trots waren zij, wanneer zij een paar kilo in gewicht waren toegenomen. *Zéér* groot kon die toename niet zijn, daarvoor waren zij te veel in beweging

geweest; maar toch waren er niet weinigen die drie kilo's zwaarder naar huis gingen dan zij gekomen waren; en niemand ging even licht of lichter weg. Het heerlijke verblijf in de bergen had hen allen goed gedaan.

Na de weging kregen zij de koekjes en suikertjes die ik voor hen gekocht had. Die waren natuurlijk heel welkom. Na de uitdeeling kwam een aardige flinke jongen naar mij toe, nam zijn hoedje af, reikte mij de hand en zei: „Mevrouw, uit naam van al mijn kameraden kom ik u vriendelijk bedanken, voor het lekkers dat u ons gegeven hebt.” Dat ging hem zoo netjes af, zoo eenvoudig welgemanierd, dat ik er schik in had.

De Heer Lagasse wist dat ik den Cràmignon nog niet van de kinderen gezien had, en dit toch gaarne zou willen. Op zijn verzoek aan den Directeur der kolonie begonnen de kinderen hun Cràmignon te zingen. Één zong vóór, en alle 39 anderen vielen met het refrein in. Eerst een Fransche van „Mes petits sabots”; daarna een Waalsche, waarvan ik geen woord verstond, maar die *de* lievelings-Cràmignon is in het Luikerland; want een hunner beste dichters maakte hem, en wist daarin den juisten volkston en daarmée het volksgemoed te treffen.

Met hun drie geleiders vormden de 40 kinderen een heel langen slinger, die al zingend allerlei kronkels maakte over de ruime plaats. Bij deze gelegenheid vernam ik, dat tegenwoordig te Luik geen feestje gegeven wordt of het eindigt met een Cràmignon. Jong en oud moeten

daaraan meedoen, dat is juist de aardigheid. En een aardig feesteinde is het. Onschuldige feestvreugde is óók een manier om de menschen broederlijk bijéén te brengen. En zoo'n aloude gemeenschappelijke dans, waarin allen elkaar de hand reiken, lijkt mij een eenvoudig, aartsvaderlijk slot van een gezellige bijeenkomst. — Het aantal Cràmignon-liederen is natuurlijk onbeperkt; ieder gewest waar hij gedanst wordt heeft zijn eigene, en de kinderen hebben de hunne.

Hierna gingen de kinderen weer bergop naar Deigné om er hun laatsten nacht door te brengen; want den volgenden dag gingen zij weer naar Luik terug om plaats te maken voor een ander veertigtal. En wij gingen bergaf naar Aywaille, bedenkend met weemoed dat ook wij spoedig afscheid zouden moeten nemen van dit gezegend plekje, waar de natuur zoo liefelijk is, waar de menschen zoo goedhartig en de zeden zoo eenvoudig zijn.

En wil ik jullie hier nu even vertellen hoe de vacantie-koloniën in de wereld kwamen?... Een Zwitsersch dominé, de heer Bion, moest zijn dorpje in de bergstreken van Appenzell verlaten om een plaats te vervullen in de stad Zürich, en wel in het oudste, minst gezonde gedeelte daarvan. Na eenigen tijd merkte hij op dat zijn eertijds bloeiende kinderen er wat bleekjes en schraaltjes begonnen uit te zien. In hun schoolvacantie zond hij ze voor een paar weken naar vrienden op zijn vorige standplaats, en heelemaal opgeknapt kwamen zij thuis. Het verblijf in de vrije frissche buitenlucht had de

nadeelige invloeden van het stadsleven geheel doen verdwijnen, en vol ijver en moed begonnen de kinderen hun nieuwe schooljaar. Dominé Bion vond, dat wat goed was voor zijn eigen kinderen die overigens tòch al onder gunstiger omstandigheden leefden, het in dubbele mate zou zijn voor de arme bleekneusjes uit de achterbuurten, wier dagelijksch voedsel meestal óók zo veel te wenschen overliet. En daar zijn vaderliefde zich niet bepaalde tot zijn eigen kinderen alléén, maar tot al wat kind was, begon hij op middelen te zinnen om aan die kinderen die daaraan het meest behoefte hadden, zoo'n buitenverblijf van een paar weken te verschaffen. Hij zelf had geen fortuin en moest dus bij anderen aankloppen. Veel teleurstelling was in den aanvang zijn deel, want niet iedereen zag er dadeijk de noodzakelijkheid van in, onbemiddelde bleekneusjes óók eens naar buiten te sturen. Velen noemden hem een dwaas en een dweeper. Maar onze beste dominé, overtuigd van zijn goed recht, hield vol; en eindelijk en ten langen laatste stelden enkele edelmoedige rijke menschen hem in staat, zijn wenschen en droomen te maken tot verrukkelijke werkelijkheid voor 70 arme en armbloedige stadskinder-tjes. Dat was het begin van de heerlijke nieuwigheid die thans, onder den naam van „vacantie-koloniën”, in vele beschaafde landen is ingevoerd en meer en meer veld wint. Of daarbij de naam van den grondlegger genoeg wordt herdacht en geëerd, weet ik niet. Die moest, dunkt mij, aan alle kinderen even gemeenzaam

worden gemaakt als die van Pestalozzi en Fröbel. Want ds. Bion bewees andere, maar even onschatbare weldaden aan het kind als deze twee mannen, en handelde daarmêe geheel in hun geest. Immers, niet alleen het lichaam wint in kracht door wandelen en spelen in de vrije natuur; maar daarbij leert het oog beter zien, de geest beter waarnemen; en het dag aan dag samenleven van 30 à 40 kinderen, het gemeenschappelijk genieten van onschuldige vermaken en ontspanningen, is zeer bevorderlijk tot de ontwikkeling van hart en karakter. Mij dunkt, in ieder vacantie-kolonie-huis moest een groot portret hangen van ds. Bion, en het eerste wat aan de kinderen werd verteld, moest wezen het eenvoudige ontstaan der vacantie-koloniën. Of dit geschiedt; en zoo ja, of het dan in alle landen geschiedt, weet ik niet. Maar voor mij vormen de namen Pestalozzi, Fröbel en Bion een drieënheid van kindervrienden.

Laten de kinderen die dit lezen, indien ze zelf eens van een vacantie-kolonie genoten, hier met mij roepen: Hoezee voor Ds. Bion! Laten zij, die zoo iets nog in 't vooruitzicht hebben, maar alvast meeroepen: Hoezee voor Ds. Bion! En laten ook zij, die niet van een vacantie-kolonie afhankelijk waren om eens naar buiten te gaan, en bij ondervinding weten hoe prettig zoo'n vacantie-reisje is, uit blijdschap voor hun minder bemiddelde kameraadjes, lustig meeroepen: Hoezee voor Ds. Bion! En laat wie kan eens in zijn beursje tasten en wat sturen

voor 't Kleine-Gerrit-Fonds 1), opdat telkens méér kleine bleckneusjes kunnen genieten van hei- en bosch- en zee- en berglucht. Hoezee! hoezee! voor alle kindervrienden, ook voor hen die van hun vriendschap blijk geven in den vorm van geldelijke bijdragen voor de vacantie-kolonies. En nog eens een hartelijk hoezee! voor den Heer G. L. Zwartendijk te Rotterdam 2), die voor Rotterdam is wat de Heer Postuma is voor Luik, en aan wiens onverflauwden ijver en trouwe toewijding de Rotterdamsche kinderen hun kolonies te Ulvenhout, Oost-Voorne, Arnhem en vele andere plaatsen te danken hebben.

Zijn „Cràmignons" waarin ze zijn naam kunnen vlechten, hier al niet in zwang, — met hun hartelijk „Oom Gijs!" drukken de kinderen even duidelijk hun liefde uit voor hun „erge groote vriend."

In Denemarken zijn vacantie-kolonies niet zoo hoog noodig; daar bestaat sinds lang een andere, óók goede en hartelijke gewoonte. Ouders die buiten en ouders die in de stad wonen, ruilen in de vacaties hun kinderen. De stadskindertjes, rijk en arm, gaan den boer op, en genieten naar hartelust van al wat er op akker en weide, in koestal en melkerij te genieten, te zien en te leeren valt. En de stevige buitenkindertjes gaan eens kijken wat er in de stad te koop is, en vergasten zich aan museums, en winkel-uitstal-

1) Bijdragen te zenden aan: Mevrouw v. Kol te Princenhage. Ze zijn bestemd voor de Rotterdamsche kolonies.

2) Open Rijstuinen. Dit voor degenen die hem rechts-streeks wat willen zenden.

lingen, en straatverlichting, en al wat nieuw en vreemd is voor zoo'n dorpsbewonertje. En over en weer doen de ouders, denkend aan hun afwezige kinderen, al hun best om het den kleinen gasten zoo prettig mogelijk te maken. Buiten en in de stad ontbreekt het den kinderen aan niets, ja worden zij zoo'n heel klein beetje gevierd en vertroeteld, — wat óók wel eens prettig is op zijn tijd, hé? En de goede verstandhouding der ouders over en weer wordt er niet minder op, door de heerlijke verhalen waarmee de kinderen thuiskomen: verhalen van veel pret, veel goedheid en veel liefde. Een hartelijke gewoonte is dat, maar die niet maar zóó overal in te voeren is; de zeden en gewoonten van een volk moeten er aanleiding toe geven. De Denen, is mij verteld, zijn bijzonder hartelijke, gezellige en levenslustige menschen, en hun zeden en gebruiken schijnen nog heel eenvoudig te zijn. 's Lands wijs, 's lands eer, — als de kinderen van het land maar krijgen wat hen toekomt!

Ook op grooter schaal wordt tegenwoordig kinderruil uitgeoefend. Wanneer bijv. de zoon of dochter uit een Duitsch gezin grondig Fransch moet leeren, — geen thema-Fransch, maar Fransch zooals het in de gezinnen gesproken wordt, met die duizend-en-één noodzakelijke uitdrukkingen en wendingen, die men uit thema's nooit leeren kan, dan wordt voor hem of haar een Fransche familie gezocht, wier zoon of dochter goed Duitsch leeren wil. Dan ruilen ze eenvoudig hun kinderen, en reemt de jonge

vreemdeling in beide gezinnen de opgevallen zoons- of dochtersplaats in. Zoo leven ze het familieleven in den vreemde meê, en krijgen die „vreemden" lief als pleegouders, en nemen hartelijke herinneringen meê aan het vreemde land, en voelen zich als vrienden en broeders van het volk, waar zij als kinderen van een gezin werden geliefd en verpleegd.

Ook door „internationale briefwisseling" leeren tegenwoordig velerlei menschen elkanders taal en gemoed kennen. Het is vooral de heer William Stead, in Londen, die zich met die correspondenties bemoeit. Hij zal bijv. een Hollander en een Engelschman, die elkanders taal wenschen te leeren, schriftelijk aan elkander voorstellen, en verder moeten de jongelieden zich zelf maar helpen. De correspondentie is in den beginne natuurlijk erg stijf en onbeholpen. Maar naarmate men elkanders taal — en gemoed — beter leert kennen, wordt ze losser en vertrouwelijker, en blijvende vriendschap is er soms de vrucht van. En geen Transvaal-oorlog is in staat den Hollander ontrouw te doen worden aan zijn Engelschen vriend, in wien hij een mensch leerde kennen wiens gemoed van alle oorlog en ander onrecht gruwet.

Heerlijk vind ik al die dingen. Allemaal verbroedering! Heel wat beter dan nationale afgunst, en rassenhaat, en oorlogsplannen, en dergelijk duivelstuig. Ik wou dat ieder beschaafd mensch — en beschaving kan zeer goed het deel zijn van eenvoudige arbeiders, — een paar hartelijke trouwe vrienden had aan den anderen

kant van de grenzen. Ik wou dat vrienden-legers elkanders grenzen overtrokken om te genieten van elkanders natuurschoon en menschenwerk, in plaats van soldatenlegers, om elkanders natuurschoon en menschenwerk, — ja elkanders leven te gaan vernietigen . . .

Ik ben schijnbaar een heel eind van mijn vacantie-kolonie afgedwaald, en toch heusch dicht bij honk gebleven. Want de instelling van den Zwitserschen dominé heeft tal van natiën verbroederd in dit liefelijke denkbeeld: gezonde vreugd en lichaamskracht te verschaffen aan kinderen. Hoe meer de volkeren elkaar zullen ontmoeten op het gebied der liefde, des te minder, verbeeld ik mij, zullen zij begeeren elkander te ontmoeten op het slagveld. Is het niet veel lieflijker, *van* elkaar te leeren hoe men het best vacantie-kolonies inricht, dan *op* elkaar te beproeven wiens geweren en kanonnen het grootste aantal mannen in den kortsten tijd neerschieten? Och, als menschen en volkeren elkaâr navolgden *in* en liefhadden *om* hun deugden en goede eigenschappen, wat een paradijs van liefde en vrede zou onze wereld dan worden!

* * *

Dicht in onze buurt, bij Ginneken, ligt in een allergezelligst boschhoekje, het kolonie-huis van Ulvenhout. Dat ben ik eens gaan zien om het te vergelijken met dat te Deigné.

De Ulvenhoutsche kolonistjes hebben niet de bergnatuur van Deigné en omstreken; maar bosch en heide, ze zijn niet minder heerlijk en

gezond. De hei, de droge zonnige hei, zendt stroomen van gezondheid uit naar de begeerig happende longen. En is zij niet liefelijk, met haar purperbloeiende erica, en met haar donkergroene bremstruiken, die in de lente zulk een gouden bloemenschat torschen? Is zij niet heerlijk, met haar wijden hemel, waar men den zonsop- en ondergang in hun volle glorie kan waarnemen, en waar men de sterren kan zien fonkelen in al haar eindeloosheid en pracht? En 't bosch dan! met zijn tal van boomsoorten, en breede wegen en gezellige paadjes, en verborgen hoekjes met heerlijke kijkjes, hier op de bruine hei, ginds op een malsche wei, elders weer door de lanen van 't bosch zelf? Bosch en hei zijn anders mooi dan heuvelen en berg-rivieren, maar óók mooi en vol verrassingen; ze vormen een ander kapelletje van den grooten Tempel der Natuur; en gelukkig is de stads-mensch te noemen, die zijn benauwde muren eens verlaten kan om in bosch en hei ruim, vrij, heerlijk op te ademen. Neen, de kolonistjes van Ulvenhout hebben het, op andere manier, net zoo prettig als die van Deigné. En ze zijn veel beter gehuisvest. België heeft hier en daar óók keurige kolonie-huizen, net als dat te Ulvenhout; maar te Deigné moet men zich, gelijk ik jullie vertelde, nog een beetje erg behelpen; en daar is ook geen eigen tuin bij het huis, wat toch een buitenhuis zoo heerlijk gezellig maakt.

Zoo goed als de kolonistjes te Deigné, hebben die te Ulvenhout hun „erge groote” vrienden.

Geen kind dat te Ulvenhout was, of het kent den heer Bakker, de boschwachter, met zijn prettig, open, goedig gezicht; en zijn vriendelijk vrouwtje, en zijn aardige kindertjes. Toen ik den heer Lagasse te Remouchamps zag, dacht ik aan den heer Bakker; en als ik hier den heer Bakker zie, denk ik aan den heer Lagasse: ze hebben beiden dezelfde prettige manier van lachen; en een prettige lach is altoos een goed getuigschrift voor een mensch. En kinderen weten al gauw hoe ze 't met iemand hebben, als ze hem maar ééns hebben zien lachen. Jullie moet het gulle lachen nooit verleen, kleine en groote snuiters! 't Is prettig en gezond om te doen en te zien.

En wat het huiselijk verkeer betreft, dat is te Ulvenhout zeker aangeneramer dan te Deigné. Want hier zijn jongens en meisjes door elkander, als broertjes en zusjes, terwijl men ginds, en in heel België, de jongens en de meisjes streng van elkaar gescheiden houdt. Dat brengen de zeden daar zóo meê en men weet niet beter of het hoort zoo; maar de Hollandsche gewoonte van jongens en meisjes samen te laten spelen is veel beter en prettiger. Dat maakt ook de aanwezigheid van geleidsters noodzakelijk, terwijl voor jongens alléén een paar geleiders voldoende zijn; en hoe goed en zacht een man ook wezen moge, voor de echte, gezellige huiselijkheid is een vrouw onmisbaar. Vraag het maar aan alle hulpeloze wezens, — mannen en kinderen, — hoe het hen te moede is als „moeder de vrouw” eens om een of

andere reden voor een poosje uit de huiskamer verdwijnt, op uren wanneer men zoo gewoon is haar daar te vinden. Niets plezierig! In honderd kleinigheden — en in tal van grootigheden — mist men „moeder de vrouw”, die altoos op alles raad en voor allen troost weet... Al ware de natuur te Ulvenhout wat minder mooi dan zij is, de aanwezigheid / alleen reeds van vrouwelijk toezicht bij het gemengde volkje zou het, uit een oogpunt van gezelligheid, aangeneramer maken dan Deigné. Zoo heeft dan ieder zijn voorrechten, en kunnen allen tevreden zijn.

En de liefde die dit werk schiep en onderhoudt is overal dezelfde. In 't vlakke Holland meent men het niet minder goed met de kinderen dan in 't bergachtige Zwitserland, en aan de zee kust is de zorg voor hun gezondheid en genoegen niet teederder dan op de hei of in het bosch; en de mannen die in België het toezicht hebben over de jongens-kolonies, doen in trouw en toewijding niet onder voor de vrouwen die hier en elders een meisjes- of een gemengde kolonie leiden. *Overal* juichen de kinderen hun kolonie te gemoet, en herdenken het verblijf daar met groote dankbaarheid; een bewijs dat *overal* dezelfde liefde hen bewaakte en omringde. Frankrijk, Zwitserland, België of Holland, — de liefde spreekt met andere woorden dezelfde taal; en als de tijd ooit komen mocht dat de verschillende landen hun kolonistjes ruilden — tot bevordering van meer innige kennismaking der volkeren — dan zullen Franschmannetjes in Holland en Hollander-

tjes in België, ervaren dat een hart vol liefde overal even warm is. En: dat de Natuur overal haar eigen schoon heeft. En: dat ieder land zijn eigen zeden en gebruiken heeft, en dat het vreemde volstrekt niet dommer of dwazer is dan het eigene. En nog een heelen boel meer.

Laat intusschen, wie kan, zijn penningke afzonderen voor dit liefelijkste aller liefdewerken, waarvan zulk een beschavenden en verbreedenden invloed uit kan gaan.

* * *

Een der onderwijzers bij de kleine kolonie te Deigné, stelde mij in de gelegenheid jullie kennis te doen maken met een paar Crâmignons, en zoo vind jullie dan hier achter de muziek en één Waalsch koeplet van den beroemden Crâmignon van NICOLAS DEFRECHEUX, met een keurige vertaling van het geheele lied door een Vlaamschen Pastoor, de heer CEUPPENS. Ik bekortte het lange lied een weinig, doch veranderde er niets aan.

Van „Mes petits Sabots” gaf ik jullie de muziek en den franschen tekst. Ik beproefde te vergeefs er een goede berijmde vertaling van te maken, doch moest de poging opgeven. 't Was moeilijker dan ik dacht... Héél zoo'n liedje heeft het zelfde eindrijm; dat maakt niet alleen dat de koepletjes in elkaar grijpen als de schakels van een keten van paardebloemstelen; maar 't geeft ook aan de eenvoudige, soms zelfs wel wat onzinnige woorden, iets zangerigs,

iets kinderlijks, ja iets middeleeuws, en 't eene is al even moeilijk na te bootsen als het andere; zoodat mijn eigen mislukte poging mij de keurige vertaling van den heer Cuppens nog te meer leerde waardeeren. Ik merkte ook dat het rijm in het oorspronkelijke soms aanleiding geeft tot mooie of aardige wendingen, die, vertaald, wel een beetje dwaas klinken; maar stelt men er iets anders voor in de plaats, dat even mooi of grappig wil zijn, — dan wordt het onuitstaanbaar. En zoo besloot ik jullie dan maar den franschen tekst te geven, met de muziek, voor degenen die genoeg Fransch kennen om er een spelletje van te willen maken; en deed er voor de anderen een letterlijke vertaling bij, blij als het toeval mijn regels deed rijmen.

MES SABOTS DE BOIS.

J' rencontrai trois capitaines, } bis.
Avec mes sabots, }

Le premier me dit: je l'aime
Mes sabots laridondaine,

Refrain:

Ah! ah! ah! ah!
Mes sabots de bois.

Le premier me dit! je l'aime }
Avec mes sabots. } *bis.*
Le second me dit de même
Mes sabots laridondaine,
Ah! etc.

Le second me dit de même, }
Avec mes sabots. } *bis.*
Le troisièm' me dit: vilaine!
Mes sabots laridondaine,
Ah! etc.

Le troisièm' me dit: vilaine! }
Avec mes sabots. } *bis.*
Je ne suis pas si vilaine,
Mes sabots laridondaine,
Ah! etc.

Je ne suis pas si vilaine }
Avec mes sabots, } *bis.*
Puis que le fils du roi m'aime
Mes sabots laridondaine,
Ah! etc.

Puis que le fils du roi m'aime }
Avec mes sabots, } *bis.*
Il m'a donné pour étrennes
Mes sabots laridondaine,
Ah! etc.

Il m'a donné pour étrennes, }
Avec mes sabots, } *bis.*
Un violon de bois d'ébène
Mes sabots laridondaine,
Ah! etc.

Un violon de bois d'ébène }
Avec mes sabots, } *bis.*
Qui va trois fois par semaine
Mes sabots laridondaine,
Ah! etc.

Qui va trois fois par semaine }
Avec mes sabots, } *bis.*
Et jamais à la douzaine
Mes sabots laridondaine,
Ah! etc.

Et jamais à la douzaine
Avec mes sabots.
En r'venant de la Lorraine
Mes sabots laridondaine.
Ah! ah! ah! ah!
Mes sabots de bois.

HOUTEN KLONPKES MIJN!

Toen ik weerkwam uit Lorreine,
Met mijn klompkes klein,
Kwam ik bij drie kapiteinen,
Mijne klompkes ridondijne;
La-ri-don-dijn,
Houten klompkes mijn.

Kwam ik bij drie kapiteinen,
Met mijn klompkes klein,
D'eerste zei: ik min je, kleine,
Mijne klompkes ridondijne;
La-ri-don-dijn,
Houten klompkes mijn.

D'eerste zei: ik min je, kleine,
Met mijn klompkes klein.
Nummer twee zei: lieve kleine!
Mijn klompkes ridondijne;
La- etc.

Nummer twee zei: lieve kleine,
Met mijn klompkes klein.
Nummer drie zei: jij ben leelijk,
Mijne klompkes ridondijne;
La- etc.

Nummer drie zei: jij ben leelijk!
 Met mijn klompkes klein.
 Neen Mijnheer, ik ben niet leelijk,
 Mijne klompkes ridondijne;
 La- etc.

Neen Mijnheer, ik ben niet leelijk,
 Met mijn klompkes klein,
 Daar des konings zoon mij lietheeft,
 Mijne klompkes ridondijne;
 La- etc.

Daar des konings zoon mij lietheeft,
 Met mijn klompkes klein,
 Schonk hij mij als Nieuwjaarsgave,
 Mijne klompkes ridondijne;
 La- etc.

Schonk hij mij als Nieuwjaarsgave,
 Met mijn klompkes klein,
 'N ebbenhouten fideldijne,
 Mijne klompkes ridondijne;
 La- etc.

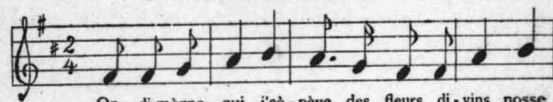
'N ebbenhouten fideldijne,
 Met mijn klompkes klein,
 Die driemaal in de week muziek maakt,
 Mijne klompkes ridondijne;
 La- etc.

Die driemaal in de week muziek maakt,
 Met mijn klompkes klein,
 En die 't nimmer twalef maal doet,
 Mijne klompkes ridondijne;
 La- etc.

En die 't nimmer twalef maal doet,
 Toen ik weerkwam uit Lorreine,
 La-ri-don-dijn,
 Houten klompkes mijn.

L'AVEZ-VE VEYOU PASSER ?

PAR
 NICOLAS DEFRECHIEUX.

HEBT GIJ HAAR ZIEN VOORBIJGAAN?

Een zondag dat ik bloemen plok (plukte) in onze wei,
 Zoo kwam een schoone maged en bleef staan bij mij,
 Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u ook soms voorbij?

Zoo kwam een schoone maged en bleef staan bij mij;
 „Ik liep verloren,” sprak ze, „wijs mijn weg nu gij.”
 Ha! enz.

„Ik liep verloren,” sprak ze, „wijs mijn weg nu gij.”
 „Ik breng u seffens verder,” zei ik hoofsich (beleefd)
 Ha! enz. en blij.

„Ik breng u seffens verder,” zei ik hoofsich en blij,
 Ik gaf heur al mijn bloemen en toen koutten wij.
 Ha! enz.

Ik gaf heur al mijn bloemen en toen koutten wij,
 Heur stem doordrong mijn hert, ze hooren miek
 Ha! enz. (maakte) mij blij.

Heur stem doordrong mijn hert, ze hooren miek mij blij.
 Ik dacht niet meer aan scheiden en zoo stapten wij.
 Ha! enz.

Ik dacht niet meer aan scheiden en zoo stapten wij,
Aan d'ingang van 't groot woud, daar bleef ze staan
Ha! enz. en . . . ei!

Aan d'ingang van 't groot woud, daar bleef ze staan
en . . . ei!

„Gij zijt al ver genoeg en wordt bedankt van mij!”
Ha! enz.

„Gij zijt al ver genoeg en wordt bedankt van mij!”
„k Wou toch nog eenskens praten op een ander tij.”
Ha! enz.

„k Wou toch nog eenskens praten op een ander tij,”
„Wel zoo g'er veel aan houdt, dan zoek me, 't staat
Ha! enz. u vrij.”

„Wel zoo g'er veel aan houdt, dan zoek me, 't staat
u vrij.”

Ik dorst heur niet mishagen en . . . zoo scheidden wij,
Ha! enz.

Ik dorst heur niet mishagen en zoo scheidden wij;
Heur naam en weet ik niet of waar heur woonsteê zij;
Ha! enz.

Heur naam en weet ik niet of waar heur woonsteê zij;
Aan 't wenden van het padje keek ze eens om naar mij.
Ha! enz.

Aan 't wenden van het padje keek ze eens om naar mij;
„k Wil zien of gij komt zoeken,” riep ze schalks en blij.
Ha! enz.

„k Wil zien of gij komt zoeken,” riep ze schalks en blij,
Verdween toen achter 't hout — hoe eenzaam voelde
Ha! enz. ik mij!

Verdween toen achter 't hout — hoe eenzaam voel ik mij,
Sinds dien dag dat ik bloemen plok in onze wei!
Ha! enz.

*Bekroonde Luiksche Crâmignon van
NICOLAS DEFRECHEUX.*

*Vlaamsche overzetting van AUG. CUPPENS,
(eenigszins bekort, doch niet veranderd. N.)*

Einde van het eerste deeltje.

INHOUD.

	Blz.
1 VRIENDELIJKHEID, VOORKOMENDHEID, HULPVAARDIGHEID	3
2 JONGENS-MANIEREN	34
3 BEGRAFENIS	51
4 EEN VAKANTIE-KOLONIE	58

... VAN DE REIS ...

MEË THUISGEBRACHT

VERTROUWELIJK GEKEUVEL
MET GROOTERE KINDEREN

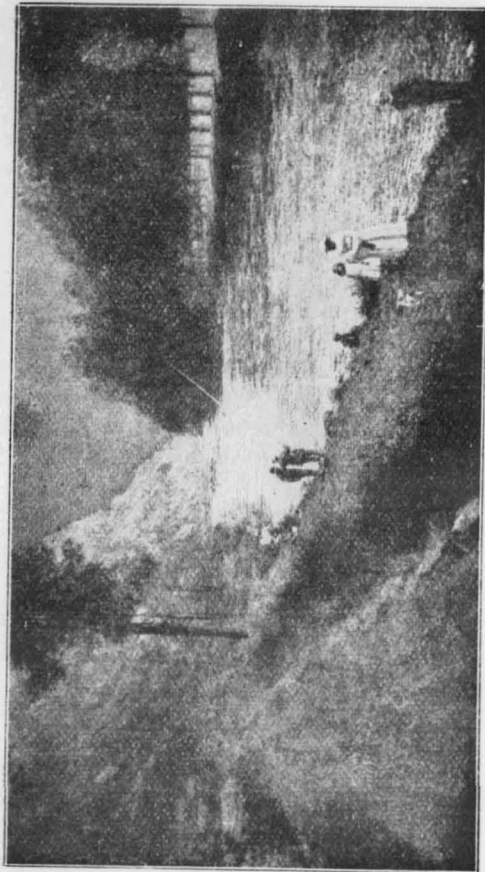
DOOR

NELLIE

(TWEDE BUNDELTJE.)

N°. 8—10

UITGAVE:
MASEREEUW & BOUTEN
ROTTERDAM

„DE AMBLÈVE.”

EEN VROOLIJKE BEGRAFENIS.

Hoe kan nu toch een begrafenis ooit vroolijk zijn? Nu, onder omstandigheden héél goed. Dat zal ik jullie bewijzen.

De Amblève — de klare, jolige Amblève, verkeerde in levensgevaar. Men wilde haar benutten tot „industrieele ondernemingen!“ Dezelfde menschen, die een jaar of vijf geleden den mooien kleinen waterval van Coö hadden willen vernederen tot „molenwater“; — niet tot het draaien van een schilderachtigen, onschuldigen graanmolen, — een graanmolen maakt geen leelijken rommel, hij siert een landschap in plaats van het te bederven, en er is poezie in zijn wiekgezwaai en in zijn klepperend liedje van „fenne fenne fenne sie sie sie“ (zooals Multatuli het in woord bracht). Neen, een heele fabriek zou hij moeten drijven, onze mooie waterval; hooge schoorsteenen zouden zich brutaal hebben geboord in de reine berglucht, stof en roet zouden zijn neergeregend op het frissche groen van bosch en bergweide, en prozaisch geraas zou het harmonisch gedonder van den sneeuw wit schuimenden val hebben overstemd. En de klaarte van het water dan, waarin de sneeuw van den schuimenden val

zich oplost? . . . Wie ooit van Luik naar Keulen spoorde, heeft bij Verviers kunnen zien wat menschelijke industrie maakt van helder bergwater: inkt-pap! Als vloeiend kristal nadert de Vesdre Verviers, als dunne vieze brei, vettig blauw-zwart, komt zij er uit; en de Natuur, die geen menschevuil velen kan, heeft handenvol werk om de Vesdre weer een beetje oogelijk te maken eer zij zich in de Maas stort.

Industrie moet er zijn; industrie op zich-zelve is iets even grootsch en eerbiedwaardigs als de Natuur zelve. Maar zij mag geen alléénheerscheres worden op de wereld; zij mag de Natuur gebruiken, niet vervangen en verbannen. Zij mag niet in ieder beekje dat jubelend van de bergen stormt, niets dan een goedkoope stuwkracht zien; in iederen berg niets dan een ertshoudenden uitwas der aardkorst. Plekken en plekjes van grootsch en liefelijk natuurschoon, moeten met hand en tand verdedigd worden tegen den overmoed der industrie; want het zijn tempels en kapelletjes waarheen de menschheid, moe en suf van het gedraaf en gedruisch in het woelige leven van den dag, henen gaat om weer tot zich zelf te komen, om een week, of een dag, of ware het slechts een uur, zich te baden in verheven schoonheid en ongestoorde stilte; om daarna weer moedig aan den vaak prozaïschen arbeid des daags te gaan. Neen, we mogen onze milde Moeder Aarde niet schennen. Zonder dat geeft zij ons in meer dan voldoende mate haar krachten en rijkdommen. De plekjes harer grootschheid, harer schoonheid en liefelijkheid,

wij moeten ze ontzien en bewaken, en niet dulden dat men ze ontwijde. Ze moeten ons heilig zijn.

Tegen de schennis van Coo's waterval ging dan ook zulk een algemeene kreet van verzet op, dat de booze-plannen-makers afdropen, doch om elders weer op te duiken. Nu wilden ze papierfabrieken oprichten bij de „Fonds de Quarreux”.

Quarreux is een klein gehucht en spoorhalte langs de Amblève. In de nabijheid daarvan is de bodem der rivier overdekt met reusachtige steenblokken, herinneringen aan den oertijd, toen het in het stille dal der Amblève lang niet zoo rustig en kalm toeging als nu. Deze geweldige steenblokken in het klare water, tusschen de hooge begroeide heuvelen die hier nog door geen steengroef zijn ontsierd, zijn van een woeste, doch geen ijzingwekkende schoonheid. Het is een heerlijk stukje oever om er te zitten droomen, en te denken aan den grijzen voortijd, toen de natuur hier in haar uitingen zooveel geweldiger was dan nu. Hier wilden de schendige industrieelen hun papiermolens bouwen. De reine klare golven zouden de molens stuwen, en den vuilen arbeid doen, en ten slotte nog alle vuilnis wegkruien! . . . En in ruil voor de toestemming tot die onderneming, zouden ze aan de gemeente Aywaille alle jaren een ellendige paar duizend francs geven.

Ik weet niet aan wie de beslissing was in deze zaak; maar heel Aywaille, en alle dorpen beneden Quarreux en die langs de Ourthe, nadat deze de Amblève heeft opgenomen, zaten

in zak en asch. De klare Amblève bevuild door fabrieksafval, bevuild over haar geheelen loop van Quarreux af tot aan Comblain-au-Pont toe; en met haar wateren ook een heel stuk der Ourthe bevuilende, — dat beteekende voor duizenden menschen bederf van pret en bedreiging van bestaan. Bederf van pret: want de Amblève is de lieveling van Luikenaars, Brusselaars en vreemdelingen, die aan haar blijde wateren verpoozing komen zoeken in hun vrije dagen; echte verpoozing, zonder het grootsteedsch gewoel en de vermoeiende luidruchtigheid der mode-badplaatsen; en ook van de duizenden hengelaars, die zondags en in de vacantie staan te hengelen naar de levendige forellen en de vette baarzen der Amblève, en er nu en dan wel eens een grooten zalm uit ophalen. Ik voor mij vind hengelen een wreedaardig vermaak; wreeder dan het visschen met netten om den broode. Maar dat is hier de kwestie niet: de kwestie is het verdriet der hengelaars, die hun genot zagen bedreigd; want in water dat door fabrieken is bevuild leeft geen visch; althans de forelle, die kieskeurige bewoonster der kristallen berggrivieren, houdt het er niet in uit. En de hôtél- en koffiehuis-houders, die in het vreemdelingen-seizoen aan reizigers en hengelaars een aardig duitje verdienen, zagen hun bestaan bedreigd; want voor geen van de gewone bezoekers zou de ontwijde, bezoedelde Amblève nog aantrekkelijkheid bezitten. Mijn goede oevervolkje zat waarlijk in zak en asch, en zag de toekomst met angst te gemoet.

Doch gelukkig! Aywaille's burgemeester, Dr. Thiry, was werkelijk een burgervader. Een zoon der Ardennen, geboortig uit Dinant, had hij ze lief; en zijn klare Amblève, waarin hij, 't volk vóórgaande in harding en zindelijkheid, 's zomers en 's winters zijn dagelijksch bad nam, was hem óók lief; en zijn volkje niet het minst. Want Dr. Thiry is een man van zacht gemoed en warm hart; dat heb ik zelf vóór jaren reeds ondervonden, toen hij nog alleen dokter en ik zijn patiente was; en bij de armen der gemeente was hij zeer gezien en bemind. En als burgemeester heeft hij steeds waarlijk de belangen zijner gemeente voorgestaan. Hij is dan ook zéér bemind bij zijn vrienden; en zijn vijanden weten geen kwaad van hem — of zij moesten het verzinnen.

Welke pogingen Dr. Thiry deed, welke midelen hij aanwendde, dat weet ik niet precies; ik hoorde zoo iets van „persoonlijk bezoek aan den Gouverneur.” Zeker is het, dat hij met al de kracht en volharding, die juist zachte menschen in zoo groote mate bezitten, de verdediging der Amblève tegen haar belagers op zich nam. Uitslag: de schendige industrieelen moesten wederom afdruipeu; ik denk en hoop voor goed. Want ook mij en al de mijnen zou de ontwijding der Amblève innig ter harte zijn gegaan. Liefelijke herinneringen zijn voor ons verbonden aan het dorpje op haren oever, waar wij vier stille, idyllisch-rustige jaren van ons leven sleten; — niet in zelfzuchtige rust, maar in geestesarbeid die ons licht en aangenaam werd gemaakt door

de zuivere berglucht en de schoonheid der omgeving.

De redding der Amblève door Dr. Thiry, — dat feit mocht niet onopgemerkt voorbijgaan in de geschiedenis van den dag! De lustige henge-
laars waren de eersten die het sein gaven tot de openbare feestelijke viering er van. 's Avonds van den 14en Augustus begon het reeds: met 101 kanonschoten werd den volke de blijde mare verkondigd: van het afsterven van Madame Fabrique de pâte à papier¹⁾; en den volgenden dag, Donderdag den 15en, zou haar plechtige uitvaart worden gevierd. Door middel van brieven met breede rouwranden werden vrienden en kennissen, reizigers en vreemdelingen, uitgenoodigd de begrafenis te komen bijwonen; en tevens verzocht geen bloemen of kransen, maar steenen meê te brengen, om te leggen op het waterig graf der booze booze heks, en het te bezwaren: haar schim mocht nog eens verrijzen en het goede oevervolkje komen verschrikken!

Van heinde en verre kwamen inderdaad de genoodigden bijéén, met vlaggen en vaandels en muziekinstrumenten. Op de brug van Aywaille verzamelden zij zich. De fraaie kettingbrug zag zwart van de menschen; en 't bewijs harer stevigheid is daarmee geleverd, dat haar vloer niet doorzakte en haar kettingen niet braken onder het ontzettend gewicht dezer opéén gepakte massa. Onder vernieuwd kanongebulder, en veelstemmig gezang en luid gejubel, werd

¹⁾ Mevrouw Papierfabriek.

„Mevrouw Papierfabriek” over boord gezet; dat wil zeggen: een kartonnen pop, bezwaard met eenig oud ijzer, werd over de leuning van de brug in de Amblève geworpen. En waarlijk, men had steenen meegebracht, en onder luid geschater werden dezen gemikt naar de plek waar Mevrouw Papierfabriek, onvriendelijker gedachtenis, op den bodem lag der rivier die zij had willen ontviiden. Daarna ging de stoet weer zingend en toeterend heen en verderop uitéén, om den dag verder, clubsgewijs, in gezelligheid en pret te slijten.

* * *

Persoonlijk voel ik geen behoefte aan feesten. Mijn arbeid, dien ik liefheb, heeft heel mijn leven tot één doorlopend feest gemaakt. Ik ben het liefst in mijn stille werkkamer; of, als ik ontspanning noodig heb, ergens op een eenzaam plekje alleen met mijn oude vriendin, de Natuur. Maar ik zie gaarne onschuldige feestvreugde om mij heen en geniet van de pret der genietenden; en ik erken gulweg: ik zou het *algemeene* leven niet half zoo mooi en opwekkend vinden, als de trouwe arbeid niet nu en dan werd afgewisseld door echte en oprechte feestpret. Kinderen op een buitenpartijtje; arbeidsters op een gemeenschappelijke uitgaansdag; muziekliefhebbers op een concert; en die breede, geweldige menschengolven in een groote stad, als er openbare vertooningen zijn: het oplaten van een luchtballon of het afsteken van vuurwerk of zoo iets; dat alles verheugt mijn hart zoolang de pret niet

ontaardt in gemeenheid, of de luidruchtigheid in woestheid. Als 't gevloek begint, en het roepen van leelijke woorden, en 't gebrul van leelijke liedjes, en het tierend joelen en het vechten . . . dan krimpt mijn hart in één; want die ontaarding van onschuldige vreugde is even bedroevend als de ontwijding van mooie natuur. En 't is een treurige waarheid: ons volk wordt, onder den invloed van drank vooral, dikwijls woest en ruw in zijn vreugde-uitingen. Toch zijn er gunstige uitzonderingen. Zoo denk ik met genoegen terug aan de kroningsfeesten te Amsterdam, die ik bijwoonde. Het was een zeldzaam milde avond, zoo als men ze in Italië heeft, verbeeld ik mij; en de menschen behoefden hun toevlucht niet te zoeken in herbergen en koffiehuizen. De geheel-onthouders van alle clubs hadden daarenboven aangedrongen op vermijding van sterken drank. Of het dit was, of wel dat het volk bij instinkt begreep dat men het feest eener jonge vrouw, half kind nog, niet moet vieren in uitspatting van dronkenschap, — ik weet het niet. Gewoonlijk kenmerken zich de Oranje-feesten noch door matigheid noch door waardigheid. Maar bij deze gelegenheid vierde Amsterdam, voor zoover het op de straten was waar te nemen, kalm en waardig feest, zonder ruwheid, zonder dronkemansgebrul. Vroolijk pratend liepen de menschengroepen, soms stoetsgewijs, door de helderverlichte straten, bewonderend de versieringen van bloemen, vlaggen en groen. Hier en daar zongen zij, heel opgewekt, maar zonder noodeloos getier, vaderlandsche

liederen; op markten en pleinen, waar orgeldraaiers walsjes en polka's speelden, vormde het jonge volkje paren en danste er lustig op los, — zoo netjes en ordelijk als men het in de fijnste balzaal maar zou kunnen verwachten; op den Dam wemelde het van menschen, en moest men zich soms met moeite een weg banen door de menigte, — maar alles geschiedde rustig en stil en zonder schelden of stompen . . . Ik kon mij haast niet verbeelden te Amsterdam te zijn, in de stad en onder 't volk dat om zijn „Hartjesdag” wijd en zijd berucht is. De zachte lucht, de bonte lampions, het frissche groen en de rustige vroolijkheid, deden veeleer denken aan een volksfeest ergens in het Zuiden, waar de overgrootte massa zich vergast aan stroopen en limonades en niet taalt naar drank. Het deed mij plezier. Ons volk *kan* dus wel netjes en beschaafd feestvieren. Waarom zou de jeugd van ons volk zich dan niet *oefenen* in 't beschaafde feestvieren? . . . Hoe? . . . Door 't vermijden van drank, die alle booze en leelijke dingen in den mensch wakker schudt; door het leeren waardeeren van edel genot, als: natuurschoon, kunst, goede lectuur en dergelijke; door het aankweken van goede manieren, en het voeden van een gevoel van groote welwillendheid jegens al wat leeft; door het aanleeren van vroolijke, prettige, mooie liedjes, geschikt om door heele gezelschappen te worden gezongen; en door die stipte, getrouwe, liefdevolle plichtsvulling, die den mensch *recht* geeft op volle feestvreugde nu en dan, en die hem deze ook werkelijk doet waar-

deeren en genieten. Mij dunkt, zodoende zouden de Hollanders aanleeren als kunst, wat sommige andere volkeren schijnt te zijn aangeboren.

Zoo is, bijvoorbeeld, de Javaan een echt feestvierder. Kinderlijk verzot is hij op alle mogelijke pretjes, en hij is een pretje waard omdat hij er zulk een goed gebruik van maakt. Frisch gebaad en netjes gekleed; het donkere haar, naar landsgebruik geolied, bij de vrouwen in een wrong opgestoken en met geurige bloemen versierd, en bij de mannen verscholen onder een frisschen, keurig geknoopten hoofddoek; de kinderen getooid met bonte mutsen en snoeren kralen, — gaan de families ter feestviering op. Voor weinig geld snoepen zij hier een vruchtje, daar een koekje, ginds een kop koffie, elders een glaasje limonade, — *nergens een glaasje drank*. De mooie kleeren, de lekkernijen, het gevoel van uit te zijn, doen de menschen lachen en schertsen; maar geen alcohol spoort hen aan tot ruwheid of gemeenheid. In kinderlijke bewondering staan zij stil bij het moois dat er te zien is; met een langgerekt oah! volgen zij een vuurpijl in zijn vlucht; en met stomme verbazing oogen zij een luchtballon na. Zij *genieten*, volop. Geen feestvierders genieten meer en beter dan deze eenvoudigen, die niet verwend zijn, en die zich volmaakt tevreden stellen met hun zoete koekjes en nschuldige dranken. Iedere European die in Indië geweest is zal u toestemmen, dat de eenvoudige drankvrije Javaan de waardigste en gelukkigste feestvierder is.

Ook het volk te Aywaille en in de omstreken

kan goed feestvieren. Niet dat ze geen drank gebruiken! — Helaas, het krioelt in de Ardenische dorpjes van kroegjes, en ook daar gaat menig gezin reddeloos te gronde door misbruik van drank. Maar men zou zeggen, dat de goedgezachte aard van het volk de uitwerking van den drank minder giftig maakt. Vier jaar heb ik er gewoond, vlak in de buurt van een kleine herberg; en menigmaal zag ik daar een werkman uitgaan die niet vast meer op zijn beenen stond; maar het ruwe getier dat ik hier zondagsavonds wel eens langs de straten hoor, hoorde ik daar nooit. En op kernissen en andere openbare feesten maakte de menigte altoos een goeden indruk op mij. De pret, dunkt mij, bestond er meer in wezenlijk pret maken, ieder in zijn eigen gezelschap, dan in het bespotten of hinderen van anderen; meer in lachen en joelen dan in tieren en brullen. . . Zijn de menschen in die streken dan volmaakt? Volstrekt niet; niets beter, gemiddeld, dan wij Hollanders zijn. Ze hebben alleen maar enkele aangeboren goede eigenschappen, die hen, *als menigte*, aangenaamer maken dan sommige andere *menigten*; en 't zou ons, die van volksaard een beetje ruwer en plomper zijn, niet schaden als wij 't goede van onze burens afkeken.

* * *

Wanneer er in Holland een of ander volksfeest is geweest waarbij mondbehoefden worden medegenomen, dan ziet men den volgenden dag de sporen daarvan alom op het gras: vettige

boterhammen-papieren, leege eierschalen, schillen van appelsinen, enz. enz. 't Lijkt zoo natuurlijk, den „afval” en de „vuilnis” maar op den grond te werpen. Maar aan mijn kinderen verbied ik het. Evengoed als ze op den grond te gooien, kan men de gebruikte papieren, en de schillen en schalen van vruchten en eieren, bijeendoen in het boterhammen-mandje, om ze thuis te verbranden of op den mesthoop te gooien. 't Is een kleine moeite, en men houdt er de openbare tuinen, perken, grasvelden, die toch de algemeene ontvangkamer van alle menschen zijn, zoo netjes en vriendelijk door!

Iemand die veel gereisd had, vertelde mij dat in de parken en stadstuinen in Zweden hier en daar mandjes in de boomen hangen; niet alleen worden daar geen blaadjes en twijgjes van de boomen en struiken gerukt, maar iedere wandelaar, die er iets op den grond ziet liggen dat wanordelijk staat, een papiertje of zoo iets, neemt dat op en werpt het in zoo'n mandje. — En in Frankrijk, waar de kleine burgerij en de werkmansstand van iederen mooien Zondag gebruik maken om ergens buiten „op het gras”, zooals zij dat noemen, te gaan zitten eten, houdt het publiek van zelf zijn tuinen en bosschen schoon . . .

Waarom ik jullie dit zoo vertel? Omdat ik dit hoofdstuk de rechte plaats vind om over dit soort van welgemanierdheid te spreken. Wij hebben in Holland wel geen mooie heuvelen en bruisende rivieren te bederven, maar wij hebben toch ook recht mooie plekjes te ontzien: bosschen

en weidevelden buiten, en tuinen en parken in onze steden. En 't zou voor de Hollandsche jeugd zoo'n kleine moeite zijn om twee leelijke aanwensels af te leeren: het afrukken van blaadjes en takjes en bloemen, noodeloos, uit louter onnadenkendheid, en het overal neergooien van papieren en etensafval. Hollanders, die zoo kraakzindelijk zijn dat men van menige huisvloer gerust zou kunnen eten, moesten op den gemeenschappelijken vloer van hun land óók wat netter zijn, en nergens de sporen van hun „maaltijden op het gras” willen nalaten. Op datgene wat tot algemeen gebruik en genot bestemd is, moest ieder afzonderlijk wat beter passen; en ik ben er zeker van dat deze soort van openbare welgemanierdheid, die nog van de familie der „mensenliefde” is, ook nog wel andere beminnelijke eigenschappen zou kweeken bij een van nature goed en goedhartig volk, en hen op den duur ook helpen zou om recht waardig en prettig feest te vieren waar het pas geeft. En ik vraag nog eens: waarom zou de Hollandsche jeugd zich zelve niet opvoeden, niet alleen tot een paar millioen flinke en beminnelijke *menschen*, maar ook tot één geheel flink en beminnelijk *volk*? Één geslacht moet er mede beginnen; en waarom zal het niet *dit* geslacht wezen, dat nu nog in zijn kinderschoenen staat, dat jong genoeg is om zich zelve allerlei goede dingen aan te wennen; en dat tevens reeds oud genoeg is om het belang van zulke dingen in te zien? Er wordt, door allerlei menschen en op allerlei manieren,

genoeg voor dit geslacht van aankomende jongens en meisjes gedaan; waarom dan zullen zij het niet zijn, die met bewustheid strijden tegen ingekankerde volksgebreken, en met ernst zich toeleggen op het kweken van volksdeugden bij zich zelf en hun omgeving? Er is niets bij te verliezen; en er is één groot ding bij te winnen: gezonde, echte, beschaafde en algemeene pret, wanneer voor dorp of stad of voor heel het land de tijd van pretmaken daar is. En pretmaken mogen en moeten we nu en dan; het is een zóó noodzakelijk ding voor de menschen in het algemeen, dat we nooit vroeg genoeg kunnen leeren het op de rechte wijze te doen.

EEN KRANKZINNIGEN-KOLONIE.

Verderop, naar Luxemburg toe, begint het landschap der Ardennen er een beetje anders uit te zien dan in den omtrek van Luik. De heuveltoppen op zich zelf zijn lager, maar de bodem is hooger; zoo iets als een hoogvlakte met lage toppen. Daardoor is de natuur er minder grootsch dan te Aywaille en omstreken; maar de lucht is er nóg fijner en zuiverder. En 't is een liefelijk landschap. Steile gevaarten, zoo als de Heid-des-Gattes langs de Amblève, heeft men er niet; maar de zacht glooiende heuvelen, voor zooverre men de oorspronkelijke bosschen ontgonnen heeft, leveren kostelijken weide- en bouwgrond, en geven aan de streek iets huiselijk-welvarends. Rivieren van de teekenis der Amblève vindt men er niet; maar tal van die heele kleine, klaterende bergstroompjes, die met hun allen later een smal stroompje vormen, de Lienne, die haar water weer aan de Amblève brengt. Geen water zoo helder als dat van zulke klaterende bergstroompjes; de heldere Amblève zelfs is er niets bij. Die kleine stroompjes zijn in de bergnatuur, wat in de menschenwereld de kleine wiegekindertjes zijn: behalve dat ze hun luiers vuil maken, — dat

kàn nu eenmaal niet anders, — blijven ze zoo schoon als moeder ze maar wascht. Maar worden ze grooter, beginnen ze te kruipen en te loopen, dan, o wee! Dan ziet het voormalige heerlijk blank-en-rose wiegekindje er soms uit als een vies varkentje. Toch nog heerlijk lief, — vraag 't maar aan zijn moeder; maar van top tot teen besmeerd met allerlei vuil. Zóó zijn de bergstroompjes: volkomen *schoon*, omdat ze met geenerlei vuil in aanraking komen. Maar zoodra ze grooter worden en in de lagere streken gaan spelen, dan worden ze vuil; eerst wat minder, later wat meer, maar zelfs mijn klare Amblève is geen volmaakt schoon wiegestroompje meer.

Dit rustig landschap, waar geen steile hellingen, geen afgronden, geen rivieren met gevaarlijk diepe plekken, geen spoorlijnen en geen stoomfabrieken zijn, en dat tegelijkertijd de drie kostelijke gaven bezit van zuivere lucht, zuiver water en prachtig graan, — vond de Heer Dokter Depéron bij uitstek geschikt voor het aanleggen van een krankzinnigen-kolonie.

Ik denk dat verreweg de meesten van jullie niet weten wat dat is. Luister dan.

In den ouden tijd, in de middeleeuwen en tot zelfs vrij diep in den nieuweren tijd, waren krankzinnigen en idioten er bitter slecht aan toe. Men had meer verachting dan medelijden voor deze rampzaligen; en werden ze gevaarlijk voor hun medemenschen, dan zette men hen eenvoudig als misdadigers in de gevangenis. Toen in 1789 de revolutie-mannen de Bastille bestormden en openzetten, kwamen er ook

enkele gevangen krankzinnigen uit. Langzamerhand begon men echter in te zien dat krankzinnigen en idioten geen misdadigers zijn, maar zieken die men moet trachten te genezen; en dat de „gevaarlijken” wel moesten worden onschadelijk gemaakt voor hun medemenschen, maar niet behandeld als boosdoeners. Toen begon men gestichten te bouwen, waarin de krankzinnigen worden opgenomen en verpleegd, waar bekwame dokters de geneesbaren trachten te genezen, en waar goede verplegers de kranken met zachtheid en geduld trachten te leiden. Die gestichten waren een groote vooruitgang, bij vroeger vergeleken. Maar zij zijn nog lang niet het beste wat er te bereiken is. Al is een gesticht in zijn soort nog zoo volmaakt, het is en blijft een *gesticht*; en voor krankzinnigen die nu en dan heldere oogenblikken, ja heele tijden van helderheid hebben; of voor anderen die maar op een enkel punt krankzinnig zijn, en overigens heel geschikte, bruikbare menschen, is het opgesloten zitten in zoo'n gesticht iets onbeschrijfelijk treurigs . . . De menschlievende wetenschap streeft dan ook steeds naar verbetering. En in dit streven richt zij dikwijls het oog op het dorpje Gheel, in België, bij Turnhout, waar duizenden krankzinnigen als kostgangers bij de dorpenaren inwonen, zich vrije menschen voelen en dus zoo gelukkig leven als met hun toestand bestaanbaar is . . . Hoe kwam men te Gheel op het denkbeeld? . . . Niemand kwam er op. Dat groeide zoo van zelf.

In de 6e of 7e eeuw, zegt de legende, was

er een koning in Ierland, wiens dochter Dymphna zich tot het Christendom bekeerde. Haar vader bleef Heiden, en was daarbij — niet daarom — een wreed en slecht mensch. Hij plaagde en vervolgde het arme meisje zoodanig, dat zij vaderhuis en land ontvluchtte, de zee overstak, en een schuilplaats zocht in de lage landen aan de overzijde van het kanaal. Zoo kwam zij te Gheel. Doch ook dàar achtervolgde haar de wraak haars vaders. Hij slaagde er in haar te grijpen, en hieuw haar het hoofd af. Dit zag een krankzinnige man die in den omtrek rondwaalde; en de schok dien hij voelde was zóó hevig, dat hij daardoor zijn volle verstand terug kreeg. Het wonder werd alras rechtbaar. Over Dymphna's graf werd een kleine kapel gebouwd, en menschen die een krankzinnigen bloedverwant hadden, kwamen er meê naar Dymphna's kapel om daar een „novene” te bidden voor de genezing van den zieke. Een „novene” is een tijdperk van *negen dagen*, biddende door gebracht. Menschen die van verre kwamen, moesten gedurende dien tijd wel bij herbergiers of anderen hun intrek nemen; en zoo gewenden de bewoners van Gheel zich aan het herbergen van krankzinnigen. Maar niet altoos was, na afloop der novene, de arme lijder genezen; en niet altoos konden de verwanten langer blijven. Dan lieten ze hun kranke vaak achter bij hun gastheer, tegen betaling van kostgeld natuurlijk; en vertrouwden voor zijn genezing op de verdere gebeden der priesters. En zoo werd Gheel de plaats waar men zijn kranken van geest henenbracht, eeuw in eeuw

uit, om ze door 't geloovig gebed te doen genezen; of, indien er geen genezing volgde, hen toch te laten blijven in die kalme omgeving, onder menschen die van geslacht op geslacht met krankzinnigen hadden leeren omgaan, en dicht bij de kapel waar dan toch de kans op genezing bestond. . . . Gheel-zelf werd op den duur te klein om al zijn ongelukkigen te herbergen, zoodat ook in de omliggende dorpen en gehuchten een onderdak voor hen werd gezocht, en het krankzinnigen-dorp zich uitbreidde tot een heel district. En Dymphna's oude kleine kapel groeide aan tot een groote kerk. En de wetenschap begon er zich allengs meê te bemoeien, doch alleen om een beetje orde in de zaak te houden. Want naarmate het aantal lijders te Gheel en omstreken toenam, naar die mate groeide ook de kans dat er veel *gevaarlijke* krankzinnigen werden heengebracht, die op een goeden, of liever kwaden dag, wie weet welk onheil konden stichten. Dat zou de inwoners misschien voor goed huiverig maken om nog langer krankzinnigen te verzorgen, en dat zou jammer zijn. Want de lijders, onder dak bij menschen van hun eigen stand, en met dezen het vertrouwelijke familieleven deelende, voelen zich daar gelukkig, en zijn er beter af dan in het allerbeste gesticht. Zoo werd er dan een waarnemings-etablisement gebouwd, waarin, onder toezicht van een bekwamen Directeur, de lijders gedurende een paar dagen — zoo noodig langer — worden waargenomen. De onschadelijken worden daarna bij geschikte families onderge-

bracht; de woesten, of degenen die aanleg tot zelfmoord, brandstichting en dergelijke toonen, blijven in het gesticht. Voor *die* is het onvermijdelijk; want de arme krankzinnige mag geen gevaar worden voor zijn medemenschen.

Uit den aard der zaak waren het voornamelijk Belgen, en daarvan de overgrootste meerderheid Katholieken, die naar Gheel werden gebracht. Doch ook vele Hollanders, en daaronder tal van Protestanten, brachten hun kranke verwanten liever dâarheen dan in een gesticht: zoodat naast de Roomsche-Belgische kolonie zich weldra een Protestantisch-Hollandsche vormde, die sedert September 1901 haar eigen kerkgebouwtje heeft. Het is voornamelijk te danken aan de volhardende pogingen van Ds. van Dissel, rustend predikant te Stratum, die meerdere predikbeurten te Gheel waarnam en zich de zaak der Hollandsche lijdens zeer ter harte had genomen, dat dit kerkgebouw verrees, en de Protestantsche lijdens hun godsdienstoefeningen niet meer behoeven te houden in een gehuurde herbergzaal.

Men zou zoo zeggen: als het kolonie-stelsel van Gheel zulke goede vruchten afwerpt, dan is niets eenvoudiger dan het na te volgen en het overal in te voeren. Daar heeft men dan ook al dikwijls over gedacht. „Maar,” zei men dan, „te Gheel is dat allemaal van zelf *geworden*, — men kan dat niet maar zóó ergens invoeren. En dan, 't *geloof* dat er van 't graf der Heilige Dymphna genezende kracht uitgaat, helpt ook een handje mee. Neen, 't zou te vergeefs zijn in andere landen een tweede Gheel te willen stichten.”

Nu is het een bewezen feit, dat een sterk geloof een genezende kracht heeft. Katholieken, die vast en zeker *gelooven* dat zij te Lourdes of op welk andere heilige plaats ook, of door de aanraking eener heilige relikwie zullen worden genezen, *worden* vaak genezen. Ook bij Protestanten komen gevallen van genezing door *geloof* voor. En ik voor mij ben er van overtuigd, dat sommige (niet alle) zieken éér beter zullen worden van de broodpillen van een dokter in wien ze een onbepaald vertrouwen stellen, dan van de heuschelijke medicijnen van een dokter dien ze maar half vertrouwen. Dat lijken vreemde dingen, maar ze gebeuren; en ieder kind dat ooit ziek was, weet bij ondervinding, dat een zoen of een teeder woordje van moeder hem soms evenveel goed deed als de voorschriften van den dokter; en ook, dat de manier van spreken en doen van den dokter, en het „prettige” van zijn bezoek, soms meer hielpen dan zijn pillen en poeiers.

Nu, zoo zal, voor menigen krankzinnige die zich van zijn toestand bewust was, 't gevoel van te Gheel te zijn, en in de nabijheid van het wonderdoend graf van Dymphna, zeer zeker een reden tot beterschap zijn geweest, of althans verergering der kwaal voorkomen hebben. Maar dat gold toch niet voor de Protestanten; en ook niet voor alle Katholieken; want niet iedere Katholiek heeft een even krachtig geloof. Er moet dus te Gheel, naast en behalve het geloof, nog iets anders zijn dat zoo gunstig op de arme lijdens werkt. En dat is naar alle waarschijnlijk-

heid de vrijheid, het familieleven en de zachte manier waarop de dorpenaren hebben leeren omgaan met hun patienten. Want die hebben zoo langzamerhand de zwakke punten der lijders ontdekt en leeren vermijden; die behandelen hen als *huisgenooten*, en laten hen heelemaal niet merken dat zij „kranken” in hen zien; en — die hebben veelal kinderen. Dat is een punt van gewicht. Lieve onschuldige kinderen hebben een eigenaardige toovermacht. Vraag 't maar eens aan de huisdieren, die soms alles verdragen van een klein kind en hem werkelijk vriendschap toonen. Lieve onschuldige kinderen, die zelf nog niet weten wat misdaad is, hebben wel eens slechte menschen, dòòr hun onschuld, van heel booze plannen afgebracht. Lieve onschuldige kinderen, die zelf nog niet weten wat verdriet is, hebben dikwijls zielsbedroefde menschen getroost door een vriendelijk woordje of een liefkoozing. Lieve onschuldige kinderen, die van jokken en draaien en vleien nog niet afweten, hebben wel eens, in hun onnoozelheid, dingen gezegd die groote menschen deden blozen van schaamte voor zich zelf. Lieve onschuldige kinderen weten zelf niet welke schatten zij zijn, en hoeveel goeds ze ons, groote menschen, soms doen. Welnu, in de huizen waar kinderen zijn, lieve onbedorven kinderen, hebben de arme krankzinnigen het goed. Ze hechten zich veelal aan dat kleine goedje, ze doen of laten iets terwille der kinderen, ze spelen met hen, ze knutselen voor hen; en 't kleine volkje, dat zelfs van het sprakelooze huisdier alles verstaat,

leert ook den armen lijder verstaan en *wint zijn hart*; en de *liefde* is een even groot geneesmeesteresse als het geloof. Zoo werd mij verteld dat in een gezin te Gheel een patient is, wel niet bepaald gevaarlijk, maar soms verbazend moeielijk, koppig en dwars; doch het achtjarige dochtertje der familie, zijn hartsvriendinnetje, kon den lastigen patroon om haar kleine vingertje winden, en met één woord kreeg zij alles van hem gedaan Zoo iets bereikt men niet in een gesticht, want daar zijn geen kleine kinderen.

De Luiksche dokter Depéron begreep, dat warme liefde en zachte goedheid het geloof zouden kunnen vervangen; en dat dit noodig is, in een tijd waarin het geloof onder de menschen niet meer zóó groot en algemeen is als vroeger. En op dien grond dorst hij het wagen, om diep in 't Zuiden van België een krankzinnigen-kolonie aan te leggen voor de Waalsche Belgen, die in taal en zeden zoo zeer verschillen van hun Vlaamsche landgenooten. Die kolonie zou in alles gelijken op die van Gheel, behalve in de geloofskwestie. Want „geloof” is iets dat men niet kan invoeren als suiker of koffie. Maar liefde, goedheid en vertrouwen zijn in kiem in iedere menschenziel aanwezig; 't komt er slechts op aan die kiemen tot groei en bloei te brengen. Dr. Depéron kòn dat, want hij is zelf een ziel vol liefde; hij voelt zich de vader zijner patiënten en de opvoeder van al de dorpenaren in den omtrek, wier hulp hij noodig heeft voor zijn arme pleegkinderen. Zelf vrij-

denker, dat wil zeggen aanhanger van geen enkel kerkgeloof, en zich geen oordeel aanmatigend over de dingen des geestes die voor een ander wezenlijke waarheden zijn, laat hij een ieder vrij in zijn godsdienstige opvattingen, en waardeert iederen geloovige die de les „hebt elkander lief” getrouwelijk toepast in zijn leven. Kortom, hij gunt een ieder de vrijheid van denken die hij voor zich zelf eischt, en meet de zedelijke waarde der menschen af naar de meerdere of mindere liefde die zij in staat zijn te geven.

Het Belgisch Gouvernement, overtuigd van zijn bekwaamheid en goeden wil, liet hem de handen vrij; en zoo ondernam hij dan zijn taak, een ware reuzentaak.

Tot uitgangspunt koos hij het kleine dorp Lierneux, midden in dat kalme, rustige bergland waar ik u zooeven over sprak. Lierneux is een der oudste plaatsen in België. Men zegt dat het vóór den tijd der Romeinen de éénige bewoonde plek was tusschen Tongeren en Trier. Dat de Romeinen te Lierneux geweest zijn, blijkt uit oudheden, daar ter plaatse opgegraven; zij noemden het *Ladernacum*, dat later veranderd werd tot *Lethernacum* en nog later tot Lierneux; op de manier waarop Noveo-Magum bij ons werd tot Nijmegen. *Ladernacum* beteekent *roofnest*; en volgens Latijnsche geschiedschrijvers diende de Romeinsche heerbaan, die de noordelijke wingewesten met Italië verbond, onder meer, om de jacht vergemakkelijken op de talrijke roofbenden die het Woud der Ardennen onveilig

maakten. Maar van die roofzucht der inwoners is geen spoor meer overig. 't Is te Lierneux net als te Aywaille en in al die eenvoudige bergdorpjes: men kan gerust vergeten zijn huis te sluiten en daarenboven de sleutels laten steken op kisten en kasten: geen sterveling zal deze gelegenheid benutten om u te bestelen. De gendarmerie in het hoofddorp van een district moge nu en dan eens een heetbloedigen Waal herbergen, die in drift of dronkenschap een kameraad te lijve ging, — dieven of inbrekers uit de landsbevolking logeeren er *nooit*.

De aard van land en volk was dus alles wat Dr. Depéron wenschen kon. Maar de uitvoering van zijn plannen ging niet op wiertjes. 't Spreekt van zelf dat de bevolking koude rillingen kreeg, bij de gedachte aan zoo'n invoer van krankzinnigen in hun verblijf van ongestoorde rust en vrede Maar Dr. Depéron was volstrekt niet van zins ze zoo legers-gewijze in te voeren! 't Volk moest er voor gewonnen, toe opgeleid worden. Met veel tact en beleid wist hij één bewoner, den verstandigste van allemaal, over te halen tot het nemen van een proef; en toen deze toestemde, koos hij wijselijk van al zijn patienten dien, die de minste moeilijkheden en gevaren opleverde. Er werd een klein kostgeld voor hem betaald en de „voedstervader” — zoo noemt men de menschen die lijders in huis nemen — mocht zijn gast aan den arbeid doen deelnemen *voor zoover deze dat zelf wilde*. Nu, landarbeid heeft voor eenvoudige menschen iets aantrekkelijks, en is van alle bedrijven een der

meest geschikte om geschokte gestellen weer op orde te brengen. De patiënt greep al gauw naar spade en hooivork, en werkte dapper meê. Aan zijn eigenaardigheden wende men zich wel; en over en weer was men tevreden. En de boer had een dubbel voordeel: de kost van den nieuwen gast werd betaald en hij arbeidde kosteloos meê. Het duurde niet lang of andere gezinnen kwamen om patiënten vragen; . . . en nu was Dr. Depéron waar hij wezen wilde: de bevolking stelde zich vrijwillig beschikbaar, en allengs kon hij zooveel lijdens onder dak brengen als zich aanboden. Ongevaarlijke, altoos. Hij had niet alleen zedelijke verantwoordelijkheid tegenover zijn patiënten, maar ook tegenover de bevolking, die weldra in hem een onbeperkt en kinderlijk vertrouwen stelde. Thans zijn er honderden lijdens verdeeld over Lierneux en omliggende gehuchten, waarover een streng, maar vaderlijk toezicht wordt gehouden. Ik bedoel: dat de Dokter zelf en zijn onderhoorigen, scherp nagaan of de patiënten het overal wel goed hebben en met de noodige zorg worden behandeld; en slechts zelden hebben zij reden tot ernstige berisping, want het volk in die streken is werkelijk *goed*. Natuurlijk — het handelt niet alléén uit edelmoedigheid, maar dat wordt ook niet van hun geëischt; het is niet blind voor de stoffelijke voordeelen die de patiënten brengen in de gezinnen, en het waarnemings-gesticht (waar de Dokter woont en waar de gevaarlijken voor goed en de zieken tijdelijk blijven) aan heel den omtrek. Maar geoorloofde zucht naar

welvaart, aangeboren goedhartigheid, en het kinderlijk-vroom verlangen om iets te doen dat hen door God als verdienste zal worden toegerekend, zijn hier wonderlijk mooi te samen gesmolten tot teedere trouwhartigheid tegenover de lijdens. Evenals te Gheel, zijn deze goede menschen zich gaan voelen de bijzondere „hoeders” dezer beklagenswaardige menschenbroeders. Hun karakter heeft er zich naar gaan zetten; het goede in hen heeft zich veredeld en verrijnd. Kortom, hun zedelijk peil is gestegen . . . Het volmaakte is nergens op aarde te vinden, en overal waar menschen bijéén zijn zal er hier of daar wat hokken en haperen. Maar Gheel en Lierneux leveren het bewijs, dat wijze liefde en eenvoudige goedhartigheid uitstekende opvoedsters zijn, en in staat om een groote groep menschen op te voeren tot een zeer hoog peil van innerlijke volmaking.

En ook tot meer verrijning uitwendig. Lierneux was, eer het établissement en de kolonie er waren, een dorpje van nagenoeg middeleeuwsche acnterlijkheid en onzindelijkheid. Maar de goedige gastvrijheid, aan arme lijdens bewezen, wierp ook in dit opzicht vruchten af voor de bevolking. Zoo eischt Dr. Depéron onder anderen, dat het slaapvertrek van den patient tweemaal 's jaars nieuw gekalkt en alle dagen flink gelucht zal worden; om van stoffen en opdweilen niet te spreken. Dit heeft reeds ten gevolge meerdere zindelijkheid en mindere lucht-schuwheid in de overige deelen van het huis, wat natuurlijk weer de algemeene gezondheid

bevordert. Bij goed weer komen alle lijders om de beurt een bad nemen in één der flinke badkamers van het établissement; maar 's winters, als de sneeuw soms voeten hoog op de bergwegen ligt, mag men de lijders niet blootstellen aan gevaar; dan moeten hun voedstervaders hen een flink warm voetbad geven, de nagels knippen, op verdere verschooning letten, enz. Naar het nakomen dezer voorschriften wordt onderzoek gedaan, en verzuim wordt berispt of bij herhaling bestraft. Gevolg: dat de boertjes hun kinderen en zich zelf allengs een beetje meer gaan wasschen dan zij vroeger gewend waren. — Het kamertje van den patient moet een beetje vroolijk, gezellig, geriefelijk zijn: een kleurige deken op het bed, een allereenvoudigst kleedje er voor, een gordijntje voor 't venster, een gewoon tafeltje met waschgerief, en bij 't bed een nachttafeltje. 't Mag eenvoudig wezen, maar 't moet er zijn. Eerste gevolg: dat de boeren oog beginnen te krijgen voor de eenvoudige, weinig kostbare dingen die een kamer gezellig maken, en ook hun eigen verblijf een beetje gaan versieren. Tweede gevolg: voetkleedjes, waschgerief en nachttafeltjes waren in heel Lierneux niet bekend, laat staan te koop; nu hebben een paar menschen er een zaakje van gemaakt; dus: vermeerdering van welvaart. — Dr. Depéron heeft voor zijn kleedingmagazijn tal van jassen, broeken, vrouwenrokken, schorten, kiel en allerlei ondergoed noodig. Dus: naaisters en snijders te Lierneux en omstreken kregen volop werk; en menige jongen en meisje, te zwak

voor of geen lust hebbende in den veldarbeid, kan nu door kleeren naaien den kost verdienen; terwijl menig vlijtig moedertje een extra-duitje verdienen kan met het breien van kousen en sokken. Gevolg: meer vlijt, meer nuttige tijdsbesteding, meer welvaart. . . En als er nu nieuwe woningen worden gebouwd dan — let wel! — *dan maakt men de vensters wat grooter dan voorheen*, — en ik beloof je, dat is een gròote schrede vooruit op den weg der beschaving; men maakt ook de trappen wat geriefelijker, en rekest op een of twee patienten-kamertjes; en — en — men bouwt bij ieder huisje een zeker kluisje, — óók een voorheen ongekende weelde; men behielp zich maar met de openbare wegen, net als de koetjes en de geitjes.

Waarlijk, de krankzinnigen hebben *zegen* gebracht in die streken. De oorspronkelijke eenvoud bleef, maar de middeleeuwsche achterlijkheid ging er een beetje af; het oude, ingewortelde geloof bleef, — al is Dr. Depéron een vrijdenker; maar de leer „hebt elkander lief” en „draagt elkanders lasten,” kreeg nu gelegenheid zich om te zetten in daden. En Dr. Depéron is een bevoorrecht man, dat het hem gegeven is de vruchten van zijn menschlievend werk te zien, overal waar hij zijn ooggen wendt; in de tevredenheid zijner patienten, in de genezing der geneeslijken, in de welvaart en den vooruitgang van de bevolking, en in de liefde die hem door lijders, onderhoorigen en inwoners wordt toege dragen. Die liefde verdient hij. Hij is een edel mensch; een man vol wilskracht en doorzicht, een

ziel vol toewijding. „Men moet de vader zijner patiënten zijn,” zegt hij, en hij bewaarheidt die lijfspreuk in al zijn daden. Van menigen patient is hij de jongere; maar met vaderlijke harte-lijkheid streelt hij hem over het hoofd of strijkt hem onder de kin, — en de arme krankzinnigen zijn voor dergelijke liefkoozingen even gevoelig als kleine kinderen en huisdieren: het is *hartetaal*, die zij verstaan zonder dat ze onder woorden wordt gebracht. Het is een zegenrijk leven dat deze beste man leidt; en waar ik kinderen die „Ons Blaadje” lezen dikwijls en gaarne vertel van de groote en goede daden waartoe het godsdienstig geloof sommige menschen kracht geeft, daar is het mij óók een vreugde jullie te vertellen van de groote liefde van dezen niet-geloovige, die zijn kracht enkel en alleen put uit zijn liefde. Ik heb hem in mijn hart een plaatsje gegeven naast alle edele persoonlijkeden die daarin wonen: menschen uit allerlei tijden en landen, en van allerlei geloof of niet-geloof; en die niet altoos uitblonken door de grootheid en roemruchtigheid hunner daden, maar door de groote liefde waarmede zij handelden. Want de grootheid onzer daden hangt soms af van omstandigheden, en van persoonlijken verstands-aanleg en dergelijke; maar onze liefde kan altijd groot zijn, en menig onberoemd, ja verborgen leven, was waarlijk groot door de liefde die er de leidsvrouw van was.

Menschen die zich heelemaal geven aan een of andere taak, hebben niet altoos de voldoening van in hun eigen gezin te worden begrepen,

bemind en gewaardeerd. Wat vond ik het heerlijk, in Mevrouw Depéron een van die zonnige wezentjes te ontdekken, die een heel huis verlichten en verwarmen; en tevens een moedertje, jong en frisch nog, dat door twee groote, flinke jongens letterlijk wordt vergood! Ik zie zoo gaarne menschengeluk onder alle vormen, ook onder dien van huiselijk geluk, en innige verstandhouding tusschen ouders en kinderen. Wezenlijk geluk is zoo iets héél moois. Maar 't is zoo jammer: wij menschen hebben niet de helft van 't geluk dat wij hebben konden, indien we allemaal wat wijzer, wat toegefelijker en wat onzelfzuchtiger waren.

* * *

In alle buurten, in dorp en stad, vindt men van die arme onnoozelen en heel of half krankzinnigen, die te ongevaarlijk zijn om ze naar een gesticht of kolonie te zenden. Ze verdienen bij verwanten of vreemden soms een armzalig broodje, door het verrichten van al de kleine of groote werkzaamheden waartoe ze geschikt zijn. En veelal, ik durf bijna zeggen altoos, zijn die stumperds het doelwit der spotternijen en plagerijen van een groot aantal kinderen, ja soms van volwassenen. Och, jongens en meisjes die mij lezen, doe *jullie* daaraan toch niet meê! Jullie weet niet hoe eenzaam en droef het bestaan is dier armen; het heeft wel iets van dat van een schurftigen hond die nergens welkom is, en nog blij mag zijn als niemand hem leed doet. Jullie weet ook niet hoeveel kwaad je sticht in

de harten dier wezens, die het volle gebruik van hun verstand niet hebben, die niets anders begrijpen dan dat men hen plaagt en bespot, en daarover soms vol haat en woede zijn, — tenzij ze heenkwiijnen in onbegrepen en ongestilde smart over de hardheid der menschen. En jullie weet of bedenkt niet, hoeveel goed je zou kunnen doen ontkiemten in die vereenzaamde harten, hoeveel licht je zoudt kunnen werpen op die donkere levens, door een beetje goedheid en medelijden. Kom, plaag en bespot ze niet langer, die arme ongelukkigen, maar heb een vriendelijken groet, een opwekkend woordje voor hen over. Deel hen eens wat mée van uw versnaperingen: een paar kersen, een appel, een pepermuntje. Allen die met krankzinnigen omgaan, zullen u zeggen hoe innig blij die stumperds zijn met zoo'n kleinigheidje. Doe hen dat plezier; onschuldig plezier is goed voor het hart, geloof me; en de blijde straal in de dwalende oogen van zoo'n ongelukkige, zal in uw eigen hart een vonkje werpen van wezenlijk geluk. Gij zult beter worden, naarmate gij meer vriendelijkheid bewijst aan deze verstootelingen. Stoffelijk zullen zij u wel nooit kunnen loonen voor hetgeen gij aan hen doet; maar uw beter ik in u zal groeien, — en dat is het schoonste loon.

* * *

En nu nog een heel ernstig woordje. De vreeselijke kwaal der krankzinnigheid is soms erfelijk in families; soms ontstaat zij door toevallige omstandigheden: een val, een wond in

de hersenen, een ziekte, een schrik, groot verdriet, enz. In deze beide gevallen is de lijder zelf onschuldig aan zijn kwaal. Maar in vele, zeer vele gevallen berokkent de mensch ze zichzelf. Drank, spel, slecht leven, genotzucht, geldgierigheid, eer- en roemzucht, haat en nijd, kortom, alle hartstochten die het leven van enkele menschen en geheele gezinnen vergiftigen, kunnen ons ook krankzinnig maken. Dat is een heel ernstig ding. En ik voor mij acht het één onzer plichten, dat wij onzen gezonden geest ook gezond houden, ons heele leven lang; want hoe gezonder onze geest is, des te beter kunnen wij ons leven maken tot een licht en een weldaad voor anderen.

Daarom, kinderen, wees in dit opzicht vroeg wijs, en laat u raden. Vermijd den drank: hij geeft valsche vreugde in den aanvang en brengt later wezenlijke ramp. Vermijd den omgang met kameraden, van wier gesprekken en handelingen gij voelt dat ze u innerlijk bezoedelen. Vermijd het lezen van boeken die gij niet aan uw moeder zoudt durven toonen. En offer aan geen ding dat schoon schijnt, uw eer, uw geweten en de gezondheid van uw geest op. Rijkdom, weelde, eer bij de menschen, roem, — ze lijken zoo schoon en begeerlijk, en menig-een begaat dwaze en slechte dingen om alle of één dezer gewaande geluksgoederen te verwerpen... Kinderen, vijftig jaar lang heb ik reeds in de wereld en in eigen hart en leven rondgekeken, en ik mag zeggen dat ik veel heb gezien en gehoord en ondervonden. En ik ver-

klaar u: nog nooit heb ik gezien dat rijkdom, weelde, eer of roem op zich zelf geluk aanbrachten. Geluk, — ik heb het gevonden bij rijken en bij armen, in wijdvermaarde en in stilverborgen levens, doch alleen op deze voorwaarden: getrouwe plichtsvervulling en groote naastenliefde. Zonder die is het niet bestaanbaar. Gij dan, kinderen die ik liefheb, begin reeds vroegtijdig te bouwen aan uw eigen geluk, en tegelijkertijd aan dat van anderen.

Oefen in uw jonge jaren al uw krachten, en leer wat gij leeren kunt, op allerlei gebied, met dit drievoudig doelwit voor oogen: eigen volmaking; de welvaart en het geluk van uw gezin; de welvaart en het geluk der maatschappij waarin gij leeft. Zoek het niet in het blinkende, maar in het degelijke. Schaam u niet een bekwaam handwerksman te worden, wanneer studie, kunst, staatsbestuur of dergelijke niet op uw weg of in 't bereik uwer krachten liggen; maar verwaarloos ook niet, uit luiheid of onverschilligheid, kostelijke gaven die u zouden kunnen maken tot een sieraad van uw stad, uw land, uw volk. En zijn u wellicht groote gaven geschonken, — gaven die den mensch eer en roem doen geworden, aanvaard dan de eer en den roem in alle nederigheid, maar maak ze niet tot het doelwit van uw streven. Laat u meer gelegen liggen aan het rechte en edele gebruik uwer gaven, dan aan de eer en den roem. En hoe nederig uw arbeid in de maatschappij ook weze, doe hem *met uw geweten*. Het zal u nooit berouwen in het kleine getrouw te zijn geweest.

Vergeet ook niet dat wetenschap, letterkunde en kunst gemeengoederen der menschheid zijn, en dat het werklevens van den eenvoudigsten arbeider kan worden verhelderd en verheven, door een boek van wetenschap dat zijn verstand scherpt; door een boek van letterkunde dat zijn smaak veredelt; door de waarneming der natuur die hem zachter stemt; door een bezoek aan muziektempels en schilderijenmuseums, waar bevoorrechte menschen op hunne wijze, door tonen en kleuren, spreken tot zijn ziel. Make ieder zijn leven zoo mooi en gelukkig als het maar zijn kan; maar niemand vergete, dat zelfzucht en hartstochtelijk najagen van schijn geluk geen voldoening geven, en den mensch soms zedelijk en geestelijk jammerlijk doen ontsporen en verongelukken

Ik verbeeld mij volstrekt niet dat ik door mijn goeden raad alle kinderen opééns goed en wijs zal maken. Ik zal reeds gelukkig zijn als er een enkel korreltje van bezinkt en ontkiemt in hun ziel. En 't kòn toch wezen, dat vroeg of laat hun ervaring hen doet stilstaan en zeggen: „Wat zei Mevrouw Nellie ook weer in der tijd?... Ze had tòch gelijk! Kom, laten we haar raad nog volgen óer het heelemaal te laat is!”

Zijne Majesteit Victor met twee zijner trouwe onderdanen.

VICTOR.

Victor is de liefste, mooiste en gelukkigste zuigeling, die er ooit woonde in een grappig klein huisje in de Ardennen. Hij is zoo lief omdat hij nooit zonder noodzaak huilt. Waarom zou hij ook huilen? Nooit nog heeft hij wezenlijk verdriet gehad in zijn leventje van acht heele maanden. Hij is nog in de volle kost bij zijn lieve, frissche jonge moeder, en op gezette tijden vindt hij zijn maal bereid: de warme, zoete, geurige moedermelk. Op tijd ook vindt hij zijn bedje gespreid: een matrasje van houtzaagsel in een langwerpige mand, die nu eens hierheen dan daarheen versjouwd wordt: dan eens in moeders keuken, dan weer naar mijn slaapkamer waar ik soms zit te schrijven; dan naar de woonkamer, dan naar het kleine tuintje achter 't huis. En overal slaapt het heerlijke ventje den kostelijken slaap der gelukkige kindertjes, die bij moeder volop den kost vinden, en overvloed hebben van frissche lucht en zonneshijn.

Slaapt hij niet, dan zit hij tusschen kussens in zijn slaapmand, of in zijn stoeltje, en speelt met alles wat men goed vindt hem te geven:

een groote geschrapte wortel, vader's oude hoed, een knol, een aardappel, een stuk papier. Speelgoed heeft hij niet. Moeder Celia is van meening dat waar een kind zoo'n pret heeft met een wortel of een knol, het zonde en jammer zou wezen zijn vader's zuur verdiende geld uit te geven aan speelgoed, dat toch tot niets anders dient dan om kapot gemaakt te worden. Dat was immers bewezen door het muziek-poppetje dat een Engelsche dame hem eens gaf? Victor keek er naar met verbaasd-blijde oogen, en peuterde er aan met de stevige knuistjes van den ferm smidszoon, die nu reeds bestemd is om zijn vader in diens ambacht op te volgen. 't Muziekale poppetje leefde geen uur; en met een verbazing waarvoor hij geen ander woord wist dan „mem mem!“ zag Victor het hoofd der pop vallen van den muziekalen romp.

Victor huilt alleen wanneer hij, zooals Lili het noemt, „in de penarie“ zit of ligt. Als hij, bijvo rbeeld, uit zijn mandje is gedanst en met zijn neusje in het tuinzand ligt, met de omgekantelde mand over hem heen; of als hij, eveneens dansend, van de zitting van zijn stoeltje is gegleden, en gevangen zit in de kooi onder zijn tafelblad; of als hij niet spoedig genoeg verlost wordt uit het sausje waarin hij ligt te zwemmen. Al deze en dergelijke redenen vindt Victor zeer geldig om een klagelijk geschrei aan te heffen, en een gesnik zóó aandoenlijk, dat het de steenblokken in de Amblève zou doen weenen, als moeder Celia of vader Joseph of tante Maria of een der tijdelijke huisgenooten

niet altoos klaar stonden om hem te redden uit zijn „penarie.“ Dan lacht hij door zijn traantjes heen, en begint er weer lustig op los te kraaien.

* * *

Alle kinderlooze menschen zeggen van Victor: „Dat is nu het mooiste kind dat ik ooit zag.“ Maar de vaders en moeders zeggen: „Nu ja, maar de nze mogen er óók zijn.“ En daar hebben ze gelijk in. Als een minder mooi of zelfs leelijk eendje, niet mooi gevonden werd door zijn eigen vader, door zijn moeder vooral, *wie* zou het arme ding dan ooit mooi vinden? Ik noem het een heel wijze inrichting van de natuur, dat iedere moeder haar eigen zuigeling voor de liefste en mooiste dot van de wereld houdt; als zij haar bevinding maar niet maakt tot een reden om haar lieveling te verwennen en ijdel te maken. En ik noem *die* moeder een schat en een engel, die haar leelijkste kind het meest en het hartelijkst kust, om hem toch vooral niet te laten merken dat hij minder bevoorrecht is dan de andere kuikentjes uit het nest.

Maar dat alles neemt niet weg dat Victor werkelijk een beeld van een kind is, waar de voorbijgangers soms voor blijven stilstaan, en — waar een rijke kinderlooze vrouw moeder Celia schatten voor bood. Maar moeder Celia staat haar Victor niet af, zelfs niet voor zijn gewicht aan goud — en hij is toch een groote, zware jongen. En ik denk, alle moeders en kinderen

die dit lezen, geven moeder Celia hiervoor een pluimpje.

Schilders zouden Victor best kunnen gebruiken als model voor een kleinen Jezus in de kibbe. Zijn hoofdje zit vol roodachtig-glanzend blond krulhaar, dat later wel mooi bruin zal worden, net als dat van zijn knappen vader, wiens evenbeeld hij is. Zijn groote, zachte oogen zijn zoo blauw als de hemel op een zonnigen herfstdag. Er zit snit in het neusje, dat heel goedig en toch voornaam de wereld in kijkt. En de kleine, nog tandelooze mond met de smalle en toch volle lippen, doet mij hopen dat kleine Victor kans heeft een man te worden als zijn vader, die niet drinkt en niet vloekt, en het reine rustige leven leidt van den arbeider die, na zware volbrachte dagtaak, een gelukkig tehuis vindt bij vrouw en kind.

Dat lieve mooie kopje staat op een lijfje — óók al om te schilderen. Recht, rond en buigzaam als een jonge berkestam is de kleine romp, slank en mollig zijn de armpjes en been-tjes. En vol kuiltjes, overal. Kuiltjes heeft Victor in zijn kinnetje; op ieder vingertje, en aan den pols, en aan de elleboogjes; kuiltjes heeft hij in zijn schoudertjes, kuiltjes in zijn knietjes, ja zelfs onder aan zijn rugje, vlak boven de ronde billetjes, die altijd vol rimpels en plooiën zijn door de beweging der lenige, forsche spieren onder de gladde gezonde huid... Jullie ziet, ik heb Victor goed bekeken, van boven tot beneden en van alle kanten. Nu, die schoonheid wordt dan ook niet weggestopt onder een

vracht van kleeren. Hoe moeder Celia het in den winter doet weet ik niet, maar in dezen heerlijken zomer (1901) maakt zij al heel weinig omslag met Victor's toilet. Zijn gewone dracht bestaat uit een hemdje zonder mouwen, en dat van achter zijn heele rugje bloot laat, want terwijl Victor groeit blijven zijn hemdjes natuurlijk klein. En zóó groot is de voorraad niet, of de kleine morsebel maakt hem wel eens vlugger vuil dan moeder Celia met wasschen en strijken kan bijhouden; vooral als de tijdelijke huisgenooten hem eens een koekje of stukje chocola geven; of tante Maria, die hem natuurlijk bederft, zooals alle ongetrouwde tantes het hun lieve neefjes en nichtjes doen, hem het boschbessenmoes laat afzuigen van haar stukje vruchtenkoek. Nu, als al zijn hemdjes op zijn, dan zit hij maar een poosje in zijn velletje; dat heerlijke velletje van glad satijn, dat je doet denken aan de kleurschakeeringen van sommige schelpjes aan het zeestrand: van zacht parelmoer-wit, door alle tinten van rose heen, tot het warme roze-rood der echte Perzische rozen... Een *dot* is hij, die kleine Victor; dat wordt hem in alle moderne talen gezegd; en dat neemt zijn kleine naakte majesteit ook heel genadig in alle talen aan, zijn nederige onderdanen loonend met het allerliefste lachje, of met een zoet kweelend geluidje, of met een lokkende beweging van de mollige handjes die zeggen wil: „Toe, neem mij op!” Doe je dat, dan danst hij op je arm; en doe je 't niet, dan is het óók al goed. Want moeder Celia heeft hem goed afgericht, en van

haar lieven mooien jongen geen tiran gemaakt, maar een zoet, tevreden kereltje.

Waarom Victor zoo'n allergelukkigst kereltje is zal jullie straks wel hooren. Eerst wil ik jullie vertellen van

VICTOR'S HUISJE.

Het lieve, goede, oude Aywaille ligt vlak aan de altijd jubelende Amblève. Terecht draagt het zijn naam, Aywaille, die vervormd is van het oorspronkelijke *Aqualia*: „plaats der wateren.” Waarschijnlijk hebben de oude Romeinen dit heerlijke plekje reeds gekend, want in het nabijgelegen Poulseur staat nog de ruïne van een oud-Romeinschen toren. „Aqualia” noemden zij het, en *ik* vertaal, onafhankelijk van het woordenboek, dien naam door „zingende wateren”, want voor mijn oor geeft het zangerige latijnsche woord eenigszins het gejubel der altoos dartele Amblève weer. Dartel is die Amblève, evenals de forelle, die schuilevinkje speelt tusschen de steenen op haar bodem, en de drijvende waterplanten die het water soms doen stralen als levend en bewegelijk smaragd; veel te dartel is zij om een scheepje te willen dragen op haar golvenden rug. Zooals een jong veulen vroolijk springend zijn berijder afwerpt, zoo zou de altoos jonge Amblève, in speelsche bui, het scheepje doen kantelen dat zich aan haar toevertrouwde. Onbevaarbaar en onbevaren werpt zij zich in de meer verstandige en bezadigde Ourthe, 1)

1) Die echter in haar jonge jeugd óók een „spring in de bergen” was!

die zich gewillig hier en daar heeft laten bedammen, en menige ouderwetsche trekschuit naar de Maas draagt. Heel braaf is tante Ourthe, en heel nuttig maakt zij zich in de huishouding der Ardennen; maar mijn lieveling is de woelige Amblève, die voor mij het dartele kleine kind is, in dit groote gezin van groene heuvelen, naakte rotsen en heldere wateren.

Maar de Aqualiërs — zoo heeten de bewoners van Aywaille — denken er een beetje anders over. Trotsch zijn ze op hun mooie „Elzenrivier;” 1) trotscher misschien nog op de mooie forellen in hun mooie Amblève; maar evenals zij van hun jonge kinderen, die zij intusschen zéér liefhebben, reeds partij trekken door hen de koeien en de geiten te laten hoeden, of op zoek te zenden naar boschbessen en eetbare paddestoelen, zoo vinden zij dat de jeugdige Amblève óók wel wat voor hen doen kan. En zij dragen haar de taak op om al hun ouden rommel en al hun vuilnis weg te kruien, — de Amblève alleen weet waarheen! En geholpen door haar vraatzuchtig visschenvolkje doet zij het gewillig, de rivier der Elzen; en overal waar zij de vracht wegdragen kan, blijft zij helder en klaar, ondanks alles wat de menschen haar aandoen. Maar nu en dan is haar 't vrachtje te zwaar, en laat zij het glippen tot het op haar bodem ligt. Wie met niets en voor niets een huishouden zou willen opzetten, beweren Lili en Bébé die de Amblève kennen, die moet maar

1) Dat is de beteekenis van den naam „Amblève.”

eens goed aan het duiken en ophalen gaan! Daar zijn te vinden: oude hoeden, emmers zonder hengel, ketels zonder bodem, potten zonder oor, oude lappen, scherven van borden, koppen en glazen, messen zonder heft en heften zonder mes, oude wagenraderen, ijzeren banden van waschkuipen, roosters van kachels, duigen van biertonnen, sponzen en zeemenlappen. Dat alles, ter optuiging van huis en wagenkamer, kan op den bodem van het snelvlietende water gevonden worden. Maar daar, waar één groote steen of een verzameling kleintjes een dam vormt waar het water omheen buigt, maar waar allerlei voorwerpjes blijven hangen tusschen de langspruitige warrelende waterplanten, kan men ook nog een en ander vinden voor de provisiekast: eierdoppen, broodkorsten, ingewanden van geslachte koeien en varkens, afgekloven beenderen, en pooten van soepkippen. De aangespoelde couranten kunnen als kastpapier dienen... Hier en daar vormen die opstoppingen ware mesthoopen in de rivier, zeer tot ergernis van onze oogen, en van onze neuzen soms niet minder.

„Jammer, jammer,” zeggen de vreemdelingen, „dat de Aqualiërs hun heerlijke Amblève niet wat meer ontzien!” „Jawel,” zeggen de Aqualiërs, „jullie hebt goed praten! Wij hebben geen riolen zooals de stadbewoners; ons vuil moet toch ergens heen, en zijn de stroomende wateren niet sinds overoude tijden de natuurlijke riolen der oeverbewoners?” Ze hebben gelijk. De Natuur, die een verbazend zuinige en vindingrijke huishoudster is, heeft met dat rioolstelsel

volkomen vrede. Tal van visschen, wormen, larven en wie weet al wat voor dieren en diertjes, verslinden allengs allen dierlijken en plant-aardigen afval; en wat die laten liggen wordt gretig opgeslorpt door de waterplanten. Wat de potten en pannen en de onoogelijke opstoppingen betreft, — ook daarvoor is raad. In den winter, als de wateren rijzen, en bruisend met geweld komen afstormen van de hoogere bergen, en zware steenen meesjorren naar de lagere streken, als waren het knikkers en stuivers, in dien tijd wordt veel van den oudroestwinkel op den bodem opgeruimd, en naar de diepere rivieren of zelfs naar de zee vervoerd; en de rest zakt in den weeken bodem weg, of raakt tusschen en onder de rollende steenen. En evenmin als de groote dampkring, in zijn geheel, bedorven wordt door de vieze uitwasemingen van menschen, dieren, dingen en bedrijven, evenmin wordt de Amblève, in haar geheel, verontreinigd door den afval dien men haar weg laat kruien; tot op het punt waar zij zich in de armen der brave tante Ourthe werpt, is en blijft zij de klare, reine, doorschijnende, liefelijke, jubelende „Elzenrivier”.

* * *

Maar 't was over Victors huisje dat ik het hebben zou. Welnu; op dat punt van Aywaille, waar de Amblève een kromming maakt naar rechts en het „Brouwerssteegje” een kromming naar links, vormt zich om zoo te zeggen een *delta*, — een driehoek van bewoonbaren en

bebouwbaren grond, ingenomen door een paar kleine huisjes op het smalle gedeelte en afgesloten door de statige brouwerij aan het breede. Midden tusschen die twee uitersten ligt Victors huisje. Het heeft twee ingangen: één vóór die in het steegje, één achter die op het pad langs de rivier uitkomt; elke deur wordt bereikt langs een smal paadje door een klein tuintje, waarin Moeder Celia aardappelen en moeskruiden kweekt voor 't gezin, en een héél klein plekje afstaat aan lavendelplantjes om het linnengoed geurig te maken. Want Moeder Celia is van meening dat er buiten op het veld genoeg bloemen bloeien voor de vazen op haar schoorsteen, terwijl men boonen en erwten kóópen moet als men ze niet zelf kweekt. — Het paadje aan de achterzijde is echter breed genoeg voor een zitbank en voor enkele huiselijke bedrijven, als bijv. wasschen en strijken.

Beide deuren brengen je in het lange, smalle, propere keukentje, dat niet veel breeder is dan een flinke gang in een rijkelui's woning; maar o! zoo gezellig; want door de glazen deur zie je in het voortuintje en in het steegje, waar 't krioelt van familieleden van Vader Joseph; en door de houten voordeur, die altijd openstaat, zie je de Amblève, en den grazigen, glooienden oever aan de overzijde, waar al de vrouwtjes van den overkant haar wasch te bleeken kunnen leggen; en hoog boven de huisjes steekt „Heid-des-Gattes” — de Geiten-hoogte — zijn steile groene helling en zijn met dennen begroeide kruin in de lucht. Die huisjes aan den overkant

keeren ons hun achterzijde toe: kleine tuintjes, lage daken, erven vol hout en boomstammen, veldjes met grazende geiten en pikkende kippen; want met de voorzijde liggen zij naar den grooten weg van Spa naar Luik, die dwars door het dorp loopt, dan met een kettingbrug de rivier over, den rechteroever een eindweegs volgt, en verder over een kleine hoogvlakte in de bergen van Sprimont verdwijnt.

Om in de woonkamer te komen moet je altoos dat smalle keukentje door. Dat is niet erg Hollandsch, geloof ik, maar we zijn op 't oogenblik ook in België; 't is misschien niet „deftig” of „statig”, maar 't is grappig-gezellig; en 't schijnt een manier van huizenbouwen te zijn die aan bergstreken eigen is. Want in een dorpje in Zwitserland, heb ik drie maanden in een huisje gewoond dat nog wel den weidschen naam van „Rozen-villa” droeg. Daar hadden wij de keus: òf door de buitendeur recht in den „salon” vallen; òf wel daarin komen dwars door de keuken. Boeren- en berglui schijnen hun huizen nog aloos te bouwen op de eenvoudige, vriendelijke wijze onzer oudste voorvaderen: uit sneeuwstormen en ruwen wind brengt de huisdeur je eensklaps in 't vertrek, waar het heerlijke haardvuur het *heele* gezin, knecht en meester, vereenigt; en diezelfde deur brengt je, uit schroeiende zomerhitte, zonder omwegen op de plek waar koelte en schaduw is voor 't heele gezin. De beschaving heeft onze woonhuizen, althans die der meer of minder „aanzienlijken”, grooter gemaakt en mooier, en meer samen-

gesteld, en vooral „deftiger”; maar niet vriendelijker en gezelliger. 't Is ook dáárom dat het voor stadsmenschen zoo verkwikkelijk en opwekkend is, het eenvoudige leven van buitenlieden en bergbewoners eens heelemaal meê te leven.

Die woonkamer in Victor's huisje is ongeveer twee maal zoo breed en even lang als het keukentje. Met één klein raam ziet zij uit op het steegje; en aan den tegenovergestelden kant met twee ramen op de rivier en alles wat men verder van uit de keukendeur ziet. „O, hoe gezellig!” riep ik uit toen ik voor 't eerst die kamer binnenkwam; maar later vroeg ik mij af wàar die gezelligheid dan toch in zat? Niet in pracht of overvloed van meubelen! Geen kleed op den bruin geverfden houten vloer; geen geschilderd of gestukadoord plafond, maar een echt boersche, gewitte zoldering, met van links naar rechts een logge balk er langs heen. De muren behangen met een leelijk stijf behangselpapiertje. Midden in den blinden muur een onoogelijk haardje met smalle, houten, zwartgeverfde lijst en mantel. Op den mantel eenige boersche ornamenten, en hoog tegen de zoldering een armelrijk spiegeltje: de ijdeltuit die er zijn schoonheid in bewonderen wil, moet op stelten gaan staan. Tegenover den schoorsteen, tegen den keukenmuur, een oude boersche latafel zonder eenig snijwerk, en niet eens mooi in zijn plompen eenvoud. Daarop alweêr een bonte verzameling goedkoop ornamentjes. In 't midden een lange smalle vierkante tafel met een bont katoenen kleed. Daaromheen zes mahoniehouten stoelen met

bruinleeren zittingen, — blijkbaar gekocht op de verkoopning van een min of meer gegoeden kleinen burger. In de hoeken twee manden leunstoelen, de eene afkomstig uit mijn voormalig keuken-meubilair. Voor het steegvenster een klein tafeltje, met een grooten pot waarin een plant met sappig groene bladeren en warm-rose bloemen welig bloeit. Aan den wand een paar niet-boersche gravures, voorstellende „de eerste Mei”, en „Christus voor Pilatus”, eveneens van mij afkomstig. Geen hanglamp aan de zoldering; geen overgordijnen voor de ramen, niets dan een paar neteldoeksche lapjes, die de bovenste ruiten nog onbedekt laten. Dat is alles. Heel weinig. Waarin zat dan toch die gezelligheid? 't Is waar; het leelijke schoorsteengat was bekleed met een oud overgordijn, dat ik herkende als een deel van mijn voormalig inboedeltje; op den schoorsteen stonden een paar kleine en er vóór een drietal grootere levende planten. Dat gaf vroolijkheid en vriendelijkheid aan het vertrek. Maar als je dien met groen getooiden schoorsteen den rug toedraaide, dan was het nóg gezellig. Ik denk, het was het gevoel van thuis te zijn, dat die kamer voor ons zoo prettig maakte. Moeder Celia's huis was voor ons geen hôtel, geen „pension” zelfs, maar een vriendenhuis, een tehuis. Want moeder Celia is onze vriendin, altoos geweest, en voor heel het volgend leven; we weten van mekaar dat we mekaar oprecht liefhebben, op elkaar rekenen kunnen. Dàt was het! Moeder Celia's vriendelijke gezindheid bezielde dit heusch niet mooie of smaak-

volle vertrekje, waarin we ons vrij voelden; en haar vriendelijk gepraat in de keuken, en 't gezellig bedrijvig gerammel met haar potten en pannen, hoorde tot ons eigen landelijk leven daar. Als wij eens hartelijk lachten; of als wij, haar ten pleziere, eens hoera! riepen over een welgeslaagd gerecht, dan ging het tusschendeurtje open en gleed de kleine, gezette, huismoederlijke gestalte de kamer binnen, en kwam het glunderende gezicht eens kijken wat er aan de hand was, en meelachen. Jawel, hoor! 't was moeder Celia zelf die haar kamertje zoo aardig maakte. En dan dat kamertje zelf — 't was toch zoo kinderlijk oprecht in zijn niet mooien eenvoud. 't Wou volstrekt niet deftig doen. 't Wou niets anders wezen dan een rustig kamertje, dat zich vriendelijk ter beschikking stelde van een heelen hoop vroolijke en gelukkige menschen.

Want we waren met ons velen, en steeds wisselde het gezelschap af. Heb jullie op kermissen wel eens gekeken in een Camera Obscura? Je staat stilletjes in den donker, en kijkt naar de lichtkleurige plek op een plank of bord vóór je: en af en aan, in stille levendigheid, komen en gaan de menschen, de dieren, de dingen. Hun geschreeuw, geratel, getwist, je hoort het niet. Vredig en vriendelijk glijdt dat alles daarheen voor je nieuwsgierig kijkend oog, en je denkt mogelijk bij je zelf: „ik wist niet, vóór ik het in deze Camera zag, dat het menschenleven in zijn woelig bedrijf zoo mooi is.” Nu, ons nederig kamertje leek wel zoo'n Camera, waarin men de dingen ziet, wààr, wezenlijk,

onopgesierd, en tòch op hun mooist. Want we waren allemaal vrienden onder elkander, en in blijde vakantie-stemming; en het vrije, franke, eenvoudige leven in de bergen maakte ons allen tot vroolijke kinderen, al waren van sommigen onzer de haren al grijs; deed ons allen onbekommerd lachen en juichen, al waren aan enkelen onzer de zorgen en bekommernissen des levens niet vreemd, en al verstonden wij allen, zelfs de kinderen, volkomen den ernst des levens. Want zie je, als je vakantie neemt, dan moet je 't goèd doen: ook vakantie geven aan zorgen en verdriet, om ze later weer des te dapperder te dragen; en als je naar een eenvoudige dorpje in de bergen gaat, dan moet je niet stijf en deftig doen, maar kijken hoe de geitjes over de rotsen huppelen, en hoe de vischjes in de rivier zwemmen, — en pogen het hen na te doen.

Prettig bont afwisselend was 't gezelschap in het kleine huisje, en uit de meest verschillende bestanddeelen te samen gesteld: uit Duitschers, Belgen en Hollanders; uit Roomschen, Protestanten en menschen die noch Roomsch, noch Protestant en toch ook geen Jood of Heiden waren; uit ouderen en jongeren; uit knapperen en minder knappen; uit wat men in de wereld noemt „hoogeren” en „lageren.” Dat alles leefde in de grootste harmonie. En elke nieuweling werd welkom geheeten, en allen die gingen hadden gerust, wat hun gezelschap betreft, nog wat kunnen blijven.

De blijvende kern vormden wij: Papa, mama,

dochter en zoontje; en naast ons, in 't keukentje: Moeder Celia, Vader Joseph, hun engeltje van een Victor, en onze trouwe Maria (ook wel Lieschen genoemd), Celia's zuster. Allemaal blij in elkaars gezelschap en bezit. En onder de komenden en gaanden had je vooreerst nichtje Maria uit Brussel, met haar mooi Madonna gezichtje, die nu al een jong Mevrouwtje is, maar nog net zoo vroolijk en prettig met Lili en Bébé speelt als toen ze, als 12-jarig blondkopje, voer 't eerst in Brussel met ons kennis maakte. Als nichtje Maria met Victor op haar schoot op de bank achter 't huisje zat, te midden van dien huiselijken rommel van waschkuip, kindergoed op de drooglijn, emmers, regenton, enz. en met die mooie rivier en groene heuvelen tot achtergrond, dan had een schilder van de oude Vlaamsche school haar best kunnen gebruiken als model voor een „Maria met het Kindeken”. Nichtje Maria had, wat ons betreft, gerust aldoor kunnen blijven. Ze was immers zoo dikwijls al en zoo lang onze huisgenoot geweest, — ze behoort eigenlijk tot de familie. En ze zou nóg bij ons zijn, als niet een zekere Monsieur Edmond ons aardige nichtje had weggekaapt. Monsieur Edmond was wegens zijn werk te Brussel gebleven, en eischte na een dag of tien zijn Madonna weer op; — 't was hem tegelijkertijd te eenzaam en te druk op zijn verblijfje te St. Gilles: te eenzaam zonder zijn Maria, en te druk omdat hij gasten verwachtte, Parijzenaars, die vriendschap en zorg voor zijn Madonna hadden getoond toen deze voor ziekte te Algiers

was. En zoo brachten wij Maria weer naar den trein; en de Brusselsche Maria die ging, maakte daardoor wat meer ruimte voor een andere Maria, een Hollandsche, die zich tot nog toe maar zoo'n beetje beholpen had. Die noemden we Mies, zooals we de Duitsche Maria „Lieschen” noemden, want anders was er geen orde te houden onder al die Maria's: zoodra 't woord Maria wat luid werd geroepen, stonden ze alle drie vóór je, de Belgische, de Duitsche en de Hollandsche, en vroegen in drie talen wat er was; zoo dat ze hoognoodig herdoopt moesten worden. Mevrouw Mies was een van die menschen die bijna altoos opgeruimd zijn; en die, als ze 't eens om goede redenen — hoofdpijn, bijvoorbeeld — *niet* zijn, hun gemis aan opgeruimdheid stilletjes verbergen, om van anderen de goede stemming en de pret niet te bederven. Mevrouw Mies kon ernstig spreken, mooi zingen, helder lachen en aardige grapjes verkoopen, en was dus een gezellige gast. Ze vond Aywaille, dat ze al meermalen bezocht had toen wij er woonden, weer zóó mooi en frisch, dat ze onmiddellijk om Meneer Mies schreef, die dadelijk kwam. En daar ze zelf haar hond al had meegebracht, was dat gezin óók al weer compleet onder Moeder Celia's dak; dat wil zeggen over dag en aan sommige maaltijden, want voor den nacht hadden man, vrouw en hond, na aankomst van Meneer Mies, een kamer gehuurd in 't hôtél van Moeder Denis, vlak bij, haast naast de deur.

Niet in 't naaste huis, maar in 't naaste dorp Florzé, logeerden nog twee vrienden, getrouwde

luidjes, zonder kinderen, net als Meneer en Mevrouw Mies, maar zonder hond. Die waren dus met z'n tweeën reeds compleet. Ze kwamen een enkelen keer theedrinken en een lange wandeling meê maken, en ze waren óók al vrienden van ouden datum, — voor ons; maar vreemden die mekaar bij wederzijdsche vrienden ontmoeten worden 't meestal gauw samen eens; en zoo duurde het niet lang of het Amsterdamsche drielal en het Enschedésche tweetal waren de beste maatjes, en vormden met het Princenhaagsche viertal het joligste gezelschap van verstandige menschen, die ooit met vakantie uit waren.

Was niet ons gezellig kamertje een Camera Obscura vol levende beeldjes van vrede, vriendschap en vreugd? Victor was er natuurlijk dikwijls met zijn neusje bij. Nu op den arm van den een, dan op den schoot van den ander, nam hij met zijn groote blauwe kijkers dat bewegelijke troepje waar, en dacht waarschijnlijk bij zich zelf: „die groote menschen, die zoo blij zijn als kleine kinderen, zijn heusch nog zoo'n kwaad gezelschap niet voor zoo'n zonnestraal als ik.”

Maar nu zijn we maar aldoor in 't kleine kamertje beneden blijven zitten, en weten nog niet hoe 't er boven uitziet. Van de smalle keuken is nog ruimte afgenomen voor een trap die naar de eerste verdieping voert: twee kamers, precies gelijkende op die gelijkvloers. Drie doodeenvoudige bedden, waarvan één een veldbed is, met de onmisbare waschtafels, stoelen en

kapstokken, vormen het heele meubilair van de twee vertrekjes. Kraakzindelijk zijn ze, — dat is alles wat van moeder Celia is. Hun grootste sieraad en weelde zijn de drie vensters met hun uitkijk. Kijk je uit het ééne venster links, dan zie je behalve het vredige menschenleven en het vroolijke kindergescharrel van het steegje, ook nog de bergen die de linkerhelling van het Amblève-dal vormen: lage, goed bebouwde heuveltjes. Buig je je uit datzelfde venster een beetje voorover en kijk je dan links, dan zie je een nest van boomen en bergen en struiken, met allerlei tinten van groen en grijsgeel, en daarvòòr het bewegelijke vlak der Amblève, nu eens schitterend zilvergrijs, dan dof loodgrijs, met de luchtige kettingbrug die de beide oevers verbindt. Uit de beide vensters rechts zie je alwéér de Amblève, en alles wat je uit de benedenvensters ziet, maar alles van uit de hoogte, en dus wat ruimer en breeder. Je hebt van daar uit ook een kijkje in den tuin van de brouwerij, waar donkerroode klappessen aan hooge struiken staan — te rotten, helaas; want de huisbewoners schijnen er niet van te houden, ik zie althans niemand die ze plukt; en waar ieder zacht windje tal van vroege appelen, van die zachte geelgroene met een satijnig huidje, van de boomen schudt. De appelen worden door den kleinen Leon opgeraapt en edelmoedig (met medeweten van zijn mama) onder zijn kornuitjes uitgedeeld. Die worden dus gewaardeerd. Maar wat die arme klappessen misdreven hebben om tot verrotting aan hun struiken gedoemd te zijn, dat is mij

tot heden toe nog niet duidelijk; en ik denk, alle kinderen bejammeren het met mij, en zouden Mevrouw van den brouwer wel gaarne den dienst hebben gedaan van de klappessen te plukken en te eten.

In die twee kamertjes hebben wij ruimte en gerief genoeg voor ons viertjes; en komt er een lieve logé, dan schikken wij vrouwtjes maar een beetje in, of doen de „heerschappen” over aan Moeder Denis, die ze wel ergens stopt; des noods in het houthok.

Heerlijk slapen is het in die kamertjes, met al wat raam heet wagenwijd open, terwijl de bergwind regelrecht van Heid-des-Gattes over de bedden strijkt, en je de haren doet opwaaien zonder je verkouden te maken, en de Amblève je in slaap zingt met haar onophoudelijk gekabbel. Soms doet dat gekabbel je denken dat het stortregent; maar neen, als je uit je bed springt om te gaan kijken, zie je dat het het heerlijkste nachtweer van de wereld is. En soms herinnert het mij de kleine stroompjes en waternalletjes uit mijn geliefd Indië: de groteren maken een ander geluid, woest, bulderend soms, maar de kleintjes kunnen zoo lief en vertrouwelij klateren, net als de jubelende „Elzenrivier” in het oude lieve „Aqualia”.—

Vlak vóór ons venster hebben we een telegraafpaal, die tegelijk dienst doet als electriche lantaren. Want Aywaille heeft het gas overgesprongen en, zonder haar te bederven, de stuwkracht der Amblève aangewend tot het drijven van electriche machines die het kleine dorp, wat verlichting betreft, eensklaps de gelijke ma-

ken van de grootste wereldsteden. Die electriche gloeilamp is ons nachtlitje. Heel vriendelijk en volstrekt niet hinderlijk, gluurt het naar binnen door de vensters rechts. Maar nog vriendelijker vind ik het licht der volle maan, dat door het eene venster links gluurt. Mooi blauw-wit licht, door geen electriche gloeilicht na te bootsen. En geen kunst of industrie ter wereld kan een nachtlamp verzinnen van zulk fijn zilverig-goud, zulk een indrukwekkend schoonen eenvoud, en van zulk een zacht-sterke lichting, dat zij terzelfder tijd heel de helft van den aardbol licht maakt en blij. Telkens als ik die vriendelijke maan zie stralen aan den hemel, verheug ik mij dat deze schoonste aller zilveren lampen nu eens niet is voor de rijken alléén, maar dat zij haar stralen zendt in 't armelijkste kamertje, als zij maar een gaatje vindt waar zij doorheen kan boren; en dat men niet op reis behoeft te gaan om haar lief gelaat te zien, maar dat zij zelve komt tot de armen en de zieken, die zooveel moeten missen van hetgeen onder 't bereik van goeden en gezonden ligt. De bergen en de zee, en zelfs de vlakke, kunnen wij hen niet brengen; ook niet altoos hen er heen brengen; maar de maan en de zon komen hen gaarne bezoeken, als zij hun deuren en vensters maar niet potdicht sluiten voor den neus dezer trouwe vrienden! . . . Maar hing het af van mij alléén, dan behoefde geen schepsel ter wereld te zich vergenoegen met de bezoeken van zon en maan in zijn kamertje! Dan kon iedere vermoeide en afgetobde eens komen rusten aan

den voet der bergen of aan den oever der zee; kon ieder naar natuurschoon dorstend oog eens genieten van alles wat de schoone aarde te genieten geeft. . . . Helaas, al mijn wenschen helpt niets; en waar ik zelf met de mijnen onschuldig geniet, moet ik altoos de gedachte wegdringen, dat er zoovelen zijn die dat onschuldig genot missen.

Op den zolder slaapt de Duitsche Maria, alias Lieschen, op een geleend veldbed. Zij behelpt zich gaarne, om wat langer te kunnen blijven bij haar zuster en schoonbroer en bij haar lieven Victor, dien zij wel stilletjes van Moeder Celia zou willen stelen. Eerlijk gesproken: Victor maakt ons allemàal tot kinderdieven — in den geest. Er is geen onzer die hem niet zou willen stelen. En veel erger nog! In alle talen maakt hij ons tot menscheneters! tot wildemannen en wilde vrouwen, belust op malsch kindervleesch! „Il est à croquer,” zegt de Brusselsche Maria; „zum Fressen,” zegt de Duitsche dito; „om op te eten,” verklaart de Hollandsche Mevrouw Mies. En de Hollandsche Mevrouw Nellie denkt er net zóó over. Maar niemand durft het eerst de tanden in hem zetten. En nu nemen ze hem maar op den arm, en zoenen hem op zijn bolle koontjes, en strijken hem over zijn zacht satijnen ruggetje, en verklaren honderdmaal op één dag dat hij een schat, een dot, een engel is. . . . Wat moeder Celia aanhoort en beaamt met een lachstralend gezicht, een echt gezicht van jonge, blijde, in-gelukkige moeder.

En waar is nu, in dat eivolle kleine huis, een plekje waar de drieénheid Celia-Joseph-Victor slapen kan? Nergens! Maar heb ik jullie niet gezegd dat het in het steegje krioelt van familie van Joseph? Vlak tegenover woont zijn moeder, een vrouw die in haar jeugd een schoonheid moet zijn geweest. Joseph, met zijn bruinen krullebol, was de éénige zoon tusschen zes dochters, blonde, bruine en zwarte, de een nog al knapper dan de ander. Maar ik verkies de blonden en de bruinen; die zijn in dit gezin veel zachter en verstandiger dan de zwarten. Eén harer, de oudste, is weduwe en kinderloos, en keukenmeid bij een Engelsche familie te Brussel. Drie zijn er getrouwd; twee zijn er nog bij moeder thuis: — één blonde Asschepoes, die juist dàárom van ons de vriendelijkste knikjes krijgt; en één mooi zwartje, dat wel vriendelijk lachen kan als 't in haar kraam te pas komt, maar dat ik eens zóó snibbig hoorde uitvaren tegen een klein wichtje, dat ik niet wist wat ik hoorde. — Bij die moeder nu was nog een plaats en een bed voor Celia en Joseph. 's Avonds sluiten zij de ééne deur van binnen, en laten den sleutel in 't slot, zoodat wij er zoo vroeg als wij willen uit kunnen voor rivierbad of wandeling; en door de andere deur gaan zij zelf naar buiten en wippen het smalle straatje over, den slapenden Victor in zijn mandje tusschen hen in. . . . Jammer dat het zoo dichtbij is en Celia met het kind niet op een ezel zit; ze konden dan dienen als model voor een „Heilige Familie op de vlucht naar Egypte”.

Joseph's moeder is een beroemde bakster van belgische „taarten." Zoo'n „taart", in Vlaanderen „vla" genoemd, is een platte koek van gewoon wittebroodsdeeg, met opstaanden rand. Als de deegvorm gaar is wordt de open ruimte gevuld met moes van vruchten: appelen, pruimen, aardbeien, boschbessen, kruisbessen, enz. enz. Soms ook met roomige rijstebrij. Dat alles goed be-suikerd, natuurlijk. Alle Zaterdagden bakt zij taarten voor den verkoop en voor huiselijk gebruik; en van die laatsten wordt geregeld een flinke portie naar ons toe gestuurd. Een echte kinderkoek, zoo'n vla! De kinderen sabbelen er geregeld eerst het moes af, waarbij neus en wangen natuurlijk mee eten; en dan eten ze het brooddeeg op. Dat doet mij altoos denken aan de maaltijden der oude Grieken en Romeinen. Die kenden nog geen borden. Ze bakten broodkoeken, die in vorm en grootte wel zullen geleken hebben op de belgische vladen. Op die broodkoeken, die nog al hard waren, — zoo iets als scheepsbeschuit denk ik: met zoo'n ongeweepte scheepsbeschuit kun je iemand best een gat in zijn hoofd trommelen; — op die broodkoeken dan legden ze hun gekookt of gebraden vleesch, dat ze het eerst opaten; en als ze daarmee klaar waren dan aten ze, bij wijze van dessert, vaak nog het van bouillon of saus doorweekte broodbord op. Toen ik, in mijn jonge jaren, voor mijn plezier Latijn leerde, en de Eneis van Virgilius in 't oorspronkelijke las — als je ten minste dat wurmen met dictionnaire en grammatica, bij gebrek aan leermeester, „lezen"

noemen wilt, — wist ik nog niet dat er zoiets als belgische taarten bestond; maar ik had ergen schik in die grappige oud-Romeinsche eterij. En als ik nu de kinderen hun portie „taart" naar binnen zie werken, heb ik dubbel schik: 1e van het oprechte genot der smullende kinderen, en ten 2e van de herinneringen aan den tijd toen ik bij Virgilius op visite was, en getrakteerd werd op brokken Latijn, waar ik dagen lang in mijn eentje op kauwde eer ik ze fijn had . . . Maar een plezier was het tòch, dat kan ik jullie verzekeren. Alles is plezierig wat men met lust en ijver doet; en als ik, na woordenboek en spraakkunst te hebben nageplozen, en den lastigen volzin te hebben òm en òm gezet, en 's avonds te zijn naar bed gegaan en 's morgens opgestaan met datieven en ablatieven en dergelijke gymnasium-geleerdheden, hem eindelijk onder de knie had, dan was ik minstens even gelukkig als een kind dat van zes verschillende vladen een groot brok krijgt, en had ik soms méér geleerd dan uit zes dikke boeken te halen was; want àl mijn vermogens had ik ingespannen om dat korreltje wetenschap te verwerven, en dat was dan ook van *mij*, voor goed. En dat verzamelen van graankorrels wetenschap maakte mijn leven mooi en rijk en blij, ofschoon het toen lang niet zoo zonnig en gelukkig was als nu . . . Alles behalve! Als jullie misschien niet alles hebt wat je wenschen zoudt, troost je dan maar: ik heb óók gemis en verdriet gekend; maar al wat *mij* in die omstandigheden troostte, ligt ook onder jullie bereik. Ik wou dat ik jullie

allemaal, over de post, een lekkere groote taart van Moeder Usé kon sturen; maar nog liever wou ik, dat jullie van mij leerde overal wat moois en goeds te zien, zelfs in een lastigen latijnschen volzin; en dat jullie aan je hart en aan je verstand altijd zóóveel te doen gaf, dat het leven, met al zijn lief en leed, voor jullie als voor mij werd tot een groot boek vol bonte prenten, met nu eens wijze en leerzame, en dan weer grappige bijschriften.

* * *

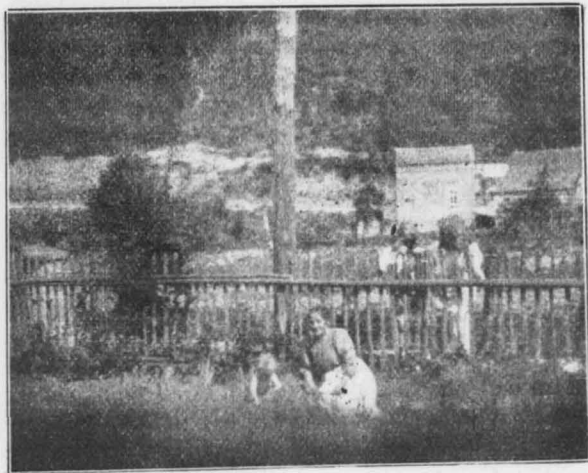
Ken jullie „Saartje, onze oude goede baker?“ Vermoedelijk niet. Dat was een goede bekende uit de kindsheid dergenen die nu 50, 60, 70 jaar oud zijn. Saartje had twee eigenschappen die haar dierbaar maakten aan het hart der kindertjes uit haar tijd: ze kon sprookjes vertellen ze bakte kostelijke wafels. *Dikke*. Want ieder die maar een beetje verstand van wafelen heeft, weet dat er ook van die dunne, knappende wafeltjes zijn, die, in trommels bewaard, den „tand des tijds“ zoolang weerstand bieden als de tanden der liefhebbers ze sparen.

Nu, Moeder Celia heeft behalve haar eigene, alle deugden van Baker Saartje. Het sprookjesvertellen wordt bij haar vervangen door het verzinnen van spelletjes en grapjes; maar in wafelbakken is zij de evenknie — zooals men dat noemt — der oude goede Saartje. Haar dikke wafelen kenden wij al van vroeger, maar sedert heeft zij zich in de kook- en bakkunst volmaakt, als keukenmeid in een hôtél; en zoo

verheugt zij ons gehemelte nu met knappende dunne wafeltjes, wat haar, in de oogen der kinderen, van het reeds volmaakte wezen dat zij altijd was, verheft tot iets ongeëvenaards in de huiselijke geschiedenis.

Nu denk jullie misschien dat wij, evenals de Romeinen in den tijd van hun verval, hier alleen maar leven om te eten, voornamelijk taart en wafelen? Geen kwestie van. Maar menschenlijke vriendschap en blijdschap vertoonen zich onder allerlei vormen. Het zenden van taart door Moeder Usé, en het bakken van wafelen door Moeder Celia, is een der eenvoudigste en allereoudste vormen, waaronder de menschen elkaar hun welbehagen in elkander toonen. In alle plaatsen — bergdorpen vooral — waar 't leven veel eenvoudiger gebleven is dan in groote steden; waar men 't heele jaar grove voedzame spijs gebruikt, maar zich dan ook bij feestelijke gelegenheden eens heel bijzonder onthaalt, bestaat de gewoonte om bureu en vrienden wat meê te deelen, en ook de armen. Waar bijv. Driekoningen nog gevierd wordt met een bijzonderen koek, daar wordt „la part du pauvre“ — het deel van den arme — nooit vergeten: één stuk van de koek is voor den eersten den besten arme die voorbijkomt. En denk aan de moeder van Roodkapje — een sprookje dat veel ouder is dan jullie vermoedt; die bakte ook wafelen, en dadelijk werd Roodkapje met een mandje vol naar Grootmoeder gezonden. Het is dat lieve *mededeelen*, dat de vreugde des levens zoo verhoogt; het is het *denken aan anderen*, bij het

toebereiden eener lekkernij, dat het feestelijk genieten belet te ontaarden in lekkerbekkerij en smulpaperij Celia is eens keukenmeid geweest bij een dame, die haar de lekkerste dingen liet bakken en er haar *niets* van meê liet proeven. Zie je, dit soort smullen vind ik verachtelijk, omdat het *niets* anders bedoelt dan streeling van eigen gehemelte; maar wie, als hij eens smult, een ander hartelijk meê laat smullen, die doet het op de rechte wijze.

Moeder Celia in haar preientuin.

VICTOR'S OUDERS.

En nu ga ik jullie vertellen waarom ik Victor zoo'n gelukkig kind vind: omdat hij het zoo uitstekend getroffen heeft met zijn ouders. Er zijn weinig menschen die ik zóó goed ken als deze twee, en van wie ik bijna zoo zeker als van mij zelf zou durven zeggen: dat zullen zij doen en dat zullen zij laten.

Wij woonden te Aywaille en we moesten een smid hebben. We zonden een boodschap aan den besten smid van het dorp, en deze zond ons een zijner bekwaamste arbeiders, Joseph. Joseph had wat men noemt een „mooien kop”; maar dat was niet het eerste wat mij in hem trof. Het allereerst zag ik het rustige van heel zijn gezicht, en het eerlijke, kinderlijke, trouw-hartige in zijn blauwe oogen. 't Was een gezicht waaraan je, zonder verdere navraag, de sleutels van je huis en kasten zou hebben toevertrouwd. Zijn werk was uitstekend, en wij vernamen dat hij reeds jaren en jaren de rechterhand van zijn meester was geweest.

's Zomersavonds zag ik Joseph dikwijls langs ons huis wandelen, met een mooi, frisch, jong meisje, — niet aan zijn arm; want het vlijtige deertje was van meening dat men geen tijd

ongebruikt verspillen moet, en ze was op haar wandelingen, 't zij met Joseph, 't zij met het zontje harer Mevrouw, altoos gewapend met een breikous. 't Bleek mij dat zij een Duitsche was; en de vlijt der Duitsche vrouwen is overbekend. Zij was Joseph's vriendin, voorloopig. Joseph hoopte dat zij eens zijn vrouw zou worden; maar het meisje nam voorloopig slechts zijn vriendschap aan: als zij elkander nog beter zouden kennen, dan zou zij wel verder zien. Het meisje was uit een gezin afkomstig, waarin vader en moeder elkander tot hun stervensuur toe innig hadden liefgehad, en met trouw, ja dikwijls met zelfverloochening, de lasten des levens *samen* hadden gedragen. Ze wist dus wat huiselijk geluk was, en wilde geen onberaden stap doen.

Ik moest, wegens vertrek eener dienstbode, die om familie-omstandigheden terug naar Vlaanderen moest, een nieuwe hebben. „Joseph,” zei ik eens, „'t gezicht van je meisje bevalt mij uitstekend; weet je ook of zij zusters heeft die uit dienen gaan?” „O ja, wel zes, geloof ik,” was het antwoord; „ik zal er met haar over spreken.” — Een paar dagen later kwam Celia zelf; ik dacht: spreken over een zuster. Maar neen, zij bood zich zelve aan. „En je Mevrouw?” vroeg ik. Toen gaf Celia mij een antwoord waartegen ik niets in te brengen had: „Als mijn Mevrouw er op gesteld was mij te houden, dan kon zij wel een klein beetje liever voor mij zijn. Ik eisch heusch niet veel, maar ik snak in den vreemde naar wat hartelijkheid. Joseph is mijn

eenige vriend hier; van Mevrouw krijg ik nooit een goed woord!” „Maar zij zal mij voor een onderkruipster houden als je bij mij komt!” „Neen, dat maak ik wel in orde, wees u maar niet ongerust.” En ik zag dat die eerlijke oogen mij niet bedriegen zouden.

Op den bepaalden tijd kwam zij, en het duurde niet lang of wij merkten dat wij een schat in huis hadden gekregen: een gouden hart, een eenvoudig maar goed verstand, een altoos vriendelijk humeur, en daarbij een stipte eerlijkheid en een zeldzame bekwaamheid in allen huiselijken arbeid. Mijn Vlaamsche Marie was goed geweest; mijn Duitsche Celia was eer beter; want aan alle deugden van Marie paarde zij nog zuinigheid op boter, voorzichtigheid met porcelein en glaswerk, en een zekere innerlijke en uiterlijke beschaving, die zij waarschijnlijk te danken had aan haar moeder. Want Celia's mond stond nooit stil over haar moeder. Moeder had dit gezegd en dat gedaan; en het duurde niet lang, of uit het *spreken* en *doen* der dochter kende ik de moeder door en door en kreeg haar lief. Want liefde verdient een vrouw, die door woord en voorbeeld tien kinderen opvoedt, tot menschen op wier karakter men bouwen kan, en die hun arbeid verrichten met kennis van zaken en met geweten.

Celia werd onze vriendin meer dan onze dienstbode; dat kunnen allen getuigen die in dien tijd bij ons logeerden, en die mij terecht gelukkig prezen. Want meer dan een ander die zelf haar huishouden nagaat, had ik, met mijn arbeid

voor de pers, behoefte aan trouwe, eerlijke zorg, die mij alles van het huishouden uit de handen nam. Celia kon niet lezen wat ik schreef en 't is de vraag of zij alles begrepen zou hebben; maar met haar eigen eerbied voor arbeid, zag zij gaarne dat ik altoos werkte. Doch nu en dan, als 't weer mooi was, bracht zij mij heel gemoedelijk mijn fietspak en zei: „Madame, nu gaat u er eens op uit! Dat voortdurend zitten aan de schrijftafel is niet goed voor u!” Nu, als 't kon, dan gehoorzaamde ik mijn vriendelijke despoot. Inderdaad, zij was onze vriendin, en ik durfde niet denken aan den tijd dat zij Joseph's vrouw zou worden. Want dat *zou* zij, en min of meer door mijn medewerking. Zij vertelde mij van alles: van Joseph's liefde en van haar eigen weifelen; van haar geldelijke omstandigheden: *zij had niets!* Vrijwillig, uit louter plichtsbesef, had zij steeds alles afgestaan aan de moeder, die sinds kort weduwe was en nog jonge kinderen op te voeden had. Joseph had óók niets. Ook die had, als eenige zoon, wekelijks zijn volle loon afgedragen aan zijn moeder. Maar zijn zusters waren nu deels volwassen, deels getrouwd, zijn moeder kon, zoo noodig, Joseph's weekloon missen. . . . Haar moeder was er niet erg op gesteld dat haar dochters spoedig trouwden: liever laat of in 't geheel niet, dan lichtzinnig trouwen, vond deze wijze vrouw. . . . Maar toen zij eenzaam in den vreemde was, en van haar Mevrouw geen hartelijk woord kreeg, was Joseph als een broeder voor haar geweest; en altoos had hij

haar met liefde omringd; . . . en . . . en . . . zij wist eigenlijk zelf niet wat zij doen moest. Toen zei ik haar, dat mannen met zulke eerlijke trouwe harten als Joseph niet zoo heel talrijk waren, en dat zij hem niet lichtvaardig van zich af moest stooten. Zij moest haar hart goed onderzoeken, en als zij daarin wezenlijke toeneiging voor Joseph vond, dan moest zij hem als haar toekomstigen man aannemen. . . . Nu, die toeneiging *bestond*, maar nu de geldzaken!! Wel, ik wees er haar op dat zij, in overleg met haar moeder, een klein gedeelte van haar maandloon op de spaarbank zetten moest, benevens alle extraatjes die zij kreeg. Haast hoefde zij niet te maken met haar huwelijk, en zoo kreeg zij langzamerhand een sommetje bijeen voor een kleinen uitzet en inrichting. „Moeder”, volkomen op mij vertrouwend, vond die regeling goed, en zoo kreeg Celia, voor 't eerst van haar leven, een sommetje bijeen dat zij haar *eigendom* noemen mocht. En met verjaardagen en feestelijke gelegenheden, berekende ik mijn presentjes op de trouwplannen mijner lieve Celia. . . . Maar ik kreeg kippevel als ik aan dat trouwen dacht, want persoontjes als zij zijn moeilijk te vervangen.

Celia zelf hinkte steeds op twee gedachten. Zij had het goed bij ons en hield zielsveel van ons allemaal; maar zij hield óók zielsveel van Joseph, en een eigen kluisje lachte haar óók wel toe. . . . In allen gevalle wilde zij mij niet verlaten voor en aler ik een degelijke plaatsvervangster had. Die deed zich op. Celia's eigen zuster Grete

kwam vrij; om kennis te maken zou ze eens een paar dagen komen logeeren. Grete was óók al een kind van haar moeder, dat wil zeggen: eerlijk als goud en van zessen klaar. Ze was bij een kruidenier geweest en had verstand van koopwaar; ze was bij een varkensslager geweest en had allerlei vleeschspijzen leeren bereiden; ze was bij een bakker geweest en had de geheimen ontdekt van fijne brood- en allerlei koeksoorten. En ze had overal met kinderen leeren omgaan. In de paar dagen die ze bij ons was, bakte zij stapels ongekende heerlijkheden: koeken en bollen met barbaarsche namen, maar waar de kinderen van smulden zonder te vragen hoe ze heetten. Kortom — Gretchen was niet heelemaal Celia, maar kwam haar in allerlei deugden en goede eigenschappen toch zéér nabij. De overeenkomst werd gesloten. Celia zou dan en dan trouwen met Joseph, en Grete zou bij ons komen. Tijdelijk ging zij nog in haar vaderland een dienst als noodhulp vervullen... O wee! Gretchen's deugden en bekwaamheden, mitsgaders haar frissche roode wangen, haar eerlijke blauwe oogen en haar dikke rosblonde vlechten, trokken de aandacht van een flinken schoenmaker, met een kleine, doch degelijke, welbeklante zaak. En baas Bauer vond genade in Gretchen's oogen, — en midden in Celia's bruidsdrukten werden ook zij een paar. „Wat nu?” vroeg ik verslagen aan mijn trouwe helpster. „O, die Gretchen! o, die Gretchen!” jammerde zij; „en ze heeft altijd beweerd dat ze nooit trouwen zou!” „Ja, behalve met den rechten

Joseph,” schertste ik, en we schonken de booze Grete van harte vergiffenis. „Maar wat nu?” herhaalde ik. „Ja,” zei Celia, „alles is nu vastgesteld, uitstellen gaat niet. Maar na de bruiloft doe ik Joseph bij zijn moeder in den kost en kom ik weer bij u.” „Als je dat wilt,” zei ik verheugd, „dan weet ik nog wat beters. In plaats van jou kleine slaapkamertje, geef ik je een grooter; kom dan tijdelijk maar heelemaal bij ons inwonen, met Joseph er bij.” „Is dat u ernst?” vroeg Celia met schitterende oogen. „Natuurlijk,” zei ik, „je weet hoe ik over Joseph denk.”

Pak van mijn hart! Alles kon zijn gewone gemoedelijke gangetje gaan; en 't was een gezellig idee twee door-en-door brave, in-gelukkige luidjes in je huis te hebben. Joseph vond alles goed. Als hij zijn Celia maar had, dan was hij met alle schikkingen tevreden. Daarenboven, ook dat trouwe hart was ons toegedaan; en schade leed het jonge echtpaar er niet bij: 't spaarde hen huishuur, vuur en licht.

Nu werd de bruiloft een feest dat wij zonder droevige bijgedachten vieren konden, bij mij aan huis natuurlijk. Celia's moeder kwam daartoe over met de twee eenige dochters die konden; want Grete was getrouwd, Maria was in betrekking, Lena was in 't klooster, Bertha en Paulientje waren nog kinderen en dus schoolplichtig. Daarom kwamen alleen Lieschen en Phina. Phina, een naaistertje, tener en teer, met een zacht beschaafd gezichtje, wat bleek van nature en van 't eindelooze pieken; maar o, zoo'n lief

goed zieltje! Had niet Celia mij verteld dat ze wel eens, bij menschen die 't niet betalen konden, een dagje ging werken voor niets? En dat de nonnetjes uit het klooster te Bütgenbach altijd om hulp bij Phina aanklopten, wetende dat Phina wat over had voor arme stumperds, net als de nonnetjes zelf? Och, die nonnetjes van Bütgenbach! door het mij zoo lieve gezin der Flemmings heb ik zooveel goeds van haar gehoord, dat ook zij in mijn harte-gedenkschriften staan opgeteekend met gouden letters: Te Bütgenbach heerschte sinds eenige jaren geregeld de typhus in zeer ernstigen graad; en er was geen klooster in de buurt met van die hartelijke nonnetjes, die onder den naam van „ziekenzusters” met soms zoo grooten moed de gevaarlijkste en walgelijkste zieken gaan verplegen. Eens, toen 't héél erg was, kwamen er een paar uit een klooster te Keulen, en de lijdens leerden de zorgen der zusterkens op prijs stellen. 't Was in dien tijd dat een *geheel gezin* aan de typhus stierf; de laatst overgeblevene, de vader, maakte nog kort voor zijn dood de volgende beschikking: wat hij aan geld en goed naliet, moest besteed worden aan de oprichting van een nonnenklooster, opdat Bütgenbach in tijden van ziekte niet verstoken zou zijn van liefderijke verpleging. 't Fortuintje was niet groot; geen statig klooster met fraaie kapel en ruime zalen en verblijven kon er van worden opgericht; niets dan een heel armoedig kloostertje, waar slechts een beperkt aantal nonnetjes konden leven, in een bekrompenheid die zeer dicht aan armoede

grensde. Maar deze nonnetjes waren steeds op haar post. Zij gingen tot de zieken, en namen zieken tot zich; en als de nood aan den man kwam, dan gingen ze voor haar verpleegden bedelen. En als ze dan voor een arm meisje, bijvoorbeeld, de stof voor een japonnetje bijeengebedeld hadden, nu, dan kwamen ze hun vriendin Phina wel eens liefjes aankijken, — of ze 't in een vrij uurtje misschien niet eens maken wou? En Phina, met haar warme hart, helpt in zoo'n geval de nonnetjes.

Ik dweep niet met kloosters en heb grieven tegen het kloosterstelsel. Maar als een klein armoedig klooster een schuilplaats der helpende liefde is, dan heb ik er vrede mee. En aan de nonnetjes van Bütgenbach, die met de armen en lijdenden meeleven, denk ik altoos met ver-teedering; want haar lof werd mij gezongen door eenvoudige, reine zielen, — zelf goed genoeg om het goede in anderen te waardeeren, en met genoeg gezond oordeel om ook op geestelijk gebied citroenen te onderscheiden van knollen.

Lieschen, de frissche zeventienjarige, hielp zuster Phina in het naaien. Háár had het pieken nog geen kwaad gedaan. Rood gloeiden haar wangen, en helder blonken haar donkere oogen van gezondheid en levenslust; haar zwarte haren hingen haar in twee dikke vlechten langs den rug neer, golvend en kroezend waar het maar eenigzins kon; kleine speelsche krulletjes, zoo mooi als geen frizeerijzer ze maken kan, dartelden op en om het voorhoofd waarop nog geen zorg te lezen stond. De bleke Phina be-

schouwde zij als haar tweede moeder, en Phina voelde moederplichten jegens de blozende Lieschen: als 't maar eenigzins kon liet zij haar nu en dan een uurtje vrij, om nog eens flink te genieten van haar gezonde, kinderlijke zeventien jaren. Een lief spannetje was het. Celia had er mij niet te veel goeds van gezegd.

En de moeder. . . Goed zestig jaren mocht zij zijn, en de eertijds rechte gestalte ging eenigzins krom gebogen onder den last van jaren en harden arbeid. Want nood en zorgen had zij gekend, deze arbeidersvrouw, moeder van elf kinderen, waarvan tien bleven leven; maar met zeldzame wilskracht had zij geleden en gestreden; en haar eenvoudig hart was groot van liefde voor de haren. En voor de haren niet alleen: zij behoorde tot de armen, die altoos voor een armere nog een boterham te missen hebben. „En hoe arm wij soms ook waren,” vertelden mij haar dochters, „moeder zorgde altijd dat wij op een feestdag *iets* hadden; al was 't maar een wafel, gebakken van niets dan water en meel; of een zorgvuldig bewaarden appel; of ieder een paar gedroogde pruimen, — *iets* kregen we bij feestelijke gelegenheden; en de manier waarop moeder het gaf, maakte dat wij met ons armoe-dig geschenkje blijer waren dan menig rijk kind met al zijn schatten”. . . De wilskracht stond geteekend om den min of meer strengen mond. „Moeder wist zich te doen gehoorzamen!” getuigden de kinderen. Maar als die mond zich plooidde tot een lach, wat stond hij dan vriendelijk, en wat werd het dan duidelijk dat deze

wilskrachtige vrouw een teeder hart had! „Als wij de wijde wereld in moesten,” zeiden de kinderen, „dan kon moeder soms zoo bitter schreien. „Och, zei ze dan, wees braaf, en houd je dapper! Ik heb jullie allemaal zoo hartelijk lief!” . . . Dát wisten de kinderen wel! En hoe ouder ze werden, hoe meer ze het leven en de wereld leerden kennen, hoe beter ze begrepen *hoe* lief moeder hen had gehad: zóó lief, dat ze hen in de eerste plaats had gevormd tot menschen die hun hart en leven rein hielden, en die hun plicht tot in de kleinste bijzonderheden getrouw deden. Daarom zijn haar dochters een zegen in elk huis waarin zij treden, — zij het dat van een meester of van een echtgenoot; en dáárom hebben zij, bij alle bescheidenheid, dat gevoel van eigenwaarde, dat hen den rug doet toekeren aan het huis waarin nukkige meesters hun dienstboden maken tot den wrijfpaal hunner luimen.

Helder en klaar, verstandig en kloekmoedig, keken de bruine oogen der oude vrouw de wereld in; wit en stevig blonken de tanden in den strengen mond die zoo lief lathen kon; en onder den hoofddoek: — boerin wàs zij en boerin wilde zij blijven; van hoeden en mutsen wilde zij niets weten; — onder den zwarten hoofddoek glansde het nog mooie bruine haar, en op het oude voorhoofd speelden net zulke dartele, onbedwingbare krulletjes als op het jonge van Lieschen. Veel praten deed zij niet, had zij nooit gedaan; maar met een paar woorden dankte zij mij toch dat haar dochter bij mij

een tweede tehuis gevonden had; en uit haar handdruk merkte ik dat deze eerlijke ziel iets voor mij voelde.

Als „bruidsmoeder” van Celia vergezelde ik het jonge paar naar stadhuis en kerk. Want evenals Katholieke kindertjes bij den doop een „peter en meter”, d. w. z. doopvader en doopmoeder hebben, zoo hebben Katholieke bruidsparen een „bruidsvader en bruidsmoeder”. Beroepsplichten hielden mijn man van huis, anders ware hij natuurlijk Joseph's bruidsvader geweest. Nu kon dat niet. Maar ik was ten minste bruidsmoeder, en onze kinderen en een paar kleintjes uit de buurt waren strooiertjes. Het was een heerlijke zonnige dag waarop Joseph en Celia trouwden; en 't was een lief, mooi en algemeen bemind bruidspaartje, dat door het dorp naar de kerk te Dieupart wandelde; en 't was een kleine maar blijde stoet die achter hen aan ging: echte vrienden, die zich hartelijk verheugden in het geluk van twee beste menschjes. En 't was een recht blij feest dat er volgde. Phina en Lieschen hadden de huiskamer groen gemaakt; — Duitsche meisjes hebben zoo'n bijzonder slag van slingers maken en kransjes vlechten. Zij zelve droegen een kransje van levende bloemen; en 't bruidje kreeg er een op zoodra zij over den drempel trad; en de kinderen kregen er eentje op hun blonde krullen. Wat stond dat feestelijk! De tafel was gedekt met helder witte lakens; en daar mijn voorraad kopjes en borden volstrekt niet berekend was op zulk een groot aantal gasten, hadden de

buren het hunne geleend, en broederlijk stonden de bontgebloemde boerenkoppen naast de mijne, eenvoudig óók, maar stiller van tint. Doodeenvoudig was de koffie-maaltijd, maar smakelijk op zich zelf, en gekruid daarenboven door gulle, weinig eischende feestvreugde. Moeder Usé had ovens vol „taarten” gebakken: appel-, pruime- en rijstetaarten. Dat gaf een gejuich aan de kleine tafel, die afzonderlijk in een hoekje voor de kinderen was gedekt. En er werden grapjes verkocht, en historietjes verteld, en liedjes gezongen, en spelletjes gedaan. De kleine kamer was vol vreugdegeluiden. De grooten en de kleinen waren allemaal te zamen weer blijde kinderen. Men kon wel merken: die stille oude vrouw, die daar zoo blij zat te midden harer kinderen, had hen niet alleen leeren werken, maar ook pretmaken. „'s Zondagsavonds,” had Celia mij verteld, „mochten wij dikwijls kennissen vragen, jongens en meisjes. We mochten spelen en pret maken zooveel wij wilden, maar van twee dingen wilde moeder niet weten: er mocht geen drank geschonken worden en geen kaart gespeeld. Maar we hadden altoos pret, en de vrienden kwamen gaarne bij ons.” Allerlei gezellige Duitsche liedjes werden gezongen; en Lieschen's guitige oogen flikkerden nog wat meer, en op Phina's bleeke wangen kwam een lief blosje van genot; en de bruid en de bruidegom lachten als gelukkige kinderen. . . Een bruiloftsfeest kan schitterender en weelderiger zijn dan dat van Celia en Joseph, maar niet gelukkiger en onschuldiger.

* * *

Na een paar dagen was alles weer tot de gewone orde teruggekeerd. Moeder Flemmings zat weer te Bütgenbach en deed de huishouding, en de bleeke Phina en de blozende Lieschen hanteerden weer dapper de broodbrengende naald, die zoo dikwijls een wêldoende naald was. En bij ons had Joseph zijn intrek genomen; en als ik nu en dan in de keuken kwam, in Joseph's vrije uren, dan zag ik hoe hij Celia hielp: water pompen, kolen halen, soms borden drogen. Hoe trouwer hij meehielp, des te gauwer waren zij beiden klaar. En dan kroop Joseph in 't kleine hoekje bij het venster, tusschen tafel en kast, en verdiepte zich in de fransche couranten die wij voor hem op zij legden, of in een boek; en tegenover hem zat Celia met een stralend lach-gezicht en breide kousen. Natuurlijk. Daarvoor was zij èn een Duitsche, èn de dochter van een moeder die wel spel en pret, maar geen leegzitten velen kon. En als 't heel mooi of interessant was, dan las Joseph Celia voor.

De kinderen hadden nu drie prettige plekjes in huis: bij mama in de huiskamer als zij hen voorlas, of in haar bureau als zij zat te werken, en in de keuken bij hun goede vrienden Celia en Joseph. Dat waren heusch vrienden. En ze werden het meer en meer; en ze bleven het en zullen het wel altoos blijven. Celia en Joseph vinden dat ze veel aan ons zijn verplicht; maar wij vinden juist dat *wij* veel aan hen zijn verplicht. Was ons huis niet veilig onder hun hoede? Waren mijn kinderen niet veilig in hun gezelschap? Waren hun harten ons niet toegedaan? En heb

ik aan Celia niet de kennismaking te danken met een gezin zooals er maar weinige zijn, en met een moeder die mij en daardoor mijn kinderen goed deed, — door die wonderbare werking der waarachtige deugd, die de eenvoudige arbeidster maakte tot opvoedster der ontwikkelde bevoorrechte vrouw? Ik ben altoos dankbaar jegens degenen van wie ik wat leer voor mijn hart en leven. En van 't gezin Flemmings leerde ik meer dan ik met woorden zou kunnen beschrijven.

* * *

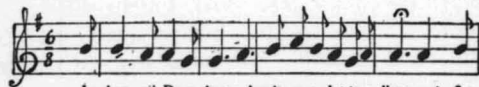
Het lieve oude huis (dat met den wingerd, de deur rechts).

Op mooie zomersche avonden zaten we allemaal gaarne aan de deur, — naar eenvoudige dorpszede. Op de bank links zaten Celia en Joseph, en ontvingen er dan eens een kennis, dan eens een bloedverwant. Op de bank rechts zaten wij, heel dikwijls met logés uit Brussel of uit Holland. Een kwinkslag of een vriendelijk woord, over en weer gewisseld tusschen de linkschen en de rechtschen, kwam nu en dan bewijzen dat geen hoogmoed of vijandelijke gezindheid de reden was van die verdeling in twee kampen. Soms zaten we allemaal te babelen, ieder gezelschap in zijn eigen taal; soms te mijmeren in den klaren maneschijn, of in het heldere stargeflonker: Celia heel dicht bij Joseph, en papa heel dicht bij mama, en de kinderen als kuikentjes bijéén en tegen papa of mama gekropen; de logés, dikwijls pas getrouwde luidjes, wier huwelijksreis bestond uit een poosje logeeren bij ons, óók al dicht bij mekaar, en hand in hand of arm in arm; iedereen verdiept in zijn eigen gedachten en zijn eigen geluk. Heerlijke uren waren dat, onvergetelijk voor ieder onzer. Want hoe dikwijls komt het in de wereld voor, dat men zich bevindt in een kleinen kring van waarlijk gelukkige, waarlijk trouwhartige mensen, die elkaar liefhebben, twee aan twee en een ieder al de anderen? En dat geluk, samengenesteld in een heerlijk plekje op aarde, in de kalme stilte van een mooien zomeravond?

Dan luisterden we naar 't kabbelen der Amblève. Behalve op zondagavonden; want dan

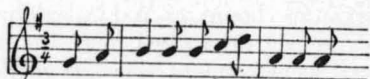
was er bal bij buurman Pierreux. Twee mannen met violen, op stoelen op tafels, vormden het orkest, en zaagden walsen en polka's af en nu en dan quadrilles. Altoos dezelfde deunen, om wanhopig te worden, als je er naar luisterde; en dat moest je wel, want je kon je ooren toch niet op reis sturen. De kinderen wisten er wel raad op: die speelden spelletjes met rondedansjes op 't geluid der violen; en als wij jong volkje te logeeren hadden, dan koos dat van twee kwaden het minst onaangename — dat ze misschien nog wel heel aangenaam vonden: ze vormden zich tot paren en dansten in de vrije lucht, op den open weg, in den heerlijken maneschijn, op de tonen der violen. Dan hoorden ze den dreun niet, alleen de maat; en daarop bewogen zich de vlugge voeten maar wat gaarne.

Maar was er bij Pierreux geen muziek, dan luisterden wij naar 't gekabbel der Amblève... Totdat, op zekeren avond, in de duisternis van Heid-des-Gattes hoorngeschal weerklonk. Ei! Een ieder spitste de ooren. Wat was het? Den volke werd aangekondigd dat „de goede koning Dagobert zijn broek verkeerd had aangetrokken”:

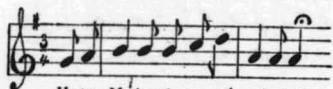
Wat mocht de reden zijn dat dit nieuwtje

uit de negende eeuw ons op muziek verkondigd werd?... Wel, een jonge heer uit het dorp leed aan zwakke longen. De dokter had hem gezegd dat hoornblazen in de vrije lucht hem goed zou doen. Fluks kocht hij een hoorn, en iederen avond bij goed weder beklom hij Heides-Gattes, en beproefde er zijn longen en zijn muziekaal talent op het deuntje uit zijn kindjaren. Voorloopig bleken zijn longen heel wat sterker dan zijn talent; telkens blies hij er naast, — niet naast den hoorn, helaas! maar naast de rechte noot. Men zou zeggen: 't feit van Dagobert's broek ontroerde hem. Dagen en dagen achtereen vernamen wij geen ander nieuws. Totdat, eindelijk, hij er in slaagde ons zonder haperen en met diepe overtuiging toe te blazen dat Dagobert zijn broek verkeerd had aange-trokken, en wij 't vervolg kregen der historie: „de groote Heilige Aloysius zei: o koning mijn!”

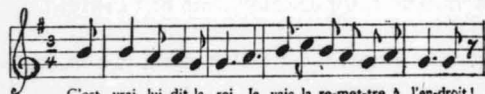
Le grand Saint Eloi lui dit: ô mon roi,

Maar wat er verder kwam werd ons voorloopig niet gemeld. Na veel trouwe oefening kwamen we het te weten:

Vo-tre Ma-je-sté est mal cu-lot-tée!

„Uwe Majesteit is verkeerd gebroekt!” had de Heilige Aloysius gezegd. En Dagobert? Was hij woedend opgevolgen? Neen, goedmoedig stemde hij toe; „'t Is waar, en ik zal haar gauw omdraaien.”

C'est vrai, lui dit le roi. Je vais la re-met-tre à l'en-droit!

't Had een heelen tijd geduurd eer wij de eerste strophe volledig kregen; 't duurde nog een langeren tijd eer wij die eerste strophe zonder fout hoorden. En daar 't lied van den goeden koning Dagobert twintig coupletten telt, konden we dezen ouden heer veilig beginnen te rekenen tot de vaste en welbekende inwoners van Aywaille. Zelfs voor den strengen winter week hij niet. Als het te koud was om Heides-Gattes te beklauteren, behielp de hoornblazer zich met zijn balkon, dat ongelukkigerwijze juist naar onzen kant uitkeek... Toen ik, na drie volle jaren afwezigheid weer te Aywaille kwam, en er de zon voor 't eerst had zien ondergaan, welk geluid trof daar mijn ooren? Dat van twee hoorns! De eene vriend had er den anderen bijgehaald, en ze bliezen nu met hun tweeën er dapper op los. 't Was nu het lied van „J'ai du bon tabac” of zoo iets, in elk geval een van die naïve liedjes uit de oude doos, waarmede onze grootouders zich op hun partijtjes vermaakten. En tot nagerecht kregen we dan het onsterfelijke lied van den onver-

getelijken Dagobert, die trouw zijn broek verkeerd aandeed en hem even trouw weer recht zette. Intusschen, de blazers hadden vorderingen gemaakt, en hun geschal deed nu min of meer denken aan dat der Alpenherders op Zwitserlands hooge bergweiden.

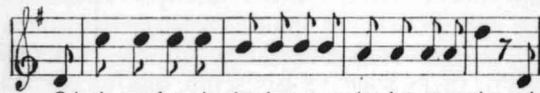
* * *

Vroolijk en welgemoed hadden we Kerstmis gevierd, — voor 't laatst in ons lieve Aywaille. Pierreux had ons, als naar gewoonte, een forschen pijnboom bezorgd, die 't heele bureau doorgeurde met zijn harsreuk. In de hoeken van het groote vertrek stonden tafeltjes beladen met pakjes, tusschen 't groen van mooie potplanten, en langs de wanden stoelen voor de toeschouwers. Al wat kind was in de buurt, was uitgenoodigd; er waren nieuwelingen bij; maar ook oude gedienden: Camille, Rafael, Arthur, ze hadden winter op winter deelgenomen aan de kerstvreugde. Opnieuw werd de lichtboom bewonderd, en de oude gedienden wezen elkaar de nieuwe versieringen aan, die er sinds het vorige jaar waren bijgekomen. Toen werden de pakjes rondgedeeld; en menig pakje bevatte een verrassing zooals in Holland bij St. Nicolaasviering gebruikelijk is: 't pakje was niet voor den geadresseerde, 't ging van hand tot hand, en kwam eindelijk toch weer bij den geadresseerde terecht. Of wie 't kreeg moest er wat voor doen: een liedje zingen, of de liefste van 't gezelschap een zoen geven. Of hij werd naar alle hoekjes en gaatjes van het huis gestuurd om zijn geschenkje te zoeken, en vond het dan

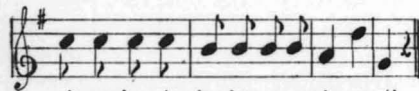
soms in 't bureau zelf, onder iemands stoel of zoo. Al die oude Hollandsche grapjes waren te Aywaille fonkelnieuw, en wie er de aardigheid van begrepen hadden er schik in, en wie 't niet begreep zette er een dom gezicht bij. Maar tevreden waren ze allemaal, want allemaal kregen ze wat nuttigs, wat fraais en wat lekkers. En als ze mekaars geschenken hadden bekeken en vergeleken, en gezien dat iedereen wat anders had, maar allemaal evenveel, dan stopten ze hun schatten ergens weg onder de tafeltjes, of op een boekenplank of zoo, en begonnen de vroolijke rondedansen om den kerstboom. Maria van den Nes, een Walinnetje van Vlaamsche afkomst, die ons kwam helpen als er veel werk was, kende een menigte oude deuntjes en liedjes; en van haar leerden de kinderen het grappige

Marl-brough s'en va t'en guer-re dans un bou-teil-le (bis)

Qui sait quand re-vien-dra dans un pa-nier, dans un pa-nier, qui

sait quand re-vien-dra dans un pa-nier per-cé?

- 1) Malbroek die gaat ten strijde — al in een groote flesch; (bis)

Die spelletjes deden de groote menschen allemaal meê; en de kleine nieuwelingen deden grappig schuw, als de wet van 't spel meebracht dat ze „Monsieur V à à n k o l” of „Madame V à à n k o l” of een winterlogé moesten zoenen. De oudgedienden niet. Die kenden 't klappen van de zweep; en Arthur, van zijn pleegmoeder gewend aan zoentjes en liefkoozingen, vloog ons gewoonlijk met open armen te gemoet.

Met groote zorg werden, zoolang de voorraad strekte, de oude kaarsjes door nieuwe vervangen: want was het laatste kaarsje opgebrand dan was het feest ten einde. Nu, dan waren de kleine gasten ook mroe genoeg. Om brand te voorkomen werden de allerlaatste stompjes zelfs uitgeblazen. Daar werd een nieuw spelletje van gemaakt: wie de grootste „blaas” had, en wie het hoogste kaarsje in één blaas kon uitblazen. De grootsten mochten op de teenen staan en de kleinsten mochten springen; en 't waren niet zelden de kleinsten die het wonnen . . . Daar stond dan de lichtboom in 't duister; in 't licht der lampen op de kleine tafeltjes schitterden nog zijn tooisels van goud- en zilverdraad, maar niet half zoo mooi als de oogen der kinderen. In de rij kwamen ze langs om ons te groeten

Wanneer komt hij terug, al in een mand, al in
[een mand,

Wanneer komt hij terug in een kapotte mand?
Dit „in een flesch” en „in een kapotte mand” toegevoegd aan al de coupletten van dit bekende fransche deuntje, heeft soms de koddigste uitwerking. Maar 't is natuurlijk alleen aardig in 't fransch.

en te bedanken; de grooten gaven een hand; de kleintjes, die beide handjes noodig hadden om hun schatten vast te klemmen op hun buikje, gaven een zoen. De groote menschen, ik bedoel de huisgenooten, rustten nog wat uit en praatten, nog wat na, nàgenietend van de pret van al dat kleine goedje . . .

* * *

Vroolijk en goedsmoeds vierden wij oud-jaar. Er waren logés, — meneer en mevrouw Mies, die heel dikwijls van hun arbeidzaam leven een paar daagjes kwamen uitrusten in ons gezin. Klokke elf begon het „loodgieten.” Ieder kreeg een stukje lood, smolt het zelf in een ijzeren lepel boven een stevig vuurtje, en wierp het gesmolten lood in een bak met koud water. Dat vormde een figuurtje; dan werden alle wijze hoofden, oude en jonge, bij elkaar gestoken, om uit te maken wat het was en wat het beduidde. Met wat goeden wil was er van alles in te zien. De muzikale logée trof een lier, en haar man, de dokter, een lancet; Lili een pop en Bébé een tol; papa, het kamerlid, een zetel; en Joseph, de smid, een geweldigen hamer; mama, de schrijfster, een pen met lange veder; en Celia — Celia trof een wiegje. Dat was geen verbeelding of goede wil; dat zag iederéén er in . . . Klokke twaalf begon het gelukwenschen. Ieder mannetje omhelsde zijn vrouwtje, iedere vriend zijn vriendin, en de vriendinnen elkaar, en de kinderen hun ouders; en de kleine lage kamer klapte van al het gezoen.

Dan de nieuwe kalenders ingewijd, de lampen uitgedraaid en naar bed. We konden gerust slapen: ieder onzer had een jaar van trouwen arbeid achter den rug; ieder onzer rustte zich toe op een nieuw jaar vol arbeid. En onder het huiselijk dak was vrede en geluk geweest, en vriendschap en goede verstandhouding. Niet één had den ander opzettelijk leed gedaan; en kleine griefjes en tekortkomingen, — wel, die stonden op den *ouden* kalender: *die* had uitgediend, en de nieuwe was ingewijd, en ieder was van zins dien zoo rein mogelijk te houden.

Vroolijk, werkzaam en goedsmoeds begonnen we het nieuwe jaar; en vrij vooraan in 't nieuwe jaar werd Celia's kindje geboren. Och, wat een arm, arm stumperdje was dat! Zó klein en stumperig, dat wij ieder oogenblik vreesden een lijkje in de hand te zullen hebben. Ik wilde niet dat het pasgeboren kind den langen weg naar Dieupart of Florzé zou worden gedragen voor den doop. Op mijn verzoek kwam de pastoor van Florzé, — een goed man voor de armen — het kindje ten onzent doopen. 't Werd geheel in watten gewikkeld en stijf ingebakerd; en wonder boven wonder, het bleef in 't leven! Moeder Celia was boven de wolken met haar schat. 't Zou wel bijkomen, meende zij; er werden wel meer kindertjes heel klein geboren, die er met goede zorg wel weer bovenop kwamen. Nu, aan zorg ontbrak het kleine Mariette niet. Als 't kindje 's morgens gewasschen en ingewikkeld was, werd het met een kussentje op een leunstoel naast mijn schrijftafel gelegd; dan

kon Celia rustig haar werk doen. Als 't kleintje maar kikte werd moeder geroepen. Maar het kikte niet druk; het had geen levenskracht. En als ik 's avonds het kindje baadde, — Celia durfde dat eerst niet zelf — dan vond ik dat lichaampje toch zoo erg kleintjes en misgroeid, dat ik het ergste vreesde. En op den leeftijd dat andere kindertjes met kennis uit hun oogjes beginnen te kijken, en blijken geven hun moeder en andere verzorgsters te kennen, bleef Mariette maar wezenloos liggen, met een zacht, vriendelijk gezichtje, heusch een lief gezichtje, — maar wezenloos. Ik durfde het Celia niet zeggen, maar ik had reden te gelooven dat het arme schepseltje blind was.

Vijf maanden was Mariette oud; toen werd Celia naar huis geroepen: haar trouwe moeder was stervende. Ik bood aan Mariette te verzorgen; maar Celia hield het kleine wurm liever bij zich. De moeder stierf; en eer zij begraven was stierf ook Mariette. Eenzaam en diep bedroefd kwam mijn goede Celia terug... Haar vreugde haïden wij samen gedragen; nu droegen wij samen haar leed... Is 't wonder dat wij veel van elkander houden?

Stilletjes ging het leven voort, tot den zomer. Toen moesten wij Aywaille verlaten. Mijn beste man moest het grootste deel van 't jaar in Holland zijn; wij konden dus niet in ons lieve kleine dorpje blijven... En Celia moesten wij achterlaten! Celia hoorde bij Joseph. Gelukkig kwam haar zuster Maria vrij, — die goede oudste zuster, die ik nog niet had gezien, maar van

wie ik reeds zooveel had gehoord. Maria was het eerst van huis gegaan, als een heel jong meisje nog. Het moest, — de ouders konden àl die monden niet meer voeden, en hadden zelfs behoefte aan het kleine loon dat de kinderen verdienden. Maria, die allengs een flinke werk- en keukenmeid werd, kreeg weldra goede diensten, en trouw stond zij alles af aan Moeder, wier man aan 't sukkelen was geraakt, en wier jongste kinderen nog niets verdienen konden. En als tot een waren beschermengel zagen die jongere kinderen op tot de oudste zuster die, — dat vernamen zij van de dankbare Moeder — tweemaal een goed huwelijk had kunnen doen en geweigerd had, om beter te kunnen blijven zorgen voor 't gezin . . . Ik weet waarlijk niet vele gezinnen te noemen, waarvan de talrijke leden zich zoo goedsmoeds en blij van zin voor elkander opofferden. Dat kwam van 't groote hart der moeder, en van de innige goedheid van den vader, en van de eensgezindheid tusschen die twee en al die kinderen.

Met het oog op nichtje Maria, die voorloopig onze huisgenoot zou blijven, werd de Duitsche Maria „Lieschen” gedoopt, — altoos met haar toestemming. Celia hielp ons overhuizen. En toen hier te Princenhage alles op zijn pooten stond en 't huishouden op gang was, toen verliet ons de trouwe ziel om weer naar haar Joseph te gaan . . . Wij wisselden brieven, maar niet heel vele. Dat was ook niet noodig. Wij wisten van elkander dat wij elkanders vrienden bleven . . . En toen wij eindelijk, na drie jaar, de vacantie

gingen doorbrengen te Aywaille, in Celia's huis, — toen was er een gejubel over en weer, en was het alsof wij elkander niet verlaten hadden.

't Was Celia goed gegaan al dien tijd. Zoolang zij kinderloos bleef had zij gewerkt en Joseph's verdiensten aangevuld. Haar spaarboekje, bij mij voor 't eerst aangelegd, en dat ik, — wij lachten er samen nog eens om, — maar nooit uit handen wilde geven, zelfs niet bij Celia's trouwen; — (want ik vond, de jonge lui moesten zich maar zien te redden met hun gewone arbeidsloon;) — dat spaarbankboekje verkeerde in goeden toestand. En Victor was hun komen troosten, — Victor, die zoo stevig en gezond was als Mariette klein en stumperig was geweest. En Celia is met Joseph zoo mogelijk nóg meer ingenomen dan vroeger, want hij is altijd dezelfde trouwe ziel, die met ijver werkt voor vrouw en kind; die zijn arbeidsloon geheel aan Celia afstaat, wetend dat zij het goed beheert; en die geen herbergen bezoekt en geen sterken drank drinkt. In eenvoud en vrede leven ze hun leventje, argeloos en onschuldig als kinderen. Er zijn belangrijke dingen die hun verstand te boven gaan, en er zijn politieke vraagstukken waarover zij zich het hoofd niet breken. Maar hun rechtsgevoel is zuiver: zij doen geen onrecht en dulden het niet; en hun goedheid is onbeperkt. Ik weet dat zij een aangedane belediging kunnen vergeven, en dat zij in staat zijn wèl te doen aan menschen die hen kwaad deden. Zij bezitten de zeldzame deugd der dankbaarheid en houden hun vrienden in trouw aandenken.

Beiden hebben den arbeid lief, en ontzien geen moeite waar het geldt hun kleinen schat op eerlijke wijze te vermeerderen. Beiden zoeken ze hun vermaak in huis en haken niet naar schijngeluk. Als, in de lange winteravonden, Joseph niet uit visschen kan gaan, — visschen is zijn grootste liefhebberij, — dan leest of knutselt hij thuis. En zondagsavonds noodigt Celia die verwanten voor wie zij 't meeste vriendschap voelt, en kookt een kopje chocolade, of bakt een wafeltje, en zij doen spelletjes samen, — wat de mannen uit de herberg houdt en den familieband nauwer toehaait. Volmaakte menschen zijn er niet; dat zijn ook Celia en Joseph niet, maar zij behooren tot de besten die ik ken, en ik reken hen tot degenen van wie iedereen leeren kan. Het doet er niet toe dat Joseph maar een smid is en Celia nooit meer dan meid-huishoudster was: in hun kring zijn ze een licht, evengoed als bijv. Dr. Depéron een licht is in den zijnen. Het doet er niet toe dat hun kring kleiner is, omdat hun krachten en gaven geringer zijn; maar hun licht is zuiver, — in zijn soort even zuiver als dat van Dr. Depéron; en met dezen en andere edele menschen behooren ze tot één en hetzelfde ras: dat der lichtuitstralende persoonlijkheden.

Niet ieder kan een gróót licht zijn, — want daartoe behooren gaven van aanleg en verstand die niet iedereen gegeven zijn. Maar ieder kan *een licht* wezen. Dat licht is niets anders dan *het reine hart*, dat zich openbaart in zuiveren levenswandel, in warme gezindheid tegenover

den naaste, in getrouwe vervulling van ál zijn plichten klein en groot, en in liefde tot den arbeid en tot *eigen* arbeid in 't bijzonder. Zoo goed als een ieder zijn huis rein houden kan, zoo kan een ieder zijn hart rein houden. En zoo aangenaam het is, te treden in een frissche woning waaruit de zindelijkheid u tegenblinkt, zoo heerlijk is het te wezen in de nabijheid van een rein hart. En even gelijk de zindelijkheid het huis van den werkman siert zoowel als het paleis van den rijke, zoo is het reine hart van den smid en de gewezen dienstbode even heerlijk om waar te nemen, als dat van den man van hoogen stand en de vrouw van groote beschaving.

In de gezinnen van Celia, van Grete die reeds drie kinderen heeft, van Phina die nu ook al getrouwd is, en van al de anderen die vroeg of laat mogelijk een huwelijk sluiten, zal altoos blijven voortleven het licht der moeder, die door die allen zoo hoog werd en wordt vereerd. En dat om deze eenvoudige reden: dat er licht is dat niet kan worden uitgedoofd. Zoo ken ik een Hollandsche familie, waarin, nu wel haast een eeuw geleden, een moeder leefde wier licht steeds voort blijft schijnen. Het was een vrouw van andere gaven en uit een andere klasse dan de moeder van Celia: een vrouw van stand en opvoeding, dochter, zuster, moeder van hoogontwikkelde geleerden en staatslieden, wier namen in Nederland bekend en enkelen zelfs beroemd zijn.

Ik wisselde veel brieven met een dochter van

deze zeldzame vrouw; die dochter is op het oogenblik zelve reeds een oude vrouw en vele malen grootmoeder. Geen brief waarin ze niet over haar moeder sprak, — juist zooals Celia en Lieschen-Maria ieder oogenblik zeggen: „ja, dat zei of deed mijn moeder ook.” Die twee vrouwen, de Hollandsche dame en de Duitsche boerin, ze zijn als samengeweven met het denken harer kinderen, en dat bewijst dat zij beiden iets zeer bijzonders hadden, bijzondere gaven van hart en verstand, en een bijzondere kracht van liefhebben en opvoeden, die maakte dat zij *altoos* en *onophoudelijk* tegenwoordig bleven in het zieleleven harer kinderen, als iets liefs, iets heiligs, iets onovertreffbaars. Die oude Hollandsche vriendin heeft al haar kinderen opgevoed in den geest harer moeder; en die zonen en dochters, volwassen geworden, hebben een huwelijkskeus gedaan in den geest van moeder en grootmoeder: niet lichtvaardig, om redenen van geld, stand of uiterlijk schoon; maar een keus gegrondvest op liefde en achting en overeenstemming van zielen. En op hunne beurt vaders en moeders geworden, voeden ze hun kinderen weer op naar denzelfden ouden geest, die altoos weer nieuw en frisch is waar hij zijn intree doet. En 't heele geheim van dien ouden, altoos jongen geest is: het reine hart dat het geheele bestaan glashelder maakt, en de vaste wil, die door het reine hart belet wordt te ontaarden in zelfzuchtige tirannie.

Die deftige Protestantische Hollandsche dame en die eenvoudige Katholieke Duitsche boerin,

ik heb ze in mijn gedachten nooit van één kunnen scheiden. Voor mij zijn zij zusters naar den geest, dochters van één en hetzelfde heerlijke ras: het ras der reinen van harte.

Heb ik ongelijk, wanneer ik zeg dat Victor zoo'n allergelukkigste kleine sterveling is?

* * *

Victor moet een handwerksman worden, zegt Joseph. „Wat denkt u daarvan?” vroeg mij Celia. En ik antwoordde: „Joseph heeft in zekeren zin gelijk. Handenarbeid behoort tot de oudste, eerwaardigste en ervolste beroepen. Ik heb altijd eerbied gehad voor de hand die eeltig werd bij eerlijken arbeid. En ik vind het zonde en jammer en een groote dwaasheid, dat menig handwerksman, uit louter hoogmoed en ijdelheid, van zijn zoon een „mijnheer” maken wil, en dat, om dezelfde redenen, een mijnheer niet hebben wil dat zijn zoon handwerksman wordt. Men moest die dingen overlaten aan de keus, den aanleg, de lichaamskracht der kinderen-zelf. Als er in den zoon van den handswerkman een *wesentlijk* talent steekt voor andere dingen, — wetenschap, kunst of hoogere industrie, — dan zou het jammer zijn hem aan smidse of schaaftbank te houden *omdat* zijn vader er aan stond. Dat zou verlies beteekenen voor den jongen-zelf en voor heel de maatschappij. Maar als de zoon van den professor de gaven en den smaak van zijn vader niet deelt, als hij liever spit en ploegt, of hamert en zaagt, dan microben bestudeert of sterren weegt en meet, of doordringt in de

geheimen der oostersche talen, — dan zou het dwaasheid zijn den jongen te dwingen tot geleerde studiën *omdat* zijn vader een geleerde was. Dat beteekent *ramp*, wezenlijk ramp: voor den jongen-zelf die zich in de geleerdheid niet thuis voelt, en voor de maatschappij, die een halfbakken geleerde aan den kost moet helpen De menschen moesten zóó verstandig worden dat zij den arbeid-zelf eerden, om 't even of hij met het hoofd of met de handen geschiedt, om 't even of hij aan de menschheid brood en kleedingstoffen brengt, of vermeerdering van wetenschap en genot van kunst. Zij moesten allen eerlijken arbeid zóó beloonen, dat iedere arbeider behoorlijk leven kon en in billijke mate genieten van al het mooie van wereld en leven. Ze moesten zóó edel over den arbeid gaan denken, dat smid, horlogemaker, waschvrouw en keukenmeid even trotsch op hun vak konden zijn als onderwijzer, ingenieur, dokter en kunstenaar op het hunne; dat allen er hun hart aan gaven, dat allen er een middel in zagen om op hunne wijze de menschheid te dienen Laat jij Victor maar smid worden, Celia, zo lang de jongen er zelf vrede meê heeft, maar houd hem voor dat hij al zijn smidswerk zoo goed doet als hem mogelijk is. Maar merk je in hem anderen aanleg; heeft hij wat men noemt „een studiekop”, — dwarsboom hem dan niet, en leg wat je kunt aan zijn opvoeding ten koste”

Ik weet niet of Celia mijn heele redeneering — die ik trouwens niet zóó in één adem hield —

kon volgen. Maar één ding is zeker: zij en Joseph zullen Victor niet warm maken met v oruit-zichten op de heerlijkheden van het „mijnheerschap”. Ze zullen hem eenvoudig houden. En als er dan werkelijk iets bijzonders zou zitten in het lieve ventje met zijn ondeugende verstandige kijkers, — dan zal dat „bijzondere” ook des te zuiverder en te onbedorvener te voorschijn treden, en voor de ouders een *zekere* aanwijzing zijn dat hun zoon niet is geschapen voor de smidse En is hij dat wèl, welnu, dan wordt hij een *puike* smid, en dat klinkt *mij* in de ooren als een eretitel.

Te meer omdat iemand, wyl hij met zijn handen zijn brood verdient, daarom nog geen lomperd, geen ongeletterde, geen onbeschaafde behoefte te zijn. Mijn persoonlijke ondervinding heeft mij geleerd dat handenarbeid en geestbeschaving zeer goed kunnen samengaan. In Holland, in Vlaamsch en Waalsch België, in Zwitserland, heb ik handenarbeiders ontmoet, wier geest wèl ontwikkeld en wier taal hoogst beschaafd was. Op internationale congressen, — dat wil zeggen bijéénkomsten waarop arbeiders uit alle landen van Europa en alle werelddeelen, samenkomen om hun gemeenschappelijke belangen te bespreken, — heb ik mannen en vrouwen gezien met vereelde handen, maar met gezichten verfijnd door innerlijke beschaving, met oogen die van verstand en geestdrift fonkelden, en met een voordracht die alle toehoorders boeide en meesleepte. En ik erken gaarne dat een arbeider die zijn geest beschaaft, voor mij een aangener

gezel is, dan een beschaafd-geborene die zijn geest laat verroesten in ledigheid of in wufte pret, of die zijn hart laat verharden in arbeid die niets anders ten doel heeft dan vermeerdering van persoonlijk bezit en genot. En de ruwe vereelde hand schenkt dubbele schoonheid aan den verfijsden geest.

Onlangs moest ik te Luik zijn, waar ik bij vrienden iemand zou ontmoeten om over een zaak van algemeen belang te spreken. Mijn vrienden waren eenvoudige luidjes: de man had een kleine koek- en suikerbakkerij waarin de oudste zoon hem hielp, en de vrouw met de oudste dochter bedienden de klanten in den kleinen winkel. Ik verwachtte dus natuurlijk niet, dat de persoon dien ik ten hundert ontmoeten zou een graaf of baron of een rijke bankier zou wezen, maar verder wist ik volstrekt niets van hem af. Op het bepaalde uur kwam er een jonge man binnen, wiens uiterlijk mij zeer trof: zijn gezicht was zacht en beschaafd; zijn houding recht en vrij; zijn kleeding eenvoudig en goed van snit; zijn groet had de losheid en de welgemanierdheid van den welopgevoede. Ik wist hem niet thuis te brengen, maar hij maakte een allergunstigsten indruk. Zijn taal was in overeenstemming met zijn geheele manier van zijn: eenvoudig-beschaafd; en uit wat hij zei bleek dat deze jonge man tal van degelijke boeken had gelezen en, wat méér zegt, veel had nagedacht over wat hij las en over wat het leven hem leerde. Mijn ingenomenheid groeide steeds aan en ik dacht: als mijn zoon er den

leeftijd voor had, dan wenschte ik dat deze jonge man zijn vriend was En nog altoos wist ik niet wien ik vóór had. Ik was er trouwens ook niet nieuwsgierig naar, tot eensklaps, midden in 't gesprek, de jonge man zei: „ik ben maar een eenvoudig handwerksman.” Stellig heb ik hem toen met verbaasde oogen aangekeken, maar mijn verbazing kan niets beleedigends voor hem hebben gehad; want mijn ingenomenheid met hem steeg bij deze woorden tot bijzondere achting. Een handwerksman die op zulk een jeugdigen leeftijd over zulk een mate van kennis en ontwikkeling beschikt, heeft inderdaad *gearbeid*, niet enkel met de handen, maar ook met het hoofd; en niet enkel om wat meer te *weten*, maar ook om meer *mensch* te zijn, om een stil en bescheiden, maar mooi en edel leven te leiden. Deze jonge man was niet in herbergen of koffiehuisen gegaan, om tijd, geld en gezondheid te vermorsen aan het drinken van alcohol, onder het houden van onbeduidende en soms alles behalve onschuldige gesprekken. Hij had zijn spaarcenten besteed aan goede boeken, en zijn vrije uren aan ontwikkelende en veredelende lectuur; en op zijn rein gezicht stond zijn goede leven te lezen. En ik ben er zeker van, als *arbeider* was hij *puik*, — zoo puik als ik hoop dat kleine Victor eens worden zal. Want de *beschaafde* arbeider heeft zijn handwerk lief, begrijpt er de waarde en de beteekenis van, en voelt dat hij met des te meer kracht en klem mag spreken en strijden voor de rechten en de belangen van zijn persoon en zijn klasse, naar-

mate hij zijn werk doet met meer kennis van zaken en liefde tot het vak.

Ik moest mijn jongen vriend nog eens spreken, en bezocht hem daartoe in zijn huis. Een klein huis in een afgelegen, maar niet bedompte buurt van Luik; een heel klein huisje met een heel klein tuintje. In het achterkamertje, tot werkplaats ingericht, arbeidde hij met een paar knechts die tevens zijn vrienden waren, aan houtsnijwerk voor meubelfabrieken; in de kleine voorkamer huisde het gezin. De familie had juist koffie gedronken toen ik kwam; op z'n arbeiders, zóó maar van de witgeschuurde tafel. Het jonge, vlugge, aardige huismoedertje nam juist het brood en de boter op en borg ze in een eenvoudig withouten buffet, stellig door manlief zelf gemaakt, want het was keurig uitgesneden. Toen zette zij de leege kommetjes in elkaar, deed de messen tot een bundel en bracht ze naar haar keukentje; daarna de kruimeltjes bijeen geveegd en een bont kleedje over de tafel gelegd, — en de eetkamer was herschapen in een salonnetje. „U bent maar bij werkmenschen,” zei ze, verlegen tegen mij lachend. „Maar u weet niet hoe ik mij hier thuis voel,” lachte ik terug. Nu bracht ze haar kindertjes naar het kleine tuintje, waar ze onder de hoede van een zusje van haar man, door hen als kind aangenomen, veilig speelden; en zelve kwam ze binnen zitten om de besprekingen bij te wonen . . . Want mijn vriend Matthieu had nóg al een deugd die de vermelding waard is: hij was van meening dat de vrouwen er niet zijn om bij potten en pannen

in de keuken te worden opgesloten, maar dat ze het geestesleven van den man zooveel mogelijk moeten deelen. Hij vond het best dat zijn vrouwtje de huishouding deed en op haar machine naaide, terwijl hij met zijn gezellen aan de werkbank stond; maar hij vond het billijk dat èn hij, èn zij, èn zijn gezellen-vrienden, in hun vrijen tijd gemeenschappelijk arbeidden aan hun geest. Zóóver zijn nog lang niet alle mannen; en zóóver zullen ze toch moeten komen: dat ze in een vrouw geen ondergeschikte dienares meer zien, maar een gelijkberechtigde menschziel. . . 't Vrouwtje zag er recht gelukkig uit. Haar zwarte oogen straalden van levenslust; en haar roode mond stond altoos tot lachen klaar, waarbij dan een rij helderwitte tanden te voorschijn kwam. Ik had schik in haar. Zij en haar man waren zoo'n paar aardige tegenhangers van Celia en Joseph. Heel andere menschen, menschen met veel meer boekenkennis en wereldwijsheid, maar even eenvoudig, even goed en rein. Ook dáár werd de drank als een felle vijand buiten de deur gehouden; ook dáár was trouwe arbeidzaamheid de leidsvrouw en voedstermoeder van het bescheiden leven. En daarenboven werd de beschaving die uit boeken te halen is, daar binnen gelaten als vriendin, die het arbeidsleven verheldert en veredelt.

Aan zulke gezinnetjes ziet men wat de wereld zou kunnen zijn als alle menschen wijs en goed waren. Als de arbeid, ook die der handen, werd geëerd, en de arbeider een goed loon waard geacht. Als 't woord van den apostel

Paulus werd begrepen : „wie niet werkt zal ook niet eten." Als de „aanzienlijken" van nu wat eenvoudiger werden in hun leven en hun eischen, en de „geringen" van nu, door betere omstandigheden en eigen inspanning, wat beschaafder en ontwikkelder... De meerdere vrijheid en gelijkheid zouden van zelf leiden tot meerdere broederlijkheid, en bij meer eenvoud van zeden en leefwijze zou er veel meer wezenlijke vreugde en levenslust op de wereld zijn. En ik zie maar niet in waarom de wereld niet eenmaal zoo mooi en vreugderijk zou worden, — als ieder onzer maar bij zich zelf en in eigen kring een begin maakte.

Einde van het tweede deeltje.

INHOUD.

	Blz.
5 EEN VROOLIJKE BEGRAFENIS	91
6 EEN KRANKZINNIGEN-KOLONIE	105
7 VICTOR EN VICTOR'S HUISJE	127
8 VICTOR'S OUDERS	155

... VAN DE REIS ...
MEË THUISGEBRACHT

VERTROUWELIJK GEKEUVEL
MET GROOTERE KINDEREN

DOOR

NELLIE

(DERDE BUNDELTJE.)

N°. 8—10

UITGAVE :
MASEREEUW & BOUTEN
ROTTERDAM

WILHELM VON REISS
MEE THURSBACHT
VERSTANDIGER VERSTAND
MIT DEN GUTEN KENNERN
DIESE
WIEDE KENNEN
1888

Lief „AQUALIA“.

OUDE KENNISSEN.

't Is mij nog nooit in mijn leven overkomen, dat ik op een plaats waar ik vrij langgewoond had, nog juist bijtijds genoeg terugkwam, om er de menschen weer te vinden die ik er had leeren kennen. Mijn bestaan is door omstandigheden altoos vrij zwervend geweest, en 't verblijf „hier, ginds en elders” was meestal van te korten duur om er vaste wortels te schieten; of wel — *ik* kon er geen wortel schieten, ook al duurde 't verblijf tamelijk lang. Want zooals iedere plant haar eigen bodem verlangt, zoo heeft ieder mensch behoefte aan een eigen omgeving. En als mijn omgeving zich niet kenmerkt door eenvoud, vrijheid en goedhartigheid, dan kan ik er wel bestaan, — dat *moet* je wel; — maar ik *hecht* er mij niet.

Te Aywaille had ik den tijd en den bodem om mij te hechten. Evenmin als elders mengden wij er ons in het gezelschapsleven; wij gingen niet naar feesten en gaven ze ook niet. We hadden het daartoe veel te druk; en als je je arbeid lief hebt, dan geeft die je op den duur oneindig meer voldoening dan alle wereldsche pret. Voor oude vrienden die onze werkgewoonten

kenden, en voor nieuwe die er zich naar wilden schikken, hadden we altoos een plaatsje aan den disch en een vrij keuvel-uurtje beschikbaar; en zoo bleven wij op de prettigste manier in voeling met de buitenwereld, wier feestgewoel en ijdel vertoon wij vluchten, maar van wier goede elementen — ik bedoel goede en wijze menschen, — wij gaarne leeren. Want *leeren* doe je, van ieder mensch die in de wereld *werkt* en *rondkijkt*.

En met onze bureu, eenvoudige menschjes allemaal, deelden wij 't belangrijkste lief en leed. Als er een bruiloft was, dan gingen wij het bruidje bewonderen en gelukwenschen; en 't bruidspaar liet gewoonlijk niet af of we moesten allemaal op de koffie komen; en als *wij* 't van ons werk niet af konden nemen, dan ten minste de kinderen en de dienstboden Wàt ons werk was, ik geloof de goede luidjes hadden er geen flauw begrip van. Toen de meid eens een groote mand vol papier tegelijk met allerlei afval verbrandde, liet ze voor de aardigheid aan moeder Pierreux een groot vel zien, dicht bekrabbeld met mijn klein, fijn schrift: oude, afgedrukte en dus waardeloos geworden „copie” . . . „Dat heeft Madame geschreven,” zei ze. „Waarlijk?” riep moeder Pierreux, met groote verbaasde oogen starend op het blad dat ze ten onderste boven voor zich hield; „Madame heeft dat geschreven? Geschreven met inkt? . . . Wel, wel, wel!” En met grooten eerbied gaf ze het vel terug. Ze kon zich waarschijnlijk niet voorstellen dat zoo iets kostelijks en zeldzaams met allerlei

afval werd verbrand. Ze had het natuurlijker gevonden wanneer het, in mooie lijst en achter glas, tot wandversiering van de pronkkamer ware verheven; zooals boeren dat wel eens doen met de eerste merklap hunner dochter, waarop, onder een paar a, b. c's en de getalmerken, onvermijdelijk Adam en Eva geborduurd staan: Eva met een rokje aan en Adam met een broekje; beiden de armen in de zij, driehoekig gebogen als nieuwmodische pot-ooren, en grinnkend rechts en links van een grasgroenen boom met hardroode appels, zoo groot als pompoenen. Dat violette schrift was wel niet zoo mooi bont en afwisselend als een merklap, maar een zeer geëigende tegenhanger er van: stille „geleerdheid” naast kakelbonte nuttigheid . . . Nu behoorde moeder Pierreux wel is waar tot het uitstervend geslacht dat nooit ter schole was geweest, en lezen en schrijven achtte te behooren tot de wijsheid waarmeê alleen priesters, schoolmeesters en kooplieden te maken hebben, maar 't jongere geslacht was heusch niet heel veel geleerder. Dàt wij werkten wist het, en daarvoor had het werkelijk achting; maar wàt wij werkten was hun een diep geheim. Ze geloofden en vertrouwden echter dat het wel wat goeds zou zijn.

En als er een kindje geboren was, dan ging ik natuurlijk kijken en raadgeven. Er was veel raad te geven, want zelfs de moedertjes die lezen konden, wisten van redelijke kleine-kinder- verpleging nog niet het a. b. c. Ik overtuigde hen van 't voordeel van frissche lucht in de kamer; en van spons en badkuipje, en van 't

gebruik van opdrogend strooipoeder; en ik preekte vóór het geven van de borst zonder meer; of als dat niet kon van de flesch — heel voorzichtig en zonder meer; en straffe boetpredikaties hield ik tegen de gewoonte van aardappelen en spek te geven aan kindertjes van eenige maanden. De vrouwtjes lieten zich heusch gezeggen. Als ik het kleine wicht de eerste keeren zelf in 't kuipje met lauw water zette, en ze zagen met hun eigen oogen hoe prettig het kindje dat vond, en ze voelden dan het kleine lijfje zoo schoon-glad en zoo frisch-warm, dan hadden ze er zelf schik in en hielden de badkuip in eere; en geloofden dat ook mijn andere raadgevingen een goeden grond van bestaan hadden. . . . Na drie jaar werd mij zoo'n kindje getoond: „Weet u nog, madame, dat u haar 't eerst gebaad heeft? En ziet ze er niet goed uit? Ik heb het baden twee jaar volgehouden, en vóór haar tweede jaar heeft ze geen aardappelen gehad. En ze kent u goed, niet waar, Eliane? Want we spreken nog dikwijls over madame Vaankol!” — Zie, ik heb wel eens gehad wat men in de wereld „succès” noemt. Maar geen goede uitslag van welke onderneming ook, geeft zulk innig genot als zulke hartelijke woorden uit zulk een eenvoudigen mond. Die ongeleerde vrouw had nooit een letter van mij gelezen; maar in haar hart stond geschreven de hulp en de raad, die ik haar uit goede vriendschap gegeven had.

Was er huiselijke pret bij ons, pret die gevierd werd met iets lekkers, dan kregen de naaste buurtjes hun deel; en vierden de bureu feest,

en bakten zij pruime- en rijstetaart, dan werd er altoos eentje meegebakken voor onze kinderen. Heerlijke dagen waren dat; niet van wege de lekkernijen, maar van wege de goede verstandhouding tusschen ons en die lieve eenvoudige menschen. . . En was er ziekte in de buurt, dan stuurden wij een soepje; en was er een doode, dan brachten wij een bloempje. . . . En toen de ziekte ook eens bij ons inkeerde, en mijn man weken lang zijn kamer niet verlaten kon en een geheelen tijd het gebruik zijner oogen moest missen, toen konden de bureu, die zelf van aardappelen en spek leefden, hun belangstelling niet toonen door soepjes; en dat hoefde ook niet. Meer dan eenige oprechte deelneming verwachtten wij niet. Toch deden ze mèer. We vernamen het later: *ze hadden voor de genezing van mijn man gebeden. . . .* Zóó iets vergeet je je geheele leven niet. En al was je de verstokste ongeloofige en de felste godsdiensthater, om zulke bewijzen van hartelijkheid krijg je jeburen lief.

En toen er eens een brandje bij ons uitbrak, — de waterleiding was er nog niet en er was geen pomp in huis; en de pomp op de straat was af! — toen behoorde vader Pierreux tot de eersten die kwamen aanloopen; en om ons toch maar gauw te helpen, haalde hij het eenige wat in zijn huis aan nattigheid voorradig was: een emmer vol geschilde en in 't water staande aardappelen. Die wierp hij in de vlammen en bluschte ze daarmee half; en toen ik, uitglijdend over een aardappel, midden in de rest van 't vuur viel, schrokken de overige vlammen bepaald, want

fuut! waren ze uit. En nadat vader Pierreux en de overige buren, en de gendarmen die er bij gekomen waren, mij hadden opgeholpen, en zich overtuigd dat mij geen letsel hoegenaamd was overkomen, eindigde alle treurigheid in een vroolijk gelach, over het ongewone blusmiddel dat vader Pierreux en ik te samen hadden aangewend.

Zóó leefden wij onder dit goedige volkje, eenvoudig en gemoedelijk; en dàar schoot ik wortel; en 't was een groot verdriet toen wij Aywaille verlaten moesten. Hier zijn óók wel van die goede, eenvoudige menschjes die ik zoo gaarne mag, bijvoorbeeld Jan, onze trouwhartige en dood-eerlijke tuinman. Maar alles is anders, de buurt, de manier van leven, de volksaard. De zachte stille Jan, die niet drinkt, niet scheldt, niet brult, en een half of heel dozijn anderen gelijk hij, maken van Prinsenhage nog niet het paradijsje dat Aywaille voor mij was. Toch ben ik blij dat de zachte Jan, en de gludere Mina, (ons naaistertje) en de stille, arbeidzame groentenboer naast onze deur, mij bewijzen dat er geen plekje ter wereld is of men vindt er enkele goede, eenvoudige, onbedorven harten. Maar paradijsjes zijn en blijven zeldzaam op de wereld; en waar zij konden zijn, daar worden zij dikwijls verwoest door drank, en ruwe zeden, en godsdiensthaat.

* * *

De oudere menschen vond ik haast onveranderd terug: Moeder Pierreux schommelend als

altijd, en met dezelfde zwarte muts, maar van zwart verschoten tot groen; vader Pierreux niet beter gewasschen dan vroeger, en met den hoed als vastgegroeid op zijn hoofd; maar de vroegere; tot oranje verkleurde zwarte hoed was zeker in stukken van zijn hoofd gevallen, en nu vervangen door een die nog pas rood zag. Florentine, Pierreux's schoondochter en de moeder van kleine Eliane, — jong nog, maar erg vervallen, meer door arbeid echter dan door verdriet of zorg; want Louis, haar man, drinkt weinig of niet en ze kunnen het goed samen vinden. En madame Guillaume, de waschvrouw, met een tamelijk fijn oude-vrouwetjes gezicht, bleek en lijdend. En Françoise, onze huisnaaister, kort voor ons vertrek getrouwd, — wat hoovaardig en koud en scherp als meisje, maar door den invloed van een besten man in haar voordeel veranderd, — liever en zachter nu, en heel niet hoovaardig meer. En zooveel anderen nog, minder na-bekend. 't Was alsof ik ze pas gisteren verlaten had. Maar de kinderen waren gegroeid, en sommigen zou ik haast niet hebben teruggekend, zóó waren ze veranderd. Daar had je Arthur. Arthur was nog maar een klein broekmanneke toen wij pas te Aywaille kwamen wonen. Het huis zijner ouders stond onder één dak met het onze. Zijn moeder was dood, en zijn vader woonde met Arthur in bij een getrouwde kinderlooze zuster. Een best mensch, en o zoo'n lieve tante voor Arthur, die haar „moeder" noemde. 't Ventje had een gelukkig leventje toen. Op warme zomeravonden zag ik

dikwijls hoe vader, oom en tante op den drempel een luchtje zaten te scheppen. 't Was Arthur's bedtijd wel, maar 't was zoo lekker buiten! Dan nam de een of de ander het manneke op zijn schoot, en 't sliiep rustig en veilig in liefhebbende armen. Goed gekleed was het ventje en goed gevoed: een frissche blozende dikkerd met groote blauwe oogen, — niet heel snugger, maar goedig en open. Arthur en Bébé waren goede vriendjes samen; nu eens deelden ze een appel of een stuk koek, dan weer zaten ze samen tot aan de kuiten in de Cherra, 1) of tot aan den hals in den modder; op den mesthoop waren ze ook nog al eens te vinden. Voorts onthaalden ze elkander wel eens op een stomp, en bij plechtige gelegenheden hebben ze elkaar, heusch waar, wel eens in de goot geschopt. Maar Arthur's pleegmoeder was een verstandige vrouw, en zij en ik namen het elkaar niet kwalijk dat onze bengels mekaar soms in het haar zaten. Ze zouden vanzelf wel weer goed worden, meenden we. En dat werden ze ook, en 't verzoeningsfeest werd wel eens gevierd met een appel dien madame Gouverneur, of een koekje dat ik aan de kleine vechtersbazen vereerde. Arthur werd bij alle gelegenheden uitgenoodigd; en als wij met logés eens een tocht maakten die te lang en te ver was voor Bébé, dan lieten wij 'n Bébé 'n den huissleutel, vertrouwend in de vriendelijke handen van madame Gouverneur.

Helaas! — Arthur's vader kreeg het in zijn

1) Beekje langs ons huis.

hoofd te hertrouwen. Dat was geen ongeluk op zich zelf, als hij maar zoo'n hartelijk lief vrouwtje genomen had als zijn zuster. Te vergeefs bad en smeekte deze, haar Arthur toch te laten, haar oogappel; geen eigen moeder kon hem liever hebben, — laat staan een tweede. Niets hielp. De tweede vrouw eischte Arthur op; en 't kind, aan koesterende liefde gewoon, werd nu een kleine verstooteling... Ik ken engelen van tweede moeders, en zal nooit hardheid in een vrouw veronderstellen *omdat* zij een tweede moeder is; maar *deze* vrouw was hard tegen het kind van haar man. Van de kleine pretjes en presentjes en vrijheden die de goede madame Gouverneur aan Arthur had bezorgd en toegelaten, kwam niets meer in. Arthur werd van zijn tweede moeder het boodschap-loopertje, dat niet eens met een dankje of een zoen werd beloond. En toen zij zelve een klein meisje kreeg, werd Arthur kinder-knechtje. Onze kinderen hernieuwden na drie ja'ren dadelijk de kennis met Arthur, en hadden diep medelijden met hem, en noodigden hem telkens tot spelen uit; hij kwam ook trouw, want hij moest tòch altoos de straat op met zijn halfzusje Eva. 't Was gelukkig een lief kind, Eva. Ze werd op het kleine plaatsje gezet en speelde met Victor, en met Jeanne en Renée, twee nichtjes van Joseph. Dan ging Arthur met Lili en Bébé, met vriendje Raphael en buurmannelje Leon op straat allerlei spelletjes doen; of wel ze gingen allemaal samen knusjes op een bank zitten en vertelden elkaar. Dan was het den goeden Arthur zeker of de

dagen van ouds waren teruggekeerd, — de dagen toen zijn leventje zoo onbekommerd en zonnig was.

Daar had je verder Raphael: ook al een half weesje. Raphael's grootmoeder, madame Guillaume, was ons als waschvrouw aanbevolen; en al heel spoedig ontdekten onze kinderen dat de waschvrouw zoo'n aardig jongske had, een fijn en teer ventje, heel zacht van aard, tòch flink bij 't spelen, en Grootmoeders oogappel. Hij werd weldra het lievelings-vriendje, en bleef het tot den dag van ons vertrek; en 't eerste waarnaar bij ons zomerverblijf te Aywaille de kinderen navraag deden, was: hoe Raphael het maakte.

Madame Guillaume's man was gendarme geweest; en daar zij slechts één kind, een dochter, hadden, had zij in betrekkelijk ruime omstandigheden geleefd. Ze hadden wat zij konden te koste gelegd aan hun dochter, en deze had zich ontwikkeld tot een flinke onderwijzeres... Op een goeden dag, de vader was reeds dood, trouwde het meisje, een beetje tegen den zin der moeder, die het niet op den bruidegom begrepen had. 't Vrouwtje stierf, een zoontje, Raphael, nalatende. 't Kind werd voor een belachelijk klein jaargeld bij de grootmoeder uitbesteed, en de vader zag verder zóó weinig om naar het kind, dat deze twee, de oude vrouw en het kleine ventje, gerust konden zeggen op de wijde wereld alleen te staan. Madame Guillaume kon goed wasschen en strijken, en dit vak nam zij als br odwinning ter hand. Van den vroegen morgen tot den laten avond werkte

zij, soms met een van koorts gloeiend of van rhumatiek schrijnend lichaam: maar de zondag bleef voor Raphael vrij. Dan ging zij met hem naar de kerk, en wandelde met hem, of noodigde een paar makkertjes om kien te spelen in haar kraak-krààkzindelijk kamertje, waar sporen van vroegere bescheiden welvaart iets gezelligs aan gaven: een lederen leunstoel, een kastje met snuisterijen, een plankje met boeken van haar dochter. Zij las zelve ook wel eens wat, en vertelde vertelseltjes aan Raphael. 't Ventje had het wezenlijk goed bij zijn oude trouwe grootmoeder, en hij loonde haar liefde met sterke gehechtheid.

Toen Raphael het vriendje onzer kinderen werd, kwam er een beetje verandering in zijn levenswijze. Soms kwam hij bij ons, een heel dagje. Dan werd er gezworven langs heuvel en wei, of gespeeld in den tuin of op het plaatsje. Maar als het donker werd, dan gingen onze kinderen graag met Raphael meê. Ze vonden 't zoo gezellig, bij het oude vrouwtje in haar kleine kamertje, — net iets uit een sprookje. Ze genoten meê van grootmoeder's verhalen en van 't kienspel. Verjaardagen en dergelijke vierde Raphael bij ons meê; feesten die wij niet kenden, vierden onze kinderen bij Raphael. Zoo bijv. den „Réveillon" met Kerstmis. „Réveillon" wil niets anders zeggen dan: den heelen nacht opblijven. Onze kinderen lieten niet af, ze wilden toch zoo gaarne den Réveillon eens meê maken. Nu, ze konden den volgenden dag uitslapen, dus het mocht. De avond werd gesleten in

madame Guillaume's kamertje, onder 't spelen van kien, het drinken van koffie, het bakken en eten van pannekoeken, — het gebak dat bepaald bij dien avond behoorde. Al die pret hield de kinderen wakker genoeg. Tegen twaalf uur werd eerst een stukje brood op de vensterbank buiten gelegd, en daarna gingen ze, goed ingebakerd, en van kleine brandende kaarsjes voorzien, naar de „kerst-mis" te Florzé, de middernachtsmis, die de geboorte van het Kindeke beduidt en bezingt. Heele scharen menschen, allemaal met brandende kaarsjes in de hand, trokken door den helderen, sneeuw-witten winternacht naar Florzé. Die van den anderen kant van het dorp gingen naar Dieupart, dat was voor hen nader; maar ook uit die verdere buurten trokken er velen naar Florzé; de pastoor daar was vriendelijker, menschelijker, veel meer bemind dan die te Dieupart. Het kerkje was van binnen vroolijk verlicht en met groen versierd, en hoe meer menschen er kwamen, hoe meer licht. In een daartoe geschikt hoekje was de voorstelling angebracht van Jezus, als kindje in de kribbe op stroo, en Joseph en Maria stonden er bij met stil-verrukte gezichten; en de os en de ezel, die hun stal en kribbe hadden afgestaan aan het arme verreisde echtpaar, dat in de herberg geen plaats meer vond, ze waren niet vergeten. Menschen en kinderen keken er met bewondering naar. En er werd een mis gevierd zooals alle dagen, maar nu opgeluisterd met oude, eenvoudige liederen, die op naïf-blijden toon het heerlijke feit bezongen dat het Kindeke was geboren,

— het Kindeke dat tot man opgegroeid, aan de wereld zou leeren wat *liefhebben* is. Ik weet niet of alle kerkbezoekers de beteekenis van dit feit goed begrepen, en of ze zich allemaal ernstig voornamen het Kindeke na te volgen in zijn liefde-voorbeeld; maar ik weet dat menige ziel troost en blijdschap putte, uit die middernachtskerstmis in het kleine bergdorp.

En na de mis togen de kinderen weer huiswaarts met hun goede oude vriendin, en ze haalden het stukje brood binnen, dat nu gezegend was door de engeltjes die, naar het volksgeloof, in den kerstnacht de aarde bezoeken en de menschen zegenen. Dat moest Raphael dan opeten. Indien iets, dan kon dat droge stukje brood, door de engelen zelf gewijd, het tengere ventje groot en sterk maken . . .

Nog een kleine hartsterking, en nu moest het kleine volk naar bed. We hadden de deur voor de onzen opengelaten, — dat kan gerust in deze streek waar diefstal onbekend is; en zachtjes slopen zij binnen en naar bed, en sliepen als rozen, droomend van kerkjes vol licht, en van engeltjes die goede oude vrouwtjes kwamen zegenen . . .

Na drie jaar was Raphael nog de oude. Een beetje gegroeid, een beetje bijgekomen, maar nog even vroolijk en zacht. Hij ging nog naar school, maar in zijn vrije uren bracht hij de wasch rond voor grootmoeder en deed haar boodschappen. En toen ik de oude vrouw eens ging opzoeken, zag ik hoe Raphael zijn arm haakte in dien der grootmoeder, en zijn fijn

hoofdje liefkoozend tegen haar aanlei; en grootmoeder zag mij aan met een veelbeteekenenden, innig-gelukkigen blik, en streek met haar vrije hand over Raphaels lokken... Die twee eenzamen hadden elkander lief, innig lief, waren elkanders troost en steun. Laten we hopen dat Raphael spoedig een groote sterke jongen wordt, die door zijn arbeid aan grootmoeder terug doet, wat de nu acht-en-zestig jarige oude doet voor hem....

Dan was er nog Camille, de jongste van Pierreux. Camille was een goedige jongen, niet erg snugger, maar er zat geen kwaad bij. Hij had niet de innerlijke verfijning, die Arthur en Raphael dankten aan hun meer beschaafde omgeving; maar hij was toch ook niet ruw en onbeschaafd, en mijn kinderen hebben Camille nooit op een „gemeene” streek betrapt. Hij was geen geregelde speelkameraad, maar werd telkens uitgenoodigd als het spel méér personen vereischte dan het gewone clubje. Vooral tegen de Vastenavondfeesten was Camille erg gezocht. Het begin en het eind der Groote Vasten — een heele reeks dagen waarop de Katholieken zich te onthouden hebben van vleesch; ik meen zelfs van ontbijt; — werden te Aywaille gevierd met het ontsteken van reusachtige vuren hier en daar. Dat liet men natuurlijk over aan de jeugd. Groote en kleine kinderen sleepten, dagen van te voren al, dood hout bijeen, en gingen de huizen langs om wat takkebossen of ander brandbaar tuig; een paar centen voor petroleum was ook goed. Natuurlijk werden overal onge-

vaarlijke plekken gekozen, ver genoeg van de huizen; en de goedige gendarmes, zich de dagen hunner jeugd herinnerend, hielden er een wakend oogje op. Goed mans-hoog werd de stapel, en vier à zes voet lang en breed. Bij 't invallen der duisternis werd hij aangestoken. Dat was me een pret, als het droge, met petroleum overgoten hout hoog opvlamde en luid knetterde, en regens van vonken meegaf aan den wind. Vlak voor ons huis was zoo'n stapel, en aan den overkant, op de vrije hoogten bij 't station, zagen wij er nog een paar vlammen. Als kleine, maar aardige en alles behalve boosaardige duiveltjes, sprongen de buurtkinderen rond het vlammeende vuur, en rakelden het wat op, en legden er nog een takkebosje bij; en 't is mij altoos een raadsel gebleven dat ik in al die jaren van geen ongeluk bij die gelegenheden hoorde; ook, dat de wapperende lange haren mijner eigen twee „spring-in-'t-vuurtje's", die natuurlijk dapper meededen, nooit een vonkje vingen. Ik stond altoos voor een bovenvenster te kijken, gereed om bij 't minste alarm ter redding toe te schieten, — wat eigenlijk niet hoefde, want tal van volwassenden stonden er bij, ook Joseph onze vriend; maar neen, 't was nooit noodig. 't Scheen dat bij die gelegenheid al wat kind was, was omgetooverd in salamanders, die volgens de oude legende de vlammen trotsseeren, en ongedeerd uit iederen brand te voorschijn treden.

Begonnen de vlammen wat te zakken, was de voorraad brandstof op en bijna verteerd, dan

werden de verkoolde takken wat bijeengeschoven, dat ze weer een nieuw vuurtje vormden. En dan, — dan gooiden de jongens hun beenen in de lucht en sprongen er over; en de meisjes tilden de rokjes bijeen en sprongen er over; en tal van groote menschen, het spelletje aardig vindend, sprongen er over. Dat gaf een gejoel en gegil van belang, want deze vuur-salamanders waren niet stom, zooals hun soortgenooten uit het dierenrijk. Dat duurde zoo tot dat de heele boel uit was. Dan trokken de groote menschen af; en de vaders en moeders lokten hun kuikentjes, die zwart beroet en doorgeurd van rook, maar met stralende gezichten binnen kwamen; en zoo'n wijs mensch als Joseph goot een emmertje water uit over de smeulende asch, — en alles keerde terug tot zijn gewone kalnte.

En dáárom was nu Camille vooral gezocht tegen de Vasten-avondfeesten, omdat niemand beter dan hij de houtrijke plekjes kende, niemand grooter takkebossen kon maken en zwaarder vrachtjes tillen. Lili en Bébé, in afwachting dat zij zouden worden herschapen in salamanders, waren dan echte houtrapertjes; en Monsieur Jules, hun onderwijzer, had die dagen maar werk om de van nature toch al woelige kobolds rustig te houden op hun stoelen, om met brave vlijt hun ellenlange optel- en aftreksommetjes af te cijferen . . .

Wij vonden Camille na drie jaar terug als steengroef-arbeider; niet veel snuggerder, maar nog even goedig; een volwassen man bijna, blij zijn oude makkertjes nog eens weer te zien;

maar een beetje schuw en verlegen, — ze waren zoo heelemaal een anderen kant uitgegroeid.

Buurmannetje Leon had tijdens ons wonen te Aywaille nooit tot den kring der kameraadjes behoord. Hij woonde ver uit de buurt en kwam geregeld bij ons langs wandelen. Een erg bleekneusje, dat altoos mijn aandacht trok door zijn costume: een heel lange, ruime kiel, met een breedden gordel om het middel vastgehouden. Zulke kielen had ik gezien op een prentje in een oude uitgaaf van Hildebrands „Camera Obscura;” de Hollandsche en Belgische jongens droegen die een zestig, zeventig jaren geleden; en ofschoon Leon tot het allerjongste geslacht behoorde, droeg hij toch nog die lange, wijde, gezellige ouderwetsche kiel.

Leon's bleek gezichtje paste precies bij zijn kiel, hoewel een jongen van 't echte ras roode, min of meer besmeurde wangen moet hebben. Maar 't gezichtje was óók al eigenaardig ouderwetsch. 't Was een grappig kereltje om te zien. We probeerden wel eens hem met onze kinderen in aanraking te brengen, maar 't pakte niet. Leon was te zeer een ventje van kraakporcelein voor onze robbedozen; die moesten 't meer hebben van de vrije bergklauteraars, boomenklimmers en slootjesspringers; dat was hun soort. — Nu wij te Aywaille logeerden was Leon onze naaste buurman. Hij droeg nog dezelfde kiel en het daarbij passende gezichtje, maar hij liep niet meer zoo aan een handje; hij werd dus genadig in de club opgenomen, vooral daar er tegenwoordig tusschen hem en

Arthur een bijzondere vriendschap bestond. Hij kon goed „stuivertje-wisselen” als 't mooi weer was; bij slecht weer toonde hij zich ook een meester in 't „winkeltje-spelen”; en daar hij bovendien altoos ruim voorzien was van vroege appels, (met medeweten van zijn mama, die met haar fruit geen raad wist) was hij nu een beste kameraad.

Waren er geen meisjes in de club? Neen. Er was er, heel in 't begin van ons wonen, eentje geweest, Elvire, een schat van een kind, met een van die glunderende gezichtjes die een boos mensch dadelijk in een goed humeur brengen; maar haar ouders waren verhuisd. Dat was werkelijk jammer, want Elvire was geen nufje, al was zij een beschaafd meisje; en om met haar te spelen behoefde Lili haar buurtjes Arthur, Raphael en Camille niet op te geven. Er waren ook wel een paar jongejuifrouwjes, van menschen op een villa in de buurt. Vriendelijke deerntjes, heel aardig, en voor kleine millioennairtjes heusch eenvoudig genoeg. De kennis werd wel gemaakt, en ze groetten mekaar altoos heel vriendelijk, zooals de mama's 't mekaar óók deden; maar dat pakte ook al niet recht. Zoolang de boerekindertjes hen niet kwetsten door leelijke taal en manieren, voelden onze kinderen zich meer thuis bij hen dan bij de meer verfijnde stadskindertjes. En ik moet erkennen, zelfs uit den omgang met Camille, wiens huiselijke opvoeding alles te wenschen overliet, hebben mijn kinderen nooit iets kwaads geleerd: noch leelijke streken, noch ruwe woorden. Ze kunnen altoos aan hun nederige vriendjes terug

denken als aan goede, lieve, eenvoudige kinderen, van wie zij land, volk, zeden en een beetje van de taal leerden kennen, en die omgekeerd van hen eenige geestbeschaving opdeden. Want als mama aan Lili iets belangrijks had verteld uit de wereld der dieren, planten, sterren en verschijnselen, dan verzamelde zij geregeld haar vriendjes om haar heen en deelde hen haar wetenschap eerlijk meê

Heel op het laatst van ons verblijf kregen de kinderen nog eens een paar vriendinnetjes. Ze bewoonden dezelfde villa waar vroeger de millioenairtjes hadden gewoond. Ze waren ook uit Luik en behoorden eveneens tot den beschaafden stand en tot de wereld der gegoeden. En eenvoudig waren ze, heel eenvoudig. De mama ook, een echt lief eenvoudig vrouwtje. Daar kwamen beide kinderen gaarne; en mevrouw D. die zelf geen jongetje had, maakte Bébé tot haar bijzonder vriendje; en heel dikwijls als hij er voor een uurtje was gaan spelen, kreeg ik de boodschap of hij alsjeblijft den heelen dag mocht blijven, en den nacht er bij, en of ik maar een slaaphansop wou meegeven Bébé hechtte zich sterk aan mevrouw D. en had de gewoonte te zeggen: als hij mama's kind niet was, dan wou hij 't kind van mevrouw D. wel zijn. Jeanne en Emilie waren, als stadskinderen, nu niet de geschikte persoontjes om met hart en ziel te spelen met zoo'n jongen als Camille; 't was geen hoogmoed of onwil, maar ongewoonte. Voor Lili, die van klein kind af onder bergboertjes had geleefd, — ook in Indië

— was dat iets van zelf sprekends. Maar zij verdeelde zich eerlijk tusschen de oude vriendjes die zoo goedig en trouwhartig, en de nieuwe vriendinnetjes die door hun opvoeding meer haars gelijken waren. Die vriendschap bestaat nog; ze werd door briefjes en prentbriefkaarten onderhouden, en 't was voor beide partijen een groote teleurstelling, dat ziekte van Jeanne en Emilie's papa de familie dwong deze vacantie elders door te brengen.

* * *

Eens op een vroegen morgen werden wij uit onzen slaap gewekt door een verbazend gerammel, geblaas en gesis aan den anderen kant der rivier. We vlogen naar 't raam toe om te zien wat het was: een groote kermiswagen rolde bolderend over den weg, getrokken door een logge, puffende stoommachine. „Zeker een stoommallemolen,” zei ik; „en dat is wel leuk bedacht: op kermissen drijft de machine den molen, en op reis trekt hij den woonwagen.” „Maar waar is de wagen met tenten en schuitjes?” vroeg Lili. Ja, dat was waar, die was er niet! En bij nader inzien kwam het snuivende gevaarte mij ook wel wat héél langlijvig voor, om in zoo'n kleine ruimte als het midden van een draaimolen te staan... „We zullen er wel eens achter zien te komen,” zei ik. Maar de kinderen met hun speurneuzen waren er gauwer achter dan ik. Die stoommachine was een reuzenwals, die den pas gemacadamiseerden weg van Aywaille naar Florzé moest pletten: daarom was hij zoo log,

hij was zoo ontzettend zwaar! En de wagen daarachter was werkelijk een woonwagen, gedeeltelijk ingericht tot bergplaats van werktuigen, gedeeltelijk tot slaapkamer van den stoker, tevens conducteur. En die stoker? ... óók al een kennis uit den ouden gouden tijd: Louis van den Nes. De wagen was gestationneerd bij de gendarmerie; daar kwam de wals 's avonds, na volbrachten arbeid, óók te staan. 's Morgens vertrok Louis met de wals alléén, om de wegen te pletten. De kinderen hadden zich van alles goed op de hoogte gesteld, en de kennismaking hernieuwd met Louis. Eventjes maar, want evenals Camille was Louis hen ontgroeid: een man reeds, terwijl zij nog kinderen waren. Maar een tijd lang was Louis voor hen een zeer gewaardeerde kameraad.

Hij was het kind van doodarme ouders. De gemeente had hen een lapje gronds — „zoo groot als mijn boezelaar” zeggen de Fransche vrouwtjes, — afgestaan op een gedeelte van Heides-Gattes, dat voor bouw- en weiland toch ongeschikt was. Daar had hij zich een huisje van planken gebouwd, niet grooter dan een ruime spoorwagen. Vóór 't huisje was een prieeltje, en er naast een schuutje, zoo groot als een flink hondehok. De ligging en het uitzicht van het kluisje waren prachtig. Had het wat hooger óp en wat dieper in de bergen gelegen, het had kunnen doorgaan voor een dier kluzenaars-woningen, die onvermijdelijk voorkomen in de ridderverhalen van den Kannunik Schmidt; — een schrijver wel bekend aan de menschen die nu

50, 60, 70 jaar oud zijn. Kanunnik Schmidt was destijds *de* schrijver, en zijn verzonnen verhalen waren bont en boeiend genoeg. Hij is nu uit de mode, althans in Holland, en zal er voorloopig wel niet meer in komen; en dat is goed ook, want onze tijd stelt andere eischen aan kinderlectuur. Maar van ons, oudjes, was hij de goede vriend, en hij meende het goed, al kon hij wel eens wat zeurig preeken, en al hielden zijn brave jongens en meisjes onmogelijke gesprekken, en al gaf hij ons omtrent sommige dingen geheel verkeerde voorstellingen. Hij meende het *heusch* goed, net als Vader van Alphen, van wie het tegenwoordige kinderslacht óók al niets meer leest. Schmidt en van Alphen hebben deze groote verdienste: zij dachten aan en schreven vóór de kinderen, in een tijd toen nog bijna niemand anders dat deed.

Maar voor de kluis van een vromen monnik was het huisje der familie van den Nes wel wat propvol en druk. Monniken houden er geen familie op na; de van den Nessen hadden een half dozijn kinderen. Hoe ze het schikten in dat kleine verblijfje, is mij altoos een raadsel gebleven; maar zij woonden er in, en netjes en fatsoenlijk. Het woonkamertje, zoo groot als een spoorwegcoupé, was altijd keurig opgeruimd. . . . Sommige menschen zijn in dat opzicht bewonderenswaardig. Ik heb de reis van Indië naar Holland eens gemaakt met een familie van man, vrouw en negen kinderen, waaronder nog hééle kleintjes en zelfs een zuigeling. Ze hadden met hun allen vier hutten. Zoo'n scheepshut is ook

niet veel grooter dan een spoorcoupé, en alle moeders weten wat het zeggen wil: 9 kinderen, waaronder heele kleintjes! En op welk uur van den dag je ook langs die vier hutten kwam, die natuurlijk wel eens openstonden, je zag er *nooit* wanorde: nooit haken vol kleeren, nooit kleeren op de bedden, nooit rommel hoegenaamd; terwijl wij met onze twee kinderen, en andere menschen zonder kinderen zelfs, niet wisten hoe wij onze hut in orde zouden houden: daar was altoos plaats te kort. Dat is een slag, geloof ik. En zoo had moeder van den Nes er slag van om haar miniatuur-kamertje, waar toch zóóveel personen moesten zitten en eten, zóó keurig opgeruimd te houden, dat je niet merkte *hoe* klein het was.

Madame van den Nes, werd mij verteld, was eigenlijk van „goede” familie en had betere dagen gekend. Wat daar van aan is weet ik niet, maar dit is zeker: als je die oude vrouw, met haar goed besneden gezicht en haar sneeuw-wit golvend haar, een zwart-zijden japon had aange trokken, en een kanten mantel omgedaan, en een deftigen hoed opgezet, dan had zij kunnen doorgaan voor een oude barones; en zelfs in haar schamele, maar zindelijke kleeren, zag zij er volstrekt niet boersch uit.

Haar eene dochter werd kindermeisje bij ons, en zoo kwamen de kinderen in kennis met Louis. Hij was al een vrij groote jongen, ouder dan onze Lili. Maar hij had zeer waardeerbare eigenschappen: hij wist precies waar de meeste hazelnoten en de mooiste bramen te vinden waren,

en kende de Heid-des-Gattes van binnen en van buiten, en kon sluitjes maken van vliertakken en grashalmen, en dergelijke heerlijke dingen meer. Voorts was hij een bijna even goede hout-aandrager voor de vuren als Camille; en bij 't springen door de vlammen was hij de Opper-Salamander... Maar Louis was den kinderen reeds vóór ons vertrek ontgroeid; en toen zij hem eens met een pijp in den mond langs de straat hadden zien slenteren, was hij heelemaal uit de gunst.

* * *

Eens waren wij, wel vijf jaar geleden nu, bij ons dwalen over de heuvelen, beland in een groen dal, dat mij ook al weer deed terugdenken aan den ouden vader Schmidt, wiens verhalen of hoofdstukken zoo dikwijls beginnen met „In een klein, groen dal” enz. *Ons* dal was lang en smal, eigenlijk een diepe plooi in de berg-helling; — zooiets als een diepe vouw in een lang gordijn van zwaar groen fluweel. 't Gras was er malsch en mollig en smaragdgroen, en eenige appelboomen, donker van blad, staken er geestig tegen af. Op die boomen groeide vogellijm in overvloed. Vogellijm, die geheiligde plant onzer oudste voorvaderen, die geheimzinnige plant der Druiden, waarvan wij saampjes al zoo vaak gelezen hadden. In een wip zaten de kinderen in de boomen, en daalden er af met handen vol „Gui”, zooals de plant daar heet. We trachtten ze over te brengen op de appelboomen in onzen eigen tuin, maar dat lukte niet. Vogel-

lijm groeit waar hij zelf wil, en niet waar de een of ander hem neerplakt. „Champ de Gui” — 't Vogellijmveld, doopten de kinderen dit dal, en menigmaal gingen ze er met hun tweebidjes, of met de vriendjes naar toe. En toen ik nu na drie jaren afwezigheid weer te Aywaille kwam, had ik geen rust of ik moest ons lieve dal hebben weergezien. Na eenig zoeken vonden wij het, — maar bevolkt. Wij hadden het nooit anders dan verlaten gezien. Er graasden koetjes in, en een vrouw bewaakte de goedige dieren; en onder een appelboom was een heele familie gekampeerd: een heer en een dame, en kinderen die aan een tak van den appelboom een schommel hadden gemaakt, en een kinderwagen. De boerin die de koeien hoedde, en 't volkje onder den appelboom, schenen bij elkaar te behooren... 't Gezicht der dame kwam mij bekend voor, en de kinderen hoorden hoe zij onzen naam zei tegen haar man. En toen zij, met het kleine kind uit het wagentje op den arm, een beetje naderbij trad, riep ik, onwillekeurig, en vergetend den tijd die er lag tusschen toen en nu: „Is dat de kleine Gabrielle niet?” „Nee, nee, madame Vankol, dat is de kleine Gabrielle niet,” lachte de dame. „Hier is ze! Gabrielle, ga die dame eens een handje geven; dat is nu madame Vankol die je zoo dikwijls op den arm heeft gedragen.” En een klein blondje van een jaar of zes kwam naar mij toe, heel schuchter en verlegen; en nu ik haar aankeek, ja, nu herkende ik duidelijk 't gezichtje der kleine Gabrielle; 't kindje op den arm van haar mama was haar broertje.

De geschiedenis der kleine Gabrielle is misschien niet onleerzaam. Haar ouders, beiden onderwijzers, — de mama aan een school van doofstommen te Luik, — hadden hun kindje van eenige maanden toevertrouwd aan de hoede van „moeder Thérèse”. Moeder Thérèse was een onzer burens, een goeje dikkerd, die met ongeveer de liefste en grenzenlooze toewijding het kleine wurm op haar warmen schoot en in haar vleezige armen nam. Als kleine fleschkindertjes konden tieren op enkel goedheid zonder verstand, dan was Gabrielle de benijdenswaardigste zuigeling geweest. Maar bij de goedheid moet hènsch een beetje verstand komen, en wat kennis van de allereenvoudigste gezondheids-voorschriften, of 't loopt mis met zoo'n stumperdje.

Op een goeden avond kwam Celia verschrikt boven: „Mevrouw, of u toch eens eventjes bij moeder Thérèse wou komen; haar pleegkind is zoo ziek Stuijpjes Zij weet geen raad!” Ik dadelijk naar madame Thérèse toe In de kleine, potdichte kamer stond de kachel lustig te gloeien. En bij die gloeiende kachel stond een kindergagentje, de kap zorgvuldig op; en al had er voor de kap geen zwart wollen doek gehangen, dan had je 't kind tòch niet kunnen zien, van wege het dikke veeren hoofdkussen dat op de voetjes lag. Ik was geen dokter, maar ik begreep dadelijk waar het aan haperde. Moeder Thérèse en haar dochter waren in hevige ontroering. „o Mevrouw,” zeiden zij, „'t is toch zóó erg! Nù slaapt het kind even, maar 't heeft telkens stuijpjes, en 't wil de flesch niet meer!

De ouders weten ook geen raad. De mama heeft cacao meegebracht uit Luik, en we hebben het met stevige bouillon geprobeerd, maar 't kind wil niets, niets!” Ik wist niet wat ik hoorde. Ik vond dat fleschkind, dat cacao en bouillon weigerde, heel wat verstandiger dan de menschen die het gaven „En ze begon al zoo aardig aardappeltjes meê te eten, en te sabbelen op een stukje spek Weet u raad, mevrouw?” En de goede ziel schreide bijna. „Ja wel, moeder Thérèse,” zei ik; „ik weet raad, en zal hem je geven ook; maar je moet hem stipt opvolgen, want het is een ernstig geval.” „Alles zal ik doen, mevrouw, als u Gabrielle maar beter maakt!” Ik was intusschen begonnen om het kind te verlossen van de zwarte sjaal, en het veeren kussen, en de twee, drie, dubbelgevouwen wollen dekentjes, en de tallooze luiers; ik lichtte het hemdje op: 't heele lijfje zat vol rooden hond, de plooiën der beentjes vol smet; het kleine gezichtje was rood en opgezet.

Ik liet Celia, die meê was gegaan, gauw een waschbekken halen en een spons van mij, en mijn doosje met strooipoeder, een dot watten en een fleschje castorolie, allemaal dingen die in dat huis niet te vinden waren. Intusschen lei ik moeder Thérèse uit hoe ze, uit louter zorg, 't kind *te veel* warmte en *te veel* voedsel had gegeven, en hoe schadelijk dat is. „Breng je 't kind wel eens in de lucht?” vroeg ik. „In de lucht? 's winters? En als het dan kou vat?” vroeg moeder Thérèse verbaasd. En ik trachtte haar aan 't verstand te brengen dat een beetje

verkoudheid, hoewel niet wenschelijk, toch nog beter is dan dat broeien en gaarstoven bij de gloeiende kachel.

Toen Celia terug kwam maakte ik een lekker lauw badje klaar en zette 't kind er in en sponde het af met lekkere volle sponzen En verbaasd keken Thérèse en haar dochter toe, en lachten en juichten als ze zagen hoe welgevallig het kind het lauwe water voelde stroomen over het arme jeukende lijfje. Toen droogde ik het af en bepoierde het, vooral in de plooiën, met het zachte weldadige strooipoeder, en legde het in 't wagentje terug, dun maar voldoende gekleed en gedekt, en ver van de kachel, die nu niet meer gloeide. Toen kneep ik het neusje toe, en goot een flinke dosis castorolie in het naar lucht happende mondje. „Ziezoo,” zei ik, „nu zal de kleine wel slapen, en misschien zonder stuipjes; en als 't nu wat veel ontlasting heeft, wees dan maar blij, want dan worden maag en darmen flink gelegegd, en dan ziet het kind er morgen al beter uit. Begrepen, Thérèse?” „Ja, mevrouw!” „En geen melk geven, geen cacao, geen bouillon . . .” „Moet het kind dan hongerlijden?” kermde Thérèse. „Ja, wel drie dagen lang moet het bepaald hongerlijden; als het dorst heeft mag je 't wat gekookt koud water geven, meer niet; en doe nu heusch wat ik zeg, anders help ik je niet meer.”

Onder die bedrijven waren de ouders naar 't kind komen zien. En aan die menschen, die dat alles toch heusch wel hadden kunnen weten, zette ik het geval uiteen. Ze erkenden gewillig

dat ze van zuigelingen niets geen verstand hadden; ze gaven mij volkomen volmacht om te bevelen en te handelen. En morgen reeds zouden ze uit Luik een badkuipje laten komen, en een spons, en een doos strooipoeder. En zij drukten moeder Thérèse streng op het hart, precies te doen wat ik zei. 't Arme oudje gaf zich gewonnen, en ze gehoorzaamde stipt.

Een paar dagen lang kwam ik Gabrielle nog verzorgen: baden, poeieren, nog wat castorolie geven; en streng bleef ik er op staan dat het kind de eerste drie dagen niets kreeg dan wat heel dun gortewater. Voorts liet ik de dochter tusschen 2—4 met het kind, goed ingebakerd dan, in de zon wandelen; ze kreeg een soort hartklopping, den eersten keer, — maar 't *moest*. En toen 't kind een lekker blosje op de wangen kreeg, en gedurende en na de wandeling sliep als een roos; toen de opgezette kleur uit het gezichtje verdween en het lijfje weer blank en glad werd; toen, na de dagen van dieet, het kind met graagte de eerst nog verdunde melk opdrank, — nu, toen begrepen ze het nut van al mijn voorschriften, óók van het wandelen. Ik drong er op aan dat, terwijl het kind buiten was, 't vertrek flink werd gelucht; en dat 's nachts in 't slaapvertrek één venster op een kier bleef staan; en bij regenweer haalde ik Gabrielle bij mij in huis, en wandelde met haar op en neer in een frisch geluchte kamer. Zoo hadden wij ze weer gauw gezond.

Waarom geen dokter gehaald toen 't kind zoo ziek was? . . . Vooreerst woonde de dokter ver af, heelemaal te Dieupart; en dan: een boer

loopt bij ziekte eerder naar zijn buurman dan naar den dokter. Of dat uit zuinigheid is of uit wantrouwen in de wetenschap, weet ik niet. Hier was 't gezonde verstand de beste dokter; en had ik gezien dat mijn gezondheidsvoorschriften niet hielpen, dan had ik de gehoorzame ouders en verpleegsters zelve naar den dokter verwezen . . .

't Broertje, vertelde mij Gabrielle's mama, was van den beginne aan behandeld zooals ik het hun geleerd had. Met hem hadden ze niets geen getob gehad . . . Ik wil het gaarne gelooven! Kinderen die gezond geboren worden, blijven wát gaarne gezond, op voorwaarde dat men ze niet volpropt en niet gaar stooft; en ze zooveel frissche lucht en warmen zonneschijn geeft als maar eenigszins mogelijk is.

Moeder Thérèse is al dood; en haar dochter, die getrouwd is en nu zelf kinderen heeft, trekt partij van de ervaring die zij met de kleine Gabrielle heeft opgedaan.

* * *

Ik heb het vroeger nooit zóó geweten, maar ik weet het nu: het is prettig, eenvoudig te leven onder eenvoudigen, en hen waar het pas geeft te dienen van raad en hulp. En 't is prettig, jaren later terug te keeren tot die eenvoudigen, nog bijtijds genoeg om de meesten hunner levend te vinden, en te ervaren dat ze je vrienden gebleven zijn. Nooit vond ik de menschenwereld beminnelijker dan in deze vakantie, toen ik te Aywaille ontdekte hoeveel menschen er zijn die een vriend in het hart houden, al verliezen zij hem uit het oog.

VACANTIE-LEVEN IN DE BERGEN.

Ik weet niet, of iedereen die ooit een vakantie in de bergen doorbracht, daarvan zóóveel plezier beleefde als wij; en ik had toen ik van huis ging, geen flauwe voorstelling van de heerlijke weken die ik tegemoet reisde. Dat komt omdat alles samenwerkte om deze vakantie voor ons zo bijzonder prettig te maken: we gingen niet naar den vreemde in een hôtél, onder allerlei menschen die je niet kent. We gingen naar bekende oorden. We voelden ons thuis in dat land, onder dat volk, in het huis waar wij onder dak waren. We waren onder vrienden, 't zij we bij Joseph en Celia waren, 't zij we een winkel binnen gingen, 't zij we een glas limonade dronken hier of daar. Zulke omstandigheden behooren niet tot de gewone reis-aangelegenheden; men kan ze niet bestellen zooals men een kamer of een maaltijd bestelt; men beleeft ze, men geniet er van, en men is er dankbaar voor; en 't is de vraag of datgene wat *ons* deze weken tot een tijdperk van bijna volmaakte vreugde maakte, door iedereen op dezelfde wijze zou zijn gewaardeerd. Want ieder mensch bekijkt en beoordeelt de dingen op zijn eigen manier.

Verreweg de meeste kinderen, en tal van eenvoudige menschen, zouden onze vakantie heerlijk hebben gevonden, evenals wij. Maar ik ken er wel die den neus zouden hebben opgetrokken voor ons eenvoudig verblijf, — en voor onze eenvoudige vrienden.

Bij dat alles kwam nog het zeldzaam verrukkelijke zomerweer. Bijna alle dagen scheen de zon, alsof zij zelve er pret in had om voor groot en klein de vacantieweken tot een feest te maken. Jammer genoeg, dat niet voor ieder kind de vakantie een feest kan zijn. Och, ik weet het, in alle groote steden zijn nog maar al te veel schoolgaande kinderen, voor wie in de vakantie zelfs een gewone wandeling naar buiten of naar een stadspark een zeldzaamheid is. Dat moest zoo niet zijn, maar het is helaas nog zoo, en 't kan niet maar zoo in eens anders worden. Reeds doen velen wat ze kunnen. Van de vakantie-kolonies heb ik reeds gesproken. Maar er heeft zich in ons land ook een vereeniging gevormd, die van allen die voor hun plezier op reis gaan, een kleine „reisbelasting” vraagt, ten bate van hen die rust en buitenlucht noodig hebben en het niet betalen kunnen. Aan alle stations kan men kleine busjes vinden met het opschrift „Reisbelasting”. Ze hangen, vermanend, vlak bij het raampje waar men de plaatsbriefjes neemt, waarop men overal heen gaat: de vrije lucht, de wijde wereld in . . . Ze herinneren u smeekend aan de armen die dat genot missen moeten, — dat mooie reine genot, van zuivere lucht op te snuiven en heerlijke natuurtafereelen te zien.

Ik hoop dat velen zich laten verteederen door die smeekende busjes. In afwachting van betere tijden, waarin heel het maatschappelijk leven anders zal zijn, en er brood zal wezen voor iederen werker, rust voor iederen vermoeide, en onschuldig genot voor ieder die trouw zijn plicht doet, — in afwachting van dien goeden tijd moeten wij de vakantie-kolonies en de reisbusjes maar trouw gedenken, want die verschaffen toch al vast aan *enkelen*, wat het goed recht is van *allen*. Komt kinderen, wie van jullie een prettige vakantie heeft gehad, laat die zijn kleinen schat eens natellen en zien wat er af kan. In iedere groote stad is wel gelegenheid om de gave, al is zij nog zoo gering, ter hand te stellen aan den penningmeester eener vakantie-kolonie; 't adres van den heer Zwartendijk ken jullie, en willen abonneetjes van „Ons Blaadje” 't aan mij zenden, dan zal ik het wel bezorgen en in „Ons Blaadje” verantwoorden.

* * *

Van een onzer meest geliefkoosde tochtjes wil ik jullie wat vertellen. Dat was naar de „Chaudière” bij Nonceveux. Chaudière beteekent „ketel” en Nonceveux is een klein gehuchtje boven Remouchamps. 't Is van Aywaille af een heele wandeling, die wij gewoonlijk bekortten door tot Nonceveux met den trein te gaan. Maar als we erg „wandelhoedig” waren, dan namen wij den trein slechts tot Remouchamps, en gingen naar Nonceveux langs het pad over den berg, wat den afstand wel heel wat bekortte, maar

toch nog een flinke wandeling op zich zelf was. De tocht over den berg is rijk aan mooie kijkjes, o. a. op het kasteel Montjardin; het pad loopt daarenboven langs de beruchte „tilleul des pendus” — de linde der gehangenen, waaraan een sombere legende verbonden is: een tijd lang kwam het — maar in de vóór-vorige eeuw — herhaaldelijk voor dat menschen die langs dien boom kwamen, zich daaraan ophingen. Dat kwam van een kapmantel, die soms door erving, soms door ruiling, soms ook door ontvreemding van hand tot hand ging. Niemand wist waar die mantel eigenlijk vandaan kwam; maar van den eersten bezitter tot den laatste, werd ieder die den mantel droeg somber en zwaarmoedig; en leidde zijn weg toevallig over dat pad en langs dien boom, dan kon hij den lust niet weerstaan zich daarin te verhangen. . . . De mantel is nu spoorloos verdwenen; niemand hangt zich meer op in den boom, maar hij staat er nog altoos en blijft zijn somberen bijnaam dragen. 't Is maar een armzalig stukje boom nu; de bliksem is er eens in geslagen en heeft groote gaten geboord in zijn stam. En alle jaren, als hij bloeit, komen de huismoeders uit de buurt en plukken zijn geurige bloesems om ze te drogen voor thee, als iemand thuis ziek is. Dat is, tusschen twee haakjes, zoowat de eenige thee die sommige moedertjes in de bergen kennen; en als diep in de Ardennen een Hollander om „een kopje thee” vraagt, dan kan 't hem overkomen dat men hem een kopje lindebloesem-thee brengt, met een gezicht waar op

de verbaasde vraag te lezen staat: u is niet ziek en toch drinkt u *thee*? . . . Nu, bij 't plukken zijner kostelijke bloesems gaan de vrouwtjes wel eens wat ruw te werk, en de arme, reeds zoo gehavende boom laat er nog menige twijg, ja tak, bij zitten. Maar hij is taai. Tot de forsche pracht eener linde in haar besten tijd zal hij 't wel nooit meer brengen; maar jaar in jaar uit krukt hij voort, net als een oudje dat alle mogelijke gebreken heeft, en hoest en kucht en bij 't ademen piept, en toch, al krukkend, langer leeft dan menige jonge gezonde borst.

Oud en gehavend, maar vredig staat hij daar, te midden eener vredige hoogvlakte. Rondom hem zijn weiden en graanvelden en kleine pijnboschjes met gezellige kronkelpaadjes, en ruime uitzichten op andere heuvelhellingen en verre toppen. En niemand die de legende niet kent, kan zich voorstellen dat die vredige boom in vredige streek, ooit iemand verleidde tot zelfmoord!

Rijk ook is dat bergpad aan braambessen. En als wij drietjes, de kinderen en ik, want papa was in Holland toen wij dezen tocht maakten, het bergpad lang vonden, dan kwam dat zeker omdat wij voor iederen braamstruik halt hielden. Welig tierden ze daar, in de zuivere hooge berglucht en den ganschen dag gekoesterd door de zón. Als in de lagere streken, of op de noordelijke hellingen, de bramen nog pas rood zagen, waren ze dàar al rijp. Vochtig zwart glommen ze je tegen tusschen het dof groen der bladeren; gewillig vielen ze in je hand als je ze aanraakte; en heerlijk zoetzuur smolten ze weg in je mond.

Telkens zeiden wij tegen elkaar: nu is 't genoeg; we komen nooit te Nonceveux als we niet voortmaken! En telkens zei zoo'n rijkbeladen braamstruik weer tegen ons: „pluk me leeg, je hebt nog allen tijd en je komt hier niet alle dagen langs.” De braamstruik had gelijk; we hadden den heelen dag voor ons; niemand wachtte op ons, en voor den eersten honger hadden we een boterham in het net. Zoo duurde de wandeling heel lang, maar ze was op alle manieren heerlijk.

Aan 't eind van het bergpad kon je naar beneden gaan en den hoofdweg volgend veilig en zeker naar de Chaudière wandelen. Maar dien weg kenden wij van buiten, en voor de afwyseling namen wij eens het pad links, dat ons naar en door „les grands fagnes” bracht. „De groote moerassen” wil dat zeggen, maar we bespeurden niets moerassigs. Niets dan droge hei en droge bosschen, hier pijnbosschen, en ginds, naar ik meen, elzeboschjes.

Maar wat een stilte, wat een verlatenheid, wat een cenzaamheid! Had men niet, nu en dan, heel uit de verte het doffe geraas van den spoortrein gehoord, men had zich kunnen wanen in den grijzen voortijd, toen er nog haast geen menschen woonden in de Ardennen. Ja, met een heel klein beetje goeden wil *beleefde* je hier het eerste hoofdstuk van Delon's boek „De geschiedenis van een dorp.” In dat eerste hoofdstuk spreekt de schrijver over den tijd toen Frankrijk (en België) nog bewoond waren door de Galliërs, en men daar nog niet wist dat er

Romeinen in de wereld bestonden. Hij schetst er de wild begroeide bergen, met hier en daar een woudlooze vlakte — „la lande” = de heide. Die heide en dien boschrand hadden we hier vóór ons en óm ons; we liepen er langs en er door. Dan vertelt hij van den eenzamen houtkapper die dicht bij het beekje zijn eerste boomen velde, zijn hutje bouwde, zijn akkertje aanlegde. Dat beekje, we liepen er doorheen, want het stroomde dwars over het pad; maar 't hutje van den houthakker en het kleine graanveldje zochten wij 'te vergeefs. Maar iets anders uit Delon's eerste hoofdstuk zouden wij er ontmoeten: vrouwen die met zware takkebossen beladen uit het kreupelhout te voorschijn kwamen. Dat was nog heelemaal een stukje voortijd! Die vrouwen, met haar armoedige kleeven, haar afgewerkt uiterlijk, haar gekromde lichamen en haar zware vrachten, — zóó zwaar dat ze de hoofden niet konden stilhouden en er maar aldoor meê heen en weer schudden, — ze behoorden geheel en al bij deze stilte, deze eenzaamheid, deze wilde natuur. Evenals onze voormoeders uit den tijd der Galliërs en Germanen, gingen ze langs verre paden hout rapen in de gemeente-bosschen. Want deze bosschen zijn nu nog eigendom der gemeente, en de arme mag er heengaan en vrijelijk zijn voorraad dood hout oprapen onder de boomen. En evenals voor onze voormoeders, was voor haar het leven zwaar. Hard moeten ze werken, eer ze in den armoedigen haard het vuurtje zien branden waarop de niet minder armoedige maaltijd wordt gekookt. Zoo weinig

als in de 2e en 1e eeuw vóór Christus, onze Gallische en Germaansche voormoeders af wisten van het schitterende Rome met zijn pracht van gebouwen en zijn weelde van leven, zoo weinig weten waarschijnlijk deze eenvoudige zielen van het bestaan van en het leven in, de groote steden van haar eigen land en daarbuiten. Ze worden geboren, ze leven en ze sterven in 't zelfde gehucht waar haar moeder en heel de reeks harer vóormoeders leefden en stierven; en voor haar bestaat er van de wereld niets anders dan de hut waarin zij zwoegen, het kerkje waarin zij zondags de mis hooren lezen, en 't bosch waar zij haar voorraad dood hout gaan rapen Ja, dat was waarlijk een stukje voortijd, die drie houtraapsters, met de reusachtige takkebossen op de moede, waggelende hoofden, afstekend tegen het diepe boschgroen rechts en tegen de wijde vlakte links, met haar bremgroen en heidebruin blakerend in de zomerzon In een taaltje dat meer van Waalsch dan van Fransch had, trachtten ze ons te beduiden dat *deze* weg naar de Chaudière héél lang was en veel te vermoeiend voor ons. En ze lachten met een heel vreemd lachje, toen ik zei dat wij niet bang waren voor een beetje vermoeienis. Misschien vroegen ze wel bij zich zelve wat wij, plezierreizigers, toch afwisten van de vermoeienissen des levens? En hoezeer wij onze vakantie hadden verdiend door maanden van vlijtigen arbeid, toch be kroop mij zoo iets als schaamte, tegenover deze drie arme vrouwen met haar moede hoofden, waggelend onder de te zware

vracht van takkebossen Want zij stonden daar, als vertegenwoordigsters der vele millioenen wier arbeid nooit verpoozing kent, en voor wie de vermoeienis van een boschpad geen prettige sport maar harde noodzakelijkheid is! . . .

. . . . En ik alléén kan de wereld toch niet veranderen! . . .

Inderdaad, de weg was lang! Zóó lang, dat ik eindelijk maar besloot dwars door het bosch de helling af te dalen. Daar onder moest toch noodzakelijk water zijn, want in de buurt van de Chaudière wàren wij. Bij 't eerste beste spoor van zijpad sloegen wij af, — en dat was alwèer voortijd. Want of het een voetpad was dat wij volgden of de droge bedding van een miniatuurbeekje, dat was niet uit te maken. Voor een waterbedding was het te vlak en voor een pad te steil. Zóó steil soms, dat we de een na den ander achterover vielen, in zittende houding en onder groot gelach. De kinderen, zich weinig bekommerend om de kruizen hunner broekjes, schoven dan maar een eindweegs lustig naar beneden; maar ik, die de wijsheid vertegenwoordigde, krabbelde voorzichtig weer op, mij vasthoudend aan de lage takken van het struikgewas, — om tien pas verder weer in zittende houding kennis te maken met de gesteldheid van den bodem. 't Net met badkostuums, handdoeken, kodak, boeken en boterhammen, dat ik tot nog toe aan een krommen stok op mijn rug had gedragen zonder er last van te hebben, begon mij bij deze aanéenschakeling van vallen en opstaan toch danig te hinderen. Maar de

kinderen namen 't mij af, en gleden en holden er meê voort, zoodat ik nu rustig vallen en even rustig weer oprabbelen kon.

Aan de steilte en den langen duur van het boschpad merkten wij eerst hoe hoog wij gestegen waren. Als het tegen den avond was geloopen in plaats van tegen den middag, dan had ik mij niet op mijn gemak gevoeld, alleen met twee kinderen in deze wildernis. Maar nu zouden wij toch eindelijk wel ergens belanden. Met groot gejuich vernamen wij en verkonddigden elkaar het gemurmur van water. . . . Hoezee! dat water moest noodzakelijk naar de Chaudière stroomen en wij waren gered; we waren zelfs heel dicht bij de Chaudière, en zagen daar dat er een veel beter en korter pad door het bosch liep dan wat wij gevolgd hadden. Maar prettiger en avontuurlijker had het onmogelijk kunnen zijn.

Hoe heerlijk koel ruischte ons het klare water tegen! hoe heerlijk dat we onze badkostuums bij ons hadden! Want als echte menschen uit Indië, verbinden wij aan helder water dadelijk het denkbeeld van baden in de open lucht; en wij hadden, bij een vorig bezoek, vast besloten nooit weer zonder kostuums naar de Chaudière te gaan. In een verborgen hoekje legden wij de kleeren af en toen zochten wij een plekje om ons onder te dompelen. . . . Dat was frisch, hoor! Het riviertje, dat den chineesch-klinkenden naam van Ninglins-po draagt, komt wel niet van ijs- en sneeuwbergen, maar toch van hoog genoeg om bijzonder koud te zijn; daarenboven

blijft het water voor een groot gedeelte van den dag in de schaduw. Maar als je eenmaal over de eerste kou heen bent, dan is zoo'n bad in helder bergwater verrukkelijk.

Al rondklauterend in de reusachtige badkuip konden wij de gesteldheid van de Chaudière eens goed waarnemen. Gelijk de naam aanduidt is het een ketelvormig gat, blijkbaar door het stroomende water uitgehold in den rotsbodem. Twee beekjes vullen den ketel; het eene, komend van rechts, is de Ninglinspo en loopt over een bedding die uit niets dan steenbrokken bestaat, waaronder vooral in de nabijheid der Chaudière reusachtige zijn. Hoe komt zoo'n klein beekje aan zulke groote steenen, denk ik soms. Sommigen zien er uit alsof een groote heuvel door dynamiet uit mekaar geslagen was en de brokstukken naar één kant waren gevallen, want ze hebben scherpe hoeken en kanten: anderen, en daaronder van die heele groote, zijn overal afgerond, en toonen daardoor duidelijk aan dat ze met snelstroomend water van heel hoog en heel ver zijn gekomen, en al rollend zijn gladgeschuurd en afgerond. Wie weet hoelang die steenen daar reeds liggen, en van welk een ontzettende gebeurtenis in de geschiedenis onzer aardkorst zij de stomme getuigen zijn! — Het andere beekje „Rivier der Moerassen” genaamd, schoon 't maar een bescheiden klein beekje is, valt met een rechten hoek in de Ninglinspo, maar heeft een heel anderen bodem. Het glijdt in den Ketel langs een bijna loodrechte rots, zóó glad gepolijst door het vlietende water, dat hij

mij doet denken aan de gletscherbanen in den Gletschertuin te Lucern. De Ketel-zelf is een vrij ronde kom, wier bodem bedekt is met grootere en kleinere rolsteenen. Staat men op een der hooge oevers, dan ziet de Ketel, met de bedding der Ninglinspo, er nog al diep uit; maar daalt men er in af, dan bespeurt men dat de kuilen niet zóó vol water zijn als zij lijken. Juist vol genoeg voor een heerlijk zitbad; maar een zwemmer of duikelaar zou er zijn gading niet vinden.

Na de „Rivier der Groote Moerassen” te hebben opgenomen en den ketel te hebben gevuld, stroomt de Ninglinspo verder, alweer over een bedding die uit niets dan groote steenblokken bestaat, om zich verder op in de Amblève te werpen.

Zulke plekjes moest men kunnen bezoeken met een geoloog, — een aardkundige. Die ziet er niet alleen het mooie, woeste en grillige in, maar die heeft leeren lezen in het steenen boek der Natuur, waarvan wij leeken op zijn best den titel kunnen ontcijferen. *Die* had ons kunnen vertellen wààr waarschijnlijk die reusachtige steenen vandaan kwamen, en of 't water alléén de rots, waarlangs de Moerasrivier glijdt, zóó glad had gepolijst. Want ik zei zoeven, dat die gladde rots mij deed denken aan een gletscherbaan in den Gletschertuin te Lucern. Dat is iets zoo merkwaardigs dat ik er jullie van vertellen wil.

In de „Chaudière”.

Dat Europa voor Christus geboorte en ten tijde dat de Romeinen Gallië en de Lage Landen kwamen veroveren, er heel anders uitzag dan nu, weet jullie allemaal. Van groote steden, brandpunten der beschaving, geen kwestie; althans niet in de noordelijke streken van dit werelddeel. 't Zuiden was in de macht der Romeinen, en die bouwden steden en amphitheatres waar zij kwamen, en legden wegen en waterleidingen aan. Maar 't noorden was het gebied der bosschen, der wilde dieren en der „barbaren”, zooals de Romeinen onze voorouders met hun volle baarden en lang hoofdhaar noemden. Bijna geheel Noord-Europa was bosch, heide en moeras, en was dat toen reeds sedert onheugelijke tijden. Maar eer het er zóó uitzag, had het er in nóg onheugelijker tijden nog heel anders uitgezien! Heel Europa heeft eenmaal, in een tijd waarvoor de geleerden geen getal weten, bij gedeelten onder water gelegen; bewijs: dat men op hooge Alpentoppen schelpen heeft gevonden van zeedieren, en dat Englands krijtrotsen gebouwd zijn door mikroskopisch kleine, kalkafscheidende diertjes, die hun woningen laagsgewijze bouwen op den bodem der zee. — En eenmaal geheel uit de golven opgerezen, heeft Europa een luchtgesteldheid gekend, zóó vochtig-warm, dat zelfs in zeer noordelijke streken tropische gewassen weelderig bloeiden, en dieren die van warmte houden, zooals olifanten en mammoths, rustig wandelden over de velden en door de bosschen van Noord-Europa. Zelfs dicht bij de Noordpool, in Siberië, heeft men

overblijfselen gevonden van den mammoth-olifant. En nadat, in hitte en vocht, zich planten en dieren hadden ontwikkeld tot een rijk en overvloedig leven, ontstond die geheimzinnige „ijsperiode”, waarin alle leven langzaam maar zeker weer te gronde ging of naar elders vluchtte. Toen werd iedere rivier een gletscher, dat wil zeggen: een van de oppervlakte tot aan de bedding toe bevrozen stroom, wiens golven niet langer losse steenen van de bergtoppen meê sleepten, maar wier ontzaglijke vaste massa den bodem glad polijste waar zij langs schuurde, en krassen en voren groef in den hardsten grond. Reusachtige steenbrokken en onmeetbare hoeveelheden zand — sijn afschuursel van harde gesteenten, — werden met het ijs meegebracht van de hooge gebergten, en neergelegd in de vlakten; waar zij, toen het ijs smolt, rustig bleven liggen; tot groote verbazing van den vlaktebewoner der komende eeuwen, die zich maar niet verklaren kon, hòè zoo'n los stuk berg in de vlakte kwam, en hoe er heele zandheuveldes werden gevonden op de heide, ver, ver van de zee... Geleerden van den nieuwen tijd hebben, door onverpoosde studie, door trouw en eerlijk waarnemen en vergelijken, door wroeten en graven in den grond, en door wetenschappelijke reizen over heel de aarde, kunnen vaststellen hoe in het algemeen de loop der lotgevallen van de aardkorst geweest is, en hoe er rotsblokken gevonden worden in streken waar geen berg, en dikke zandlagen in streken waar geen zee in de nabijheid is.

Die ijstijd ligt reeds zóó lang achter ons, dat ons deel der aarde weer den tijd heeft gehad zich te herstellen van de doorgestane moordende koude, en zich opnieuw te bekleeden met den plantengroei die ook het dierlijk leven mogelijk maakt. De sporen der gletscherbanen werden bedekt onder allerlei aanslibbels, die een vetten grond vormden voor allerlei planten. De mensch ontstond en vermenigvuldigde zich, en maakte zich allengs meester van heel de natuur, roeide bosschen uit en bouwde er steden voor in de plaats, en herschiep aldus de geheele gedaante van Europa. Europa ziet nu niet meer zwart van de bosschen, maar van de steden, dorpen en gehuchten.

Een dier ontelbare steden, het lieflijke Lucern, aan het Vierwoudsteden-meer in Zwitserland, werd te klein voor het aantal bewoners. De oude stad moest omstreeks het jaar 1872 worden uitgebreid. Nu lag er dicht bij de stad een stuk „woeste grond”, althans een lap die nog nooit tot eenig doeleinde van belang was gebruikt. Deze leek zeer geschikt om er een nieuwe stadswijk van te maken. Daartoe echter moest de bodem gezuiverd worden van jarenlang daar opengestapelden afval, en meer gelijk worden gemaakt met lager liggende gedeelten der stad. Bij dezen arbeid stuitten een paar arbeiders op een ondergrond die hen zeer vreemd voorkwam: een bodem, als door menschenhanden geslepen; kuilen daarin, als door menschenhanden gegraven, en met eveneens gladgepolijste wanden. Ik denk, die mannen hadden wel eens wat ge-

lezen over vreemde gebeurtenissen met onze aardbodem; en eer zij de gelijkmakende piekhouweelen dreven in dien zonderling gladden steen, gingen zij den ingenieur waarschuwen die met de leiding van het werk was belast. Gelukkig! want een ander groepje mannen, minder belezen en nadenkend dan dezen, hadden reeds één „gletscherketel” bijna geheel bedorven. De ingenieur liet nu onmiddellijk het gelijkmakingswerk staken. In overleg met den burgemeester der stad werd het eenvoudig een zuiverings-, een opgravingsarbeid, gelijk aan dien die er noodig was om de bedolven steden Herculaneum en Pompeji weder aan het daglicht te brengen. Hier kwam nog heel wat anders kijken: geen steden uit den *ouden* tijd, maar gedenkteekenen der natuur uit den *oertijd*. Heele gletscherbanen, met al de meer of minder diepe krassen in den gladgeschuurden bodem, kwamen te voorschijn, benevens tal van gletscherketels. Deze ontstonden, waar de voortschrijdende ijsmassa het van onder te kwaad kreeg met een al te groote hindernis. Dan raakte een meêschurende groote steen allicht beklemd, tusschen het ijs en een oneffenheid in den bodem, die niet maar zoo in eens wijken wilde. De steen werd om en om gewenteld, en groef zich een gat in den bodem; het onder aan den gletscher smeltende ijs vulde die holte; de steen die er nog altoos boven uitstak, werd in die holte altoos weer om en om gedraaid, zich zelve en de holte gladwrijvend onder den druk van het ijs en het spoelende water . . . Totdat de holte diep genoeg

was, en de rusteloos rondgedreven steen tot stilstand kwam op den bodem der nu kegelvormige holte. Eeuwen en eeuwen bleef hij daar. Wat er van honderd-duizenden zijner soortgenooten geworden is, wie zal het zeggen? Maar in den „Gletschertuin” te Lucern werden ze bedolven, niet vernietigd, onder het puin der eeuwen; tot dat het toeval ze aan 't licht bracht en de wetenschap ze begroette, met vreugde en met aandoening, als een welkome bevestiging te meer, van de feiten die zij met zooveel moeite alreeds had vastgesteld.

Het terrein werd nu omheind en tegen een kleinen prijs toegankelijk gesteld voor het publiek. Twee-en-dertig ketels zijn er, waarvan de grootste 8 meter doorsnede en 9.50 meter diepte heeft. Uit enkele ontbreken de rolsteenen, in andere ziet men er twee. Stil en rustig liggen ze daar, die getuigen uit den oertijd, en veilig voortaan voor alle schennis. Want Beschaving en Wetenschap bewaken met ijverzucht al wat er nog gevonden wordt van dergelijke kostbaarheden. Onkunde en roekeloosheid hebben reeds zooveel van dien aard vernield, om niet te spreken van den „tand des tijds”, die even gemoedelijk weer stukknagt wat de tijd zelf in eeuwen na eeuwen opbouwde.

Behalve de gletscherbanen en ketels, kan men in een klein museum in den Gletschertuin nog enkele andere merkwaardigheden zien: schelpen en versteeningen, op de Alpen gevonden, en den zuiveren afdruk van een palmbiad in een stuk steen. Een werkman kreeg dat stuk steen

om het te bekappen of te splijten. Bij den eersten hamerslag viel het plotseling in twee helften, en vertoonde den afdruk van een blad, zooals tegenwoordig de boomen in Zwitserland ze niet meer dragen. In den oer-oerouden tijd moest dat blad zijn gevallen op en verzonken in een dikke laag slib, die door zwaarte van druk en lengte van tijd allengs verhardde tot steen. Geen grafgesteente kon beter verzegeld zijn, dan dat waarin dit blad den doodslaap sloop. En ziet, de steen is ontzegeld; en waar het blad-zelf was opgelost en tot stof vergaan, daar had de harde steen zijn afbeeldsel bewaard...

* * *

Aan al die dingen dacht ik terug, toen ik mij baadde in het heldere water van den „Ketel” bij Nonceveux. Wie weet of de gladheid van dezen rotswand niet veeleer te danken is aan het ijs, dan aan het kleine beetje water dat er overloopt? Maar ik kon geen antwoord krijgen op mijn vraag; want ik had geen aardkundige in mijn buurt en heb er geen onder mijn bekenden, en mijn boeken zwijgen over den Ketel bij Nonceveux.

* * *

In elk geval, tot nog toe hadden wij zoowat in den ouden tijd geleefd; maar op onzen terugweg, nu langs het gewone pad dat op den grooten weg uitloopt, zagen wij iets spliksplinternieuws. Op zeker punt ligt naast het pad een door boomen en hellingen omringde kleine groene weide, met aan de eene zijde een breedgetakten boom. Aan de andere zijde van het pad loopt

onze Ninglinspo, en vlak tegenover den boom ligt alweer een heel klein grasveldje, lekker koel beschadwd. Op dien merkwaardigen dag schermerde ons tusschen 't loofgroen iets anders tegen, óók groen, maar bij wit af. Wat dat zijn kon? En naderbij komende zagen wij, naar wij meenden, een kermiswagen. Wij vroegen elkander verbaasd af wat een kermiswagen dáár deed, op dat vergeten plekje in berg en woud; en waarom hij zoo beelderig wit-groen was geverfd, en zulke fijne kanten gordijntjes en mooie overgordijntjes had? En nog nader komende zagen wij den wagen van achter openstaan: een netgekleed dienstmeisje stond borden te wasschen voor een buffet dat wel van mahoniehout leek, en door een andere deur zagen wij keurige „couchettes” of „kooien”, net als op de stoomschepen: ladevormige slaappleatsen, óók al van mahoniehout, aangebracht tegen den wand, twee of drie boven elkaar. De bovensten worden met een trapje beklommen, op z'n boere-friesch. Fijne kleurige wollen dekens hingen over de randen der couchettes heen; blijkbaar waren de bedden nog niet opgemaakt. In 't water der Ninglinspo stond een machientje dat blijkbaar het water moest oppompen naar de keuken en de badkuip. Aan een tak van den boom hingen een paar wit lederen jachtlaarzen, die den drager wel tot aan de dijen moesten reiken; heel akelig hingen ze daar, als een paar afgesneden menschebenen . . . Waren de Ardennen nóg het beruchte rooverwoud der oudheid, men had, vooral in de schemering, allerlei akeligs kunnen vastknoopen

aan die bungelende beenen aan den boomtak . . . En op 't heele kleine grasveld links stond een bont linnen tentje op vier spijlen; en daaronder, aan een lichtgroene tafel, op kleine lichtgroene bankjes met losse, licht-bont gekleurde zijden kussens, zaten aan een netgedekte tafel twee heeren en twee dames te eten, te praten en te lachen. Van kermisgasten hadden ze niets. 't Waren reizigers die van stoombooten en spoorwegen niets weten wilden, zich in een groote woonwagen van plaats tot plaats lieten trekken, en waar 't hun beviel in letterlijken zin „hun tenten opsloegen.”

Mijn gedachten, die echte trekvogels schijnen te zijn, vlogen in ééns naar den aartsvader Abraham, die voor zijn tent zat bij de stille eikenbosschen van Mamre, toen er drie Engelen in menschengedaante langs den weg kwamen. Abraham die een gastvrij man was, noodigde de wandelaars uit in zijn tent te komen, en gelastte Sara fluks koeken te bakken van het allerfijnste meel . . . Onze lange wandeling en het koude bad hadden ons zóó hongerig gemaakt, dat de mèegenomen boterhammen in onze maag verdwenen waren zooals een hazelnoot verdwijnen zou in een gletscherketel van 8 bij 9.50 meter . . . 't Was of ik de koeken van Sara ròók; en in verband met die etende menschen daar deden ze mij het water om den mond loopen. Maar de vier menschen onder het tentje waren geen Abraham's; en wij waren geen Engelen. Langzaam loopend, om des te meer te kunnen kijken zonder de menschen te hinderen, trokken wij

voorbij. De mooie kermiswagen begon nu een voornamelijk rol te spelen in onze gesprekken. Hij riep allerlei herinneringen wakker. Wie „Een levenslustig troepje” van Mevr. de Pressensé gelezen heeft, die herinnert zich het hoofdstuk waarin Papa, Paul, Madeleine en Jean, op een mooie wandeling, de gezelligste reisplannen maakten voor de toekomst: om allemaal te samen te blijven, zij en Mama en de twee zusjes, en tóch de wereld te zien, zouden ze allemaal in zoo'n kermiswagen kruipen. Al wie dat leest heeft schik in die kinderplannen en denkt er verder niet bij. En hier hadden we nu den kermiswagen; echter niet bevolkt met kinderen; maar voor kinderen was het heusch al een heele pret naar zoo iets merkwaardigs te kunnen kijken En verder dachten we aan „Alleen op de wereld” van Hector Malot, en aan de beeldrig mooie trekschuit, waarin Mevrouw Milligan haar zieken jongen over alle rivieren en kanalen van heel Frankrijk laat trekken; — een versterkingskuur zooals alleen schatrijke menschen zich die veroorlooven kunnen. De mooie kermiswagen met de mahoniehouten kasten en slaappaatsen, deed óók denken aan een gril van schatrijke menschen, die op hún manier het leven der al-oude herdersvorsten nog eens overdeden.

In de herberg, tegenover de plek waar het kleine voetpad uitkomt op den grooten weg, hoopten wij iets te eten te zullen vinden. Helaas,

er was groote treurigheid. Een paar minuten voor dat wij aankwamen, en terwijl de gelagkamer vol gasten zat die den Ketel wilden gaan bezoeken, was de oude groot- en overgrootmoeder gestorven. We kenden dat vrouwtje een beetje van vroeger. Toen wij, jaren geleden, voor 't eerst de Chaudière bezochten, en in de kleine herberg neerstreken om een kop koffie, waren het oudje en haar man nog krasse luidjes, zij krasser dan hij. Druk en vriendelijk pratend bediende zij ons, en vertelde dat haar herberg die eigenlijk „Vreemdelingen-hôtel” heette, vroeger druk bezocht was geworden; men kon de Chaudière toenmaals niet goed in één dag bezoeken en weer terug; men moest altoos een nachtje overblijven. Maar sinds de spoorweg het verkeer had versneld, werd haar herbergje niet meer bezocht door nachtreizigers. Wél door menschen die er een maaltijd bestelden . . . Zoo babbelde het oudje, en met haar dorre hand streek zij over de blonde krullen der kinderen; en zij ging in haar tuin en zocht of er niets meer aan de struiken zat voor hen, en bracht hen een schoeltje kruisbessen. Bij een volgende gelegenheid brachten wij het ude moedertje een zak met koekjes meê. Zoo was de vriendschap over en weer bezegeld. Kort nadat wij Aywaille verlieten vierden de oudjes, met nog drie andere paren in den omtrek, hun gouden bruiloftsfeest. In versierde koetsen werden zij langs versierde straten naar de kerk gereden, waar te hunner eer een mis werd gelezen; en daarna naar 't stadhuis, waar zij uit de hand van den vriende-

lijken burgemeester Thiry een geschenk kregen, waartoe alle inwoners hadden bijgedragen: een lekkere leunstoel voor ieder vadertje en ieder moedertje, en een photographie van al de acht oudjes. Dat was hun gloriëdag geweest; en met blijdschap werden de stoelen aanvaard, waarin ze nu rustigjes hun laatste daagjes zouden slijten. Doch die waren geteld. Eerst stierf de oude man; en nu, den dag waarop wij zoo heerlijk genoten hadden, was zij gegaan... Zoo rijen, in het bonte leven, zich vreugd en droefheid aan elkaar; zoo treedt lachende jeugd de woning binnen van stervenden ouderdom; en zoo ziet men naast de schamelheid der armoede — ik denk aan de drie houtraapsters — de weelderige grillen van den rijkdom, terwijl men zelf den overgang vormt tusschen die twee: geen bittere armoede kent maar ook geen weelde; geen arbeid zonder poozen, maar ook geen ledigheid die zich in grillen tracht te vergeten... Zóó is het leven. In den lach uwer eigen vreugde wordt vaak de zucht gesmoord, die in u oprijst om anderer ellende; maar ook wordt vaak de lach uwer vreugde weggevaagd van uw lippen, omdat gij anderen ziet die weenen....

Onder in mijn reismars heb ik voor jullie nog een legende, — zoo'n echte middeleeuwsche, — en de geschiedenis van een beekje in sprookjesvorm. Maar eer ik dat voor jullie uitpak, moet mij nog iets van 't hart... Al lezend is bij jullie misschien wel eens de gedachte opgekomen:

die ouders en die kinderen, die jarenlang in zulk mooi bergland hebben gewoond, en er in de vakantie nog eens heengingen en zoo'n pret hadden, — wat zijn ze gelukkig!... Voor mijn persoon wil ik jullie dit antwoorden: gelukkig ben ik, maar niet omdat ik die voorrechten geniet. Ook zonder die zou ik gelukkig zijn. Want geluk zit niet in voorspoed en voorrechten en aangename omstandigheden. Wij menschen verwarren die begrippen veel te veel. We spreken al heel gauw van *geluk*, wanneer we eigenlijk niets anders op het oog hebben dan „aangename omstandigheden”. En geluk is iets heel anders. 't Is een zielstoestand, die van omstandigheden onafhankelijk is. Ik heb „geluk” zien zitten op withouten stoelen, aan een blankgeschuurde tafel, en smakelijk zien happen in brood zonder toespis; en ik heb gezien, hoe het niet verkoos zich neer te vlijen in fluweelen zetels, aan fijnhouten en kostelijk ingelegde tafels, die bogen onder den last der heerlijkste spijzen... Geluk voelde er zich niet thuis. En ik heb „geluk” gezien, trouw zittend naast den stoel van een verlamde of naast het bed van een levenslang-zieke; terwijl het zich niet wilde laten vangen door hen die het nareiden in verre landen, in heerlijke streken, onder goddelijke luchten. Want geluk woont in iemands *ziel*, en het zijn niet altoos de rijken en de bevoorrechten bij wie het zich het liefst een woning maakt. Geluk kunnen wij elkander ook moeilijk geven; wij kunnen elkander geven: goedheid, liefde, rechtvaardigheid, geduld, — en

daardoor elkanders tevredenheid en aangename stemming bevorderen. Maar *geluk* moet ieder voor zichzelf verwerven; op zijn best kunnen wij, door ons onder alle omstandigheden gelukkig te toonen, anderen aansporen tot het verwerven van dien innerlijken zielevrede die blijvend geluk geeft. . . En 't geluk komt niet altoos tot ons met een lachend, stralend gelaat; 't zijn heel dikwijls ons bitter lijden en onze tranen, die in onze ziel het geluk doen geboren worden.

Maar de omstandigheden der menschen, die verschillen soms hemelsbreed; die zijn voor den een soms een hof vol rozen, en voor den ander een zwaar en schrijnend kruis; voor den een overvloed en overdaad, voor den ander armoe en gebrek. En voor zooverre die verschillen de schuld zijn van slechte maatschappelijke toestanden en van leelijke menschelijke neigingen, mogen wij er ons niet kalm bij neerleggen. Omdat een naaistertje of een fabrieksarbeider, bij harden onverpoosden arbeid, en bij steeds terugkeerend tekort aan voedsel, kleeding en levensgenot, toch echt en waar geluk kunnen hebben in hun ziel, mogen *wij* niet zeggen: „Nu goed, jullie hebt geluk in je zelf, wees daar nu maar meê tevreden; ik neem voor mij den overvloed en alle aangenaamheden des levens!” Neen. Wij moeten geen rust en vrede hebben voor dat de verschillen minder groot zijn geworden, voordat de onschuldige aangenaamheden des levens onder 't bereik liggen van ieder die eerlijk is en trouw werkt. Ik zeg „onschuldige” aangenaamheden.

Hartstochtelijk spel en 't gebruik van grovere en fijnere alcoholische dranken; en al wat de ledigheid verzint om zich te vermaken, acht ik niet onschuldig. Maar het wonen in gezonde frissche huizen; het gebruiken van smakelijke voedzame spijs; het dragen van kleederen die tegelijkertijd doelmatig en behagelijk zijn; het genieten van behoorlijke rust na arbeid; het beschikken over vrije uren die besteed kunnen worden aan liefhebberijen, aan wandelen, aan lezen; het nu en dan volop genieten van rust en vrijheid te midden der schoone natuur 's zomers; of het zich vergasten 's winters aan muziek en andere zielverheffende kunst, — al die dingen moesten er zijn voor iedereen. En wij die ze hebben, moesten ons geluk, onzen innerlijken vrede, trachten te bevorderen door er voor te werken en te streven dat iedereen ze hebben kon. De natuur geeft van alles volop, vòlòp. Van wat zij geeft zou iedereen naar hartelust kunnen genieten, zonder den ander te kort te doen. De industrie doet in onze eeuw wonderen; al wat zij wrocht kon en moest in ieders bereik kunnen komen, altoos voor zoover het onschuldig is, en eenvoudig dient om het leven te verlichten en te verfraaien.

Waar de natuur zoo rijk en zoo goedgeefs is, en de industrie zoo werkzaam en machtig, daar kon ieder mensch leven in bescheiden welvaart, in ruil voor gezonden, trouwen, doch niet neerdrukkenden en versuffenden arbeid. Maar voor het oogenblik is dit onmogelijk, omdat van de oudste tijden af de menschelijke

zelfzucht alles in de war heeft gestuurd. De mensch is ten allen tijde geneigd geweest eer en meer aan zich zelf te denken dan aan zijn medemenschen. En dat heeft ten gevolge gehad: dat de een rijk wilde zijn ten koste van eens anders brood; een tweede machtig ten koste van eens anders vrijheid; een derde in ledigheid wilde leven ten koste van eens anders rust. En daar onrecht, even als onkruid, taai is en zich verbazend snel voortplant, duurde het niet lang of de wereld liep geheel en al verkeerd. En nòg is zij verkeerd, nòg zijn de toestanden slecht; nòg is er niemand die van de onschuldige gaven des levens geniet, of hij ontmoet op zijn weg anderen, die van die onschuldige gaven nooit genieten kunnen. Of ze des ondanks gelukkig zijn in hun ziel, of ze innerlijken vrede hebben, — dat is onze zaak niet. Het feit dat ze arm zijn en hongeren; dat ze arbeiden en nooit rusten; dat ze voort-sukkelen door het leven en er niets van kennen dan de ellenden en duisternissen, — dat feit bederft onze vreugde en *moet* ze bederven. Zoolang onze vreugde vergald wordt door de gedachte aan onschuldig lijden, zoolang zijn wij nog niet in de zelfzucht verhard, en is er kans dat wij beginnen na te denken over de groote verschillen in 's menschen omstandigheden; en beginnen te vragen: Is daar nu niets aan te doen? Moet dat nu altoos zoo blijven? . . . Als die gedachte iedereen aangreep en niemand meer losliet; als zij ons plaagde en vervolgde dag en nacht, dan zou 't in de wereld gauw anders worden.

Luister, kinderen! Tot een arm kind, dat niets van het leven geniet en er al vroeg de verdrietelikheden van kent, zal ik niet zeggen: „*Benijd* dat rijke of dat gegoede kind, — gij hebt dezelfde rechten en nu heeft *hij* alles en *gij* niets!” Neen, want met haat en nijd en afgunst komt de wereld niet verder. Maar tot de rijke en gegoede kinderen, tot de kinderen die geen honger kennen en geen zorgen, en in wier leven veel zonnenschijn is, wil ik zeggen: „Zult gij dit alles blijven aanvaarden als een recht? Zult gij niet dikwijls denken aan de kinderen die dat alles missen? Wilt gij uw jonge ziel niet stemmen tot liefde die hen hetzelfde gunt wat gij thans geniet? Wilt gij *nu* niet beginnen met hen mee te deelen van het uwe: hen wat geven van uw speelgoed, van uw lekkers; van uw zakgeld wat afstaan om nuttige kinder-instellingen te steunen; en wilt gij niet in uw hart het ernstige voornemen doen postvatten en met u opgroeien: om *heel uw leven* aan hen te denken en voor hen te werken? Als gij op school goed leert, gij bevoorrechte kinderen, doe het dan niet alleen om knap te worden en door uw knapheid een goed postje te verdienen voor u zelf; maar leer óók om allerlei dingen beter te verstaan, om juister over allerlei toestanden te kunnen oordeelen, en beter te kunnen werken aan de verbetering daarvan. En als gij aan uw toekomst denkt en aan 't geluk dat gij hoopt te smaken, — zoek dat geluk dan niet in mooie huizen en in volle brandkasten en in sierlijke equipages en in schitterende feesten. Want

geloof mij : in de wereld zoo als zij nu nog is, zijn mooie huizen niet mogelijk zonder armzalige krotten ; kunnen brandkasten niet vol zijn zonder dat tal van broodkasten ledig zijn ; rijden de sierlijke equipages rakelings langs mannen, vrouwen en kinderen die bleek zien van den honger ; en schitteren de wereldsche feesten niet enkel van de lichten der gaskronen en het gefonkel der juweelen, maar ook door de bittere tranen der armoe-lijdenden. Zoek uw geluk veeleer in het eenvoudige leven, zooals iedereen het zou moeten hebben : billijke bevrediging der menschelijke levensbehoeften en onschuldig levensgenot ; droom uzelf als een eenvoudige tusschen eenvoudigen, als iemand die niet, door overmatigen rijkdom en weelde, booze hartstochten wakker maakt in de harten der minder bedeeden ; en laat het schoonste sieraad van uw leven zijn : dat gij aan anderen denkt, voor anderen voelt en voor anderen werkt, ja voor anderen wat weet op te offeren !

Ik geloof niet dat de wereld goed zou worden wanneer alle rijken en gegoeden hun bezit gingen verdeelen onder de armen en zelf niets overhielden. Maar ik geloof dat de wereld *zêr* goed zal worden : Wanneer de gegoeden beginnen te erkennen dat hun gegoedheid geen *recht*, maar een *voorrecht* en dus, welbeschouwd, een *onrecht* is. Wanneer zij bereid zullen gevonden worden hun leven te vereenvoudigen en hun eischen wat lager te stellen, indien daardoor de toestand van anderen verbeterd zou kunnen worden. Wanneer de menschen in het algemeen

leeren inzien dat weelde, rijkdom, nietsdoen en pretmaken geen duurzame levensvreugde schenken. Wanneer allen den arbeid leeren eeren en liefhebben. En : wanneer allen in zich zelf de lage zelfzucht bestrijden ten doode toe, en de broederliefde aankweeken.

Zijn dat zware, onmogelijk te vervullen eischen ? . . . Ik geloof het niet. Ik heb van het leven genoeg gezien om te weten dat arbeid, eenvoudige zeden, en liefde, de beste middelen zijn om iemands leven licht en vreugdevol te maken. En mij komt het voor, dat het zooveel eenvoudiger zou zijn alles wat goed en onschuldig is te genieten met allen, dan genot te smaken ten koste van anderen, genot dat daardoor *niet* onschuldig meer is. Het ergste is dat de menschen zich *zô* hebben aangewend te meenen dat „rijkdom” geluk geeft, dat zij in de jacht naar rijkdom niet alleen medemenschen vertrappen, maar ook hun eigen ziel met al haar aangeboren goede eigenschappen. Ik zou wenschen dat het geslacht dat nu nog jong en onbedorven is, zijn *ziel* meer tot haar recht liet komen, en luisterde naar wat zij te zeggen heeft. Dan werden er stellig veel minder menschen rijk en machtig, maar ontelbaar velen *oprecht gelukkig*.

Oprecht gelukkig, kinderen, — gelukkig door liefde voor anderen, dat wilde ik jullie allemaal gaarne zien. Tracht het te worden !

De Molenaar van de „Fonds de Quarreux”.

I.

Het meest woeste gedeelte der Amblève-vallei is zonder twijfel dat, hetwelk bekend staat onder den naam van „Fonds de Quarreux” (de diepten van Quarreux), welke laatste naam, tusschen twee haakjes, heel best zou kunnen zijn afgeleid van het latijnsche „squarrosus” = „rotsachtig”. De hellingen der bergen waartusschen de vallei hier is ingesloten, zien er woest en streng genoeg uit, wat in volkomen overeenstemming is met het eeuwige gebruik der wateren, die langs een vrij sterk hellend bed neerdalen tusschen en over een menigte reusachtige rotsblokken, die hun loop stremmen, en die daar wel uit de wolken schijnen te zijn neergevallen, zóó vreemd doen ze in die heele omgeving, en zoo anders zijn ze dan de rotsgevaarten langs de Amblève. Dit schouwspel heeft dan ook iets dat iedere verbeelding levendig treft: die eenzame, woeste bergengte, die door elkaar geworpen menigte reuzensteenen, die hier donker afsteken tegen het schitterend watervlak, ginds tegen het groen

van heideplanten en jeneverbessenstruiken. Vooral wanneer men het ziet na een zwoelen zomerdag, bij 't zacht vol maanlicht, heeft het iets betooverds en betooverends.

We weten het wel: de geologen zeggen dat deze rotsbrokken niets anders zijn dan zwerfblokken van blauw geaderd kwartz, uit het diluviaansche tijdperk, en dat ze daar gekomen zijn van uit het hooge noorden, op ijsbanken die afdreven naar het zuiden; of, om 't korter te zeggen, dat het *morenen* (dijken van losse steenen) zijn, zooals men er zoovelen in de Ardennen vindt. . . . Maar mijn vriend Urbain Germain, de legenden-verteller, lachte in zijn vuistje toen hij eens een geleerden professor in de aardkunde dezen uitleg hoorde geven „Geloof er toch niets van,” zei hij; „ik zal je den wezenlijken oorsprong dezer vreemde steenen wel eens vertellen.”

En ik liet hem vertellen, en 't is uit zijn mond dat ik het volgende opschrijf:

Vele honderden jaren geleden leefde, in de „diepten van Quarreux”, een molenaar, Hubert Chefneux geheeten. Hij vreesde God en beminde zijn evennaasten; hij had een goede en vrome vrouw, en mooie kinderen, waarvan de oudste bijna groot genoeg was om hem bij den arbeid te helpen; zijn molen bracht hem voldoende op om eenvoudigjes te leven, en t gebeurde maar zelden dat hij of zijn gezin gebruik moesten maken van de geneeskundige kruiden die in de vallei groeien. Wat kon hij meer wenschen? Het allerbeste had hij: een gerust geweten, huiselijk geluk, gezondheid en dagelijksch brood,

Ook achtte hij zich volmaakt gelukkig. en was hij gewoon te zeggen dat hij zijn lot niet ruilen wilde tegen dat van den Heer van Stoumont, wiens onderdaan hij was en dien hij menigmalen met een schitterend gevolg van dames en edellieden in de bosschen rondom op jacht zag. Over één ding slechts had hij zich te beklagen en dat was: dat hij zoo dikwijls den arbeid moest staken, 't zij dat 't riviertje bijna droog lag, 't zij dat zijn wateren te hoog en te wild waren. Toch was de toekomst niet duister. Hij had een ouden, ongehuwden oom, belastinggaarder te Warfusée in Hesbaye, een broeder zijner moeder. Het gerucht wilde dat de oude man er warmpjes in zat, en onze Chefneux was zijn eenige erfgenaam. Toen dus na eenigen tijd het bericht van zijn ooms dood hem bereikte, meende onze molenaar dat hem een aardig erfenisje te wachten stond, en van te voren al bespraken hij en zijne vrouw Catherine het gebruik dat zij er van maken wilden; in de eerste plaats den ouden molen wat oplappen, en daarna en vooral laten doen wat noodig was om altoos, in tijden van droogte zoowel als van hoogen waterstand, een gelijke hoeveelheid water naar het rad te laten brengen. Daarmede ware dan de oorzaak van het arbeidsverlies weggenomen en hun toekomstige welvaart voor goed verzekerd.

Een reisje van Quarreux naar Warfusée was in die dagen geen kleinigheid; en toen onze molenaar, in zijn beste pak gestoken en met stok en knapzak gewapend, reisvaardig was,

kwam er haast geen eind aan de omhelzingen, de tranen en de goede raadgevingen, want het was de eerste maal dat hij op weg ging om meer dan één nacht buitenshuis door te brengen.

II

Den volgenden dag kwam Hubert veilig en wel te Warfusée aan. Maar groot was zijn teleurstelling, toen hij bespeurde dat de overledene niets dan eenige weinige roerende goederen had nagelaten; en dat er, na aftrek van hetgeen een doode verschuldigd is aan zijn Heer 1) en van de onkosten voor zijn begrafenis, er voor hem bijna niets meer zou overschieten. En in zijn verbeelding had hij niet alleen zijn ouden molen reeds hersteld, maar een heel nieuwen gebouwd op een veel voordeeliger plek. . . .

Nadat hij 't kleine beetje dat hem toekwam op zak gestoken had, ging hij ontmoedigd heen; en voor 't eerst in zijn leven kwamen er booze gevoelens op in zijn eerlijk hart; hij nam het den doode, aan wien hij zich bij diens leven al heel weinig had laten gelegen liggen, bijna kwalijk dat hij hem zoo weinig had nagelaten! Hij vergat dat hij toch altoos nog *iets* in zijn zak had, iets dat hem zonder moeite of eigen inspanning was toegefallen. Maar zoo gaat het meermalen met de menschen: zij spannen hun verwachtingen zóó hoog, dat een wezenlijk buitenkansje, daarbij vergeleken, in 't niet verzinkt en hen boos in plaats van blij stemt.

1) De Heer van dorp of gemeente kreeg op sommige plaatsen een som uit de nalatenschap van den overledene. N.

In zijn gedachten verdiept sloeg Hubert een verkeerd pad in, en was weldra genoodzaakt naar den weg te vragen. Men wees hem een vreemd gebouw in de verte, dat nog al hoog de lucht in stak en waaraan twee vleugels onophoudelijk aan het draaien waren. Daarheen moest hij zijn schreden richten . . . „Wat is dat ?” vroeg Hubert, die nóg nooit iets van dien aard gezien had. „Dat is een windmolen,” zei de boer die hem het rechte pad gewezen had.

Hubert vervolgde nu zijn weg en hield stil voor den molen, dien hij met nieuwsgierige oogen aangaapte. Terwijl hij dat deed kwam de molenaar naar buiten; Hubert groette hem en vroeg hem of hij zijn molen eens van binnen zien mocht, wat hem natuurlijk werd toegestaan. Toen hij zijn hesbischen collega verliet, was hij vol van wat hij had gezien, maar ook nog meer ontmoedigd dan te voren. Want hij liep te bedenken: als hij de som gekregen had waar hij op rekende, dan had hij, op de hoogvlakte dicht bij zijn woonplaats, er óók zoo eentje kunnen laten bouwen, en dan had het mes van twee kanten gesneden: de windmolen had kunnen malen als de watermolen stilstond, want ten tijde der hooge waterstanden had je ook steeds den meesten wind.

Wel twintig malen keerde Hubert zich om, om den gewiechten molen nog eens te bekijken, totdat hij op een plaats kwam waar een kromming van den weg hem voor goed aan zijn oogen onttrok. Daar ging hij op een steen zitten, om voor het laatst den windmolen nog

eens goed te bezien. In gedachten verplaatste hij hem op den berg bij Quarreux . . . Daar stond hij, trotsch opgericht tusschen groene wouden en grauwe rotsen; hij zelf was er de eigenaar van, en stond midden in een hoop zakken graan en meel en een niet minder grooten hoop menschen, landbouwers uit den omtrek, allen samengestroomd om de nieuwigheid in oogenschouw te nemen, en allemaal min of meer ijverzuchtig op den gelukkigen bezitter . . . O wee, het sombere geschreeuw van een steenuil deed hem opschrikken uit zijn schoonen droom, en hij merkte dat het onderdehand zoo goed als heelemaal donker geworden was.

Hij hernam zijn wandeling, in een gemoedstoestand die nu eens overmoedig dan weer diep treurig was, al naarmate hij in zijn verbeelding windmolens bouwde of bedacht dat hij daartoe geen geld had . . . En thuis zat zijn vrouw en wachtte hem ongeduldig op, — en wat zou zij teleurgesteld zijn als hij haar geen windmolen meêbracht!

Vreemde, ongewone gedachten begonnen het brein van onzen braven molenaar te doorkruisen . . . Hij ontmoette een man, die er uitzag als een rijke pachter die van een kermis terugkwam. „Hé,” dacht Henri, „die heeft misschien in zijn zak wat ik zou noodig hebben!” . . . Hij kwam langs een kapelletje en zag door de spijlen der deur een Mariabeeld met gouden kroon en sceppter, verlicht door twee brandende kaarsen; tal van gouden en zilveren hartjes, offers van dankbare vromen, hingen er omheen.

„Hé!” dacht hij, „als ik dat allemaal eens had!” — Maar hij kwam oogenblikkelijk weer tot zich zelf, en vroeg God om vergiffenis voor zijn booze gedachten. En om zichzelf daarvan af te leiden dacht hij aan zijn jongste, een dikkertje van zoowat tien maanden, en hoe die in de handjes klappen zou als hij vader weerzag.

Op een kruisweg gekomen, moest hij eens rondzoeken naar de goede richting. Daar hoort hij in de verte het geluid van harde voetstappen, en weldra kwam er, van een der vier wegen, op het kruispunt een man van hooge gestalte, met een breedgeranden slappen hoed op en met een soort van groenen kapmantel om, die op het gezicht van Hubert plotseling bleef stilstaan. Deze, een beetje onthutst over deze ontmoeting, groette enkel met een „God zegene u!” Maar toen hij zich omkeerde om zijn weg te vervolgen, zei de onbekende: „Het schijnt, kameraad, dat wij denzelfden kant uit moeten. Des te beter; 's avonds is het wel aangenaam een reisgenoot te hebben.”

III.

Ze begonnen dadelijk samen te praten; en volgens de eenvoudige gewoonten der lieden onzer streek, vertelde de molenaar al gauw wie hij was, waar hij vandaan kwam en waar hij naar toe ging. De man met den kapmantel zei dat hij een metselaarsgezel was, van een gilde te Luik, en dat hij voor zijn zaak op reis was. Hubert's hart was zóó vol dat hij in elk geval praten moest; maar het feit dat zijn medgezel

een metselaar was, was voor hem een nog ge-reeder aanleiding om hem zijn geheele geschiedenis mée te deelen. Vooral bleef hij stilstaan bij den indruk dien de windmolen op hem gemaakt had, en weidde uit over zijn onvervulbaren harte-wensch om er ook zoo eentje te laten bouwen.

De metselaar roemde dat soort molens hoog. Ze waren, zei hij, door de kruisvaarders hierheen uit het Oosten overgebracht, en veel beter dan de inleemsche watermolens. 't Waren ware kunstwerken: de heele zwaarte van den bovenbouw rustte op één enkele spil waar hij om heen draait; de wicken konden daardoor ten allen tijde naar den wind worden gesteld; en de verhouding tusschen de beweegkracht, het weerstandsvermogen der maalsteen en de wrijving der assen, was bewonderenswaardig. „Om niet te spreken van de gunstige ligging, op hooge vrije plaatsen, waar bijna 't heele jaar de wind over heen speelt!” Deze woorden deden de begeerte van Hubert naar 't bezit van een windmolen nog meer ontvlammen.

„Ik wou,” zei hij, „dat ik nooit van mijn leven zoo'n ding gezien had. Die windmolen zal mij nu voortaan dag en nacht vervolgen. 't Is mijn oom zijn schuld dat ik deze ongeluksreis moest maken. En had hij mij nu nog maar wat nagelaten! Maar neen; zoo goed als niets! Ter' nauwernood voldoende om een nieuw rad aan mijn ouden watermolen te zetten!” En zijn hartstocht naar een windmolen werd zóó groot, dat hij zich de woorden liet ontvallen: „Honderd jaar van mijn hemelsche zaligheid zou ik er voor

geven als ik zoo'n windmolen in mijn bezit had!"

Bij die woorden stond zijn reismakker stil, keek hem eens goed aan en zei lachend: „Kom, kameraad, dat meen je niet!"

„Wel wis en zeker meen ik dat," riep Hubert uit, met zijn stok op den grond stampend.

„Pas op, de duivel mocht je eens hooren! We zijn niet ver van het „Champ des Makralles" (het heksenveld) waar hij te middernacht den heksensabbath (feest der heksen) opent... En 't is haast middernacht."

Bij deze herinnering aan het heksenveld waarvan hij zulke verschrikkelijke dingen had hooren vertellen; bij deze gedachte dat het op slag van middernacht was, — het spookuur! liep het Hubert koud langs den rug; en werktuigelijk wilde hij het teeken des kruises over zich maken, toen zijn medgezel hem bij den arm greep: „Zeg, molenaar, je bent bang! Je bibbert bij het denkbeeld alléén dat Beëlzebub hier maar een kwartiertje vandaan zou kunnen zijn; en zooeven pochte je dat je wel een eeuw bij hem in de hel zoudt willen zitten als hij je maar rijk wou maken! Ik dacht wel dat je der niets van meende!"

Chefneux, een beetje verlegen over de zwakheid die hij had getoond, na zoo gebluft te hebben op wat hij durfde, zei snel: „Ik sprak niet van rijkdom, alleen maar van een klein windmolentje op den berg."

„Jamaar, als je toch eenmaal met den duivel aan 't onderhandelen bent, dan kun je hem net evengoed een heelen boel vragen als een klein beetje Als de duivel je een kasteel geeft, dan

doet hij er een hoeve bij; en als hij een molen geeft, dan ook een huis er bij. Dat weet ik."

„Hoezoo?"

„Nu, ik heb al eens voor hem gewerkt. Hij betaalt goed, hoor!"

„Ken je hem dan?"

„En ik zeg je dat ik voor hem gewerkt heb. Wel honderd maal heb ik hem gezien."

„En was je niet bang voor het heil van je ziel?"

„Och kom, daar maken wij poorters (stadsmenschen) het ons niet druk meê. 't Voornaamste is dat wij 't goed in deze wereld hebben, nu wij er eenmaal in zijn. We moeten ons het heden niet laten bederven door zorgen voor de toekomst. Om voorspoed te hebben voor zich en zijn gezin, om al de dagen van zijn leven door anderen geëerd en benijd te worden, — nu, ik vind, daar moet je wat voor over hebben!"

Op dit oogenblik waren de reizigers aan een nieuw kruispunt gekomen. De man met den groenen mantel zei tegen Hubert: „Hier moet ik je verlaten. Maar vandaag over acht dagen op hetzelfde uur, dus aanstaanden vrijdag te middernacht, kom ik hier wéér langs. Dat zeg ik je maar voor 't geval dat je mijn diensten zoudt willen aannemen, en ik beloof je dat je een prachtig huis krijgt en een molen zooals er honderd uren in den omtrek geen te vinden is. Nu, goeden dag of tot ziens, — net zooals je wilt!"

En de zonderlinge vreemdeling liet Chefneux plotseling alléén staan en verdween in de duisternis, langs een pad links van den weg dien zij waren afgekomen. Chefneux bedacht met

een rilling dat dit pad naar het Makrallen-veld voerde!

IV.

Het was bijna één ure 's morgens toen de molenaar den top van den berg bereikte, op den rechter oever van de Amblève, van waar men het geheele landschap overzien kon. Zijn hoofd gloeide, zijn ledematen waren als geraadbraakt. Hij ging op een hoogtetje zitten, en voor 't eerst nadat zijn makker hem verlaten had kon hij even tot zich zelf komen. In zijn geest herhaalde hij het geheele gesprek dat zij samen gevoerd hadden, en daaruit vloeiden allerlei vraagstukken voort die hij eens goed met zich zelf wou overleggen, één voor één . . . Of de meester metselaar was Satan in eigen persoon, of een invloedrijk toovenaar, of wel een grappenmaker die hem in 't ootje had genomen . . .

Na rijpelijk de woorden van den onbekende te hebben overwogen, en alle kleine omstandigheden van de ontmoeting en de scheiding te hebben overdacht, bleef Hubert bij zijn tweede veronderstelling stilstaan: „'t Zal wel iemand zijn,” dacht hij, „die met Satan op den besten voet staat, en die met hem den Heksensabbath vieren ging.”

Toen hij het omtrent dit punt met zich zelf eens was, wilde hij den heuvel afdalen. Juist op dat oogenblik brak de maan door de wolken die haar den geheelen nacht bedekt hadden gehouden, en overstroomde met haar zilverig licht de hoogte waarop hij zich bevond en de

vallei waarin zijn woning stond. 't Was juist op deze hoogte dat hij zijn droom-molen gebouwd had: hij zag hem nóg met zijn verbeelding, en daarnaast, in al zijn naakte armoedigheid, zijn bouwvalligen watermolen met het rieten dak.

Het was op het einde van Mei en de dageraad zou wel spoedig beginnen te lichten. Hubert wilde den slaap der zijnen niet storen, en nam zich voor het aanbreken van den dag af te wachten eer hij thuis aanklopte. Och, daar was toch ook niets geen haast bij! Hij bracht niets dan slecht nieuws, en hij was volstrekt niet verlangend de droefheid zijner teleurgestelde vrouw te zien.

Om vier uur, — want het was vroeg dag bij hun, — zag hij zijn oudsten jongen uit de hut te voorschijn treden, met een zak op den rug om den molentrechter te gaan vullen: een bewijs dat er tijdens zijn afwezigheid klanten gekomen waren. Hij haaste zich den heuvel af en ging recht op den molen toe, waar de jongen een kreet van blijde verrassing slaakte toen hij zijn vader zag. Juichend vloog hij dezen om den hals. Bij het leven dat zij maakten kwamen de vrouw en de andere kinderen snel toegelopen, en de molenaar werd in triomf zijn woning bijna binnen gedragen, zóó blij was men hem terug te zien na drie dagen afwezigheid. . .

Maar al heel gauw merkte zijn brave Catherine dat hij er bedrukt uitzag, lijdend zelfs, en vroeg hem of hij ziek was.

„Nu,” zei hij, „als ik 't was dan had ik er alle reden toe . . . Dat komt er van als je al te vast op een erfenis rekent.”

„Was er niets?” vroeg de molenaarsche.

„Jawel, maar niet wat ik dacht.”

„Hoeveel dan?”

„Niets van belang: twintig gouden kronen” (20-francs stukken). Ze hadden op minstens tweehonderd gouden kronen gerekend. Hubert verwachtte dat zijn vrouw in klachten zou uitbreken. Maar het vriendelijk gezicht van Catherine betrok in 't geheel niet, en glimlachend sprak zij: „Welnu, Gods wil geschiede! We hebben tot nog toe van niets dan van onzen arbeid geleefd en er vijf kinderen bij groot gebracht; we zullen ons nu nog wel zien te redden, te meer daar twee van onze lievelingen al gauw op eigen beenen zullen kunnen loopen. Lambert is al vijftien en Jeannette dertien . . .”

Deze berusting zijner lieve vrouw onthief den molenaar van een zwaren last. „Maar 't is toch jammer,” zei hij. „Als oom ons zooveel nage-laten had als we dachten, dan zouden we het geld toch zoo goed besteed hebben!” En onder 't eten van zijn morgenboterham beschreef hij den windmolen dien hij in Hesbaye gezien had. Zijn vrouw en kinderen hadden veel schik in zoo'n windmolen. „En zie je,” eindigde hij, „dat hadden wij nu kunnen hebben!” En hij zuchtte diep.

„Ja,” zei Catherine, „maar 't was Gods wil niet. God weet beter dan wij wat goed voor ons is, en wat wij voor een geluk houden,

weigert Hij ons soms omdat het een ongeluk voor ons wezen zou. In plaats van ons te beklagen, zullen we 't maar aannemen als een nieuw bewijs van Zijn goedheid.”

Hubert zou misschien wel zijn vreemde ontmoeting aan zijn vrouw hebben medegedeeld. Nu zij zóó sprak vond hij maar beter er niet over te reppen. Maar toen hij, om van zijn reis uit te rusten, een paar uurtjes ging liggen, droomde hij van zijn avontuur; en den geheelen verderen dag kon hij het maar niet van zich afzetten.

V.

Den volgenden dag was het Zondag. Als naar gewoonte ging hij de mis bijwonen te Sougnez; en langzamerhand voelde hij de kalmtte terugkeeren in zijn ziel. Doch in den namiddag barstte een vreeselijk onweer los, en tot Dinsdagmorgen toe bleef het water in stroomen neervallen, zoodat de rivier, plotseling gestegen, den molen weer belette te malen. Tot overmaat van ramp merkte Hubert dat de losse steenen die met den stroom waren meêgekomen, zijn wiel dat al zoo wrak was, bijna geheel en al onbruikbaar hadden gemaakt.

„Hé,” dacht hij ieder oogenblik, „ik wed dat de Hesbische molenaar nu met alle kracht maalt, — er waait zoo'n stevig windje! En ik zit hier met gekruiste armen en weet niet wanneer ik weer aan den arbeid zal kunnen gaan, want ik geloof niet dat mijn wiel nog zal kunnen gaan. Och, wat moet er van ons worden?”

Donderdags ging hij naar Stoumont, waar hij geld moest beuren, en ontmoette daar in een herberg een ouden koster, uit zijn ambt ontslagen, omdat men mompelde dat hij een getrouw bezoeker van het heksenveld was: op vreemde uren had men hem door de velden zien dwalen met een fakkel in de hand; en men beweerde dat hij geldmiddelen bezat waarvan de oorsprong in het duister lag. Hubert, die vroeger dezen man zou vermeden hebben, klonk nu met hem, en weldra waren ze in een druk gesprek gewikkeld, waarbij onze matige Hubert meer dronk dan goed voor hem was. 't Sprak van zelf, dat hij 't eerst over niets had dan over dien windmolen, waarvan de voorstelling hem letterlijk vervolgde; en toen hij zoo goed als dronken was, vertelde hij zelfs tot in de kleinste bijzonderheden, het avontuur dat hij den vorigen Vrijdagnacht gehad had. De oude koster keek hem aan met het eenige oog dat hij bezat, en waarin een vreemde glans lichtte.

„En?” vroeg hij: „wat denk je nu te doen? Je bent toch wel niet zoo dwaas om zoo'n zeldzame gelegenheid te laten ontsnappen?”

De molenaar bewaarde een oogenblik het stilzwijgen; hij zat peinzend neer. . . . „Als ik maar eenige nadere inlichtingen had,” zei hij. „Zeg eens, koster, — ik vraag het je maar op den man af: jij kent hem zeker?”

„Wien?”

„Wel, dien meester metselaar!”

„O, nu begrijp ik je,” zei de ander lachend: „jij gelooft ook al al die malligheden die ze

van mij vertellen! Luister eens goed. Je zegt dat je morgen, om middernacht, op de Fagne zijn moet. Nu, als jij bepaald daar niet naar toe wilt gaan, zeg het me dan, — dan ga ik. Ik heb óók ergens mijn zinnen op gezet, want ik zou wel graag willen weten waar die schat verborgen ligt, die ik vermoed dat hier of daar te vinden is, en die mij voor al mijn levedagen rijk zou maken. Ik denk dat die baas mij net zoo graag hebben wil als jou; en ze mogen zeggen wat ze willen, ik geloof dat mijn ziel wel evenveel waard is als de jouwe.”

Praatte Gilles de koster zoo om Chefneux nog meer aan te vuren? of was 't hem werkelijk ernst? In elk geval maakten zijn woorden een eind aan de weifelingen van den ongelukkigen molenaar, die niets anders zei dan dit ééne woord, maar op een zeer onvasten toon: „Ik ga.”

Het was geheel donker toen hij thuis kwam. Voor de eerste maal sinds zij getrouwd waren, merkte zijn vrouw dat hij zoo goed als geheel dronken was. Ook lette zij maar niet op de praatjes die hij verkocht. Hij praatte over een groote verandering die er in hun toestand ging plaats hebben. Hij zei dat hij binnen een paar dagen de grootste molenaar van het land zou zijn, en hij wilde met alle geweld dat zijn vrouw een klein varkentje, dat zij wilde vetmesten, voor het avondmaal zou slachten en braden; maar na heel veel tegenwerpingen van de zijde van Catherine, zou hij zich maar met een kippetje vergenoegen.

Hij ging zelf naar het hok om de kip te vangen; maar in de duisternis pakte hij een zwarte kip beet, de eenige van die kleur die zij hadden; met afschuw liet hij het dier weer los, en voor dien avond vergenoegde hij zich maar met de gewone avondspijs.

's Nachts moest Catherine even op om haar jongste kind de borst te geven. Toen merkte zij dat haar man erg rusteloos was en allerlei rare dingen zei, waaronder zij duidelijk het volgende onderscheidde: „Weledele heer Beëlzebub, in ruil voor dien mooien molen en het huis dat u me geven wilt, moet u mijn ziel niet langer dan honderd jaar in pand nemen! . . . dat is toch al zoo'n tijd!”

Er ging een licht op voor de molenaarsvrouw. „O wee,” dacht zij, „mijn arme man heeft zich zeker laten overhalen om mee naar het heksen-veld te gaan, en zijn ziel verpand voor een windmolen. O alle heiligen, staat mij bij!” En 's anderendaags stond de brave vrouw voor dag en dauw op, en deed een bedevaart naar de Lieve Vrouw van Dieupart. Toen ze terug kwam en dicht bij haar huis was, zag ze van verre reeds haren Hubert op den oeverkant zitten, met het hoofd in de hand, bedroefd starend naar het beweginglooze rad van zijn molen. Zoodra hij zijn vrouw zag stond hij vlug op, als wilde hij volstrekt alleen blijven, en verdween in een elzeboschje. De arme vrouw, haar man zoo geheel anders vindend dan hij gewoonlijk was, begon te schreien. Maar zij troostte zich. Had zij niet met heel haar ziel gebeden tot de

Lieve Vrouw van Dieupart? Die zou helpen! En zij schepte weer moed, doch helaas slechts voor korten tijd.

VI.

Toen het tijd was voor het middagmaal, was de molenaar afwezig. Te vergeefs zocht men hem in den heelen omtrek. Hij kwam eerst tegen het vallen van den avond terug. De ongelukkige was naar Stoumont geweest, gedreven door een onweerstaanbare zucht om zich te bedrinken en nog eens met den ouden Gilles Bertho, den gewezen koster, te spreken. Hij antwoordde ruw en brutaal op de verwijtingen zijner vrouw, die om zijnentwil doodsangsten had uitgestaan; — hij, die haar vroeger nooit een onvertogen woord had toegevoegd! . . . „Er valt niet meer aan te twijfelen,” dacht de arme Catherine, „de booze heeft hem geheel in zijn macht!” En in tranen uitbarstend zonk zij moedeloos op een stoel neer. De kinderen, hun moeder ziende weenen, begonnen mede te doen, en vielen aan de voeten van hun vader neer om zijn toorn te bezweren. Dit schouwspel verteederde Hubert; zijn gezicht klaarde op, hij kreeg de tranen in de oogen, hij omhelsde zijn kinderen, drukte zijn vrouw aan zijn hart, en verliet toen de hut om even op adem te komen.

Een vreeselijke tweestrijd ontstond in zijn ziel . . . Maar daar zag hij weer de hoogvlakte voor zich, waarop de molen zoo goed zou staan, — de molen dien hij reeds als een werkelijkheid voor zich zag. En dan had Bertho hem zooveel

voorbeelden verteld van menschen die op die wijze rijk en geëerd waren geworden, en gelukkig en benijd door iedereen! Waarom zou hij niet doen gelijk zij?

's Nachts tegen elf uur, toen hij dacht dat zijn vrouw rustig sliep, stond Hubert zachtjes op en verliet de hut. Maar Catherine had den slaap niet kunnen vatten; de vreeselijkste twijfelingen en vermoedens knaagden aan haar hart. Zoodra haar man de deur uit was stond ook zij op; en gedreven door een verheven zucht tot toewijding, richtte zij zich naar het Makrallenveld; daarheen was ongetwijfeld haar man gegaan. En waarlijk, op een smal paadje, evenwijdig aan den weg naar dat veld, hoorde zij den voetstap van haar man weerklinken in de stilte van den nacht. Zij trachtte hem in het oog te houden; en hoe moeilijk het ook loopen was, wegens de doornstruiken en de scherpe steenen waarmee haar weg was bezaaid, toch slaagde zij er in, door hem niet bemerkte, te gelijk met hem aan te komen op den kruisweg, waar de molenaar den onbekende van de vorige week ontmoeten zou.

Zij zag hoe Hubert, op dat punt gekomen, scherp rond zag en, niets bespeurende, ging zitten op een dijkje, in de schaduw van een grooten, donkerbladerigen hulst. Eenige oogenblikken later zag de arme vrouw, die achter een boschje stond te sidderen van angst, plotseling een man van lange gestalte verschijnen. Dat moest de Booze zijn, en zij geloofde dat de vlammen gingen opslaan uit den bodem, dat

bliksemstralen de lucht gingen klieven, dat de donder ging ratelen en een stormwind de boomen ging ontwortelen... Maar niets van dit alles gebeurde. Doch de gestalte van den onbekende verborg haren man voor haar gezicht, en zij wist niet wat voor geheime teekens die twee wellicht wisselden. Zich zelve geweld aandoende, en vast drukkend tegen haar hart een kleine medalje, te Dieupart gewijd, ging zij kruipend eenige schreden voorwaarts en hoorde haar man duidelijk zeggen: „Dus den derden nacht van nu af gerekend, vóór het kraaien van den haan, zal alles gereed zijn?” En een andere stem antwoordde: „Ja, als op het oogenblik dat de haan kraait de wicken van den molen niet draaien, dan ben ik al mijn rechten kwijt.” — „En staat dat beschreven, zwart op wit?” — „Ja.”

Catherine behoefde niet meer te hooren. Zij maakte het teeken des kruises, smoorde een zucht, en verwijderde zich met een gebroken hart. Ze ging naar huis en weer te bed, en toen haar man terug kwam deed ze alsof ze vast sliep.

's Morgens zei Hubert dat hij naar Louvegnez moest, spreken met een timmerman die 't schep-rad van zijn molen herstellen moest. Maar hij ging recht naar Stoumont, naar Gilles Bertho. Hij moest zijn vrouw op de aanstaande gebeurtenis voorbereiden, en wilde bij Bertho goeden raad inwinnen, hoe dit aan te leggen. De oude man zei dat hij zelf zich daarmee wel wilde belasten.

Inderdaad, — 's avonds ging er een pelgrim

langs de hut van Hubert. Diens vrouw stond juist op den drempel. Hij vroeg haar om wat spijs en drank, en de goede Catherine haastte zich melk en brood te voorschijn te halen. „Eet en drink!” zei zij vriendelijk. Dat deed de pelgrim; en heengaande sprak hij op een toon vol heilige bezieling: „De Heer heeft u willen beproeven. Hij is over u tevreden. Uw man wenscht een windmolen te bezitten. Welnu, dezen nacht zullen de engelen beginnen er een voor hem te bouwen.”

Catherine bleef onthutst staan. Ze twijfelde er niet aan of Satan zelf was in de pelgrimspij verborgen geweest. Maar 't was Gilles Bertho maar geweest.

Kort daarna trad Hubert binnen. De molenaarster vertelde hem eenvoudig weg wat er gebeurd was, zonder den minsten twijfel te laten blijken. Uit teedere liefde wilde zij hem geen pijn doen. „Waartoe ook?” dacht zij bij zich zelve. „Waartoe hem te doen blozen over zijn gedrag? Hij zal gered worden, hoop ik, die arme man van mij, en hij zal nooit te weten komen dat ik alles wist....”

Chefneux deed alsof hij heel blij was bij 't verhaal zijner vrouw, en hij gaf haar te verstaan dat hij, van zijn kant, óók al geheimzinnige waarschuwingen gekregen had. Hij dreef zelfs de onbeschaamdheid zóó ver dat hij durfde spreken van „God te danken”.

VII.

Tusschen elf en twaalf uren was er een ver-

vaarlijk geraas in de rustige vallei. Men hoorde een vreeselijk gerol van losse rotsbrokken en groote blokken hout, en tegen het kriecken van den dag lagen er stapels bouwstoffen gereed op den top van den berg; de grondslagen van een groot gebouw waren reeds gelegd.

Den volgenden nacht hetzelfde geraas. Hubert stond zonder iets te zeggen op en ging de hut uit. Catherine waagde het ook eens eventjes naar buiten te kijken, en zag de muren reeds geheel voltooid, en boven op de muren tal van mannen die met verwonderlijke vlugheid werkten.

's Anderendaags was het gebouw bijna klaar; en aan den top verhief zich een houten kap, draaiend op een groote spil: dat moest de windmolen zijn, die het huis van den molenaar kroonde: een huis van ruwe, onbehouwen steenen van ontzachtelijke afmetingen; de tusschenruimten waren aangevuld met kleinere steenen van dezelfde soort, zoodat het huis er zeer eigenaardig uitzag. Zóó bouwde niemand in deze streek. 1)

Hubert was boven alle wolken, en had wel gewild dat alle inwoners van de streek daar langs kwamen. Maar het toeval wilde dat er al die twee dagen juist niemand langs kwam.

Den derden nacht ging de molenaar weer naar buiten, en werd de stilte der vallei opnieuw verstoord door een ontzettend geraas van bijlen hamerslagen, zonder dat echter het geluid

1) Deze manier van bouwen heet „Cyclopen-bouw”. In Indië heb ik op dezelfde wijze fondamente van bruggen en sluizen zien leggen. N.

eener menschelijke stem zich daaraan paarde. Ook Catherine stond op: „Het oogenblik nadert,” sprak zij sidderend. De arme vrouw knielde neer en bad; toen redderde zij alles in huis op alsof zij een lange reis ging ondernemen; zij drukte een teederen kus op de voorhoofden harer kinderen, die nog in den diepsten slaap verzonken lagen, en zegende, met tranen in de oogen, ze allen met het kruisteeken. Toen gaf zij haar kleinste de borst, en zoende hem wel tien, wel twintig keer; deed de gewijde medaille van Dieupart om haren hals, wierp een laatsten blik op alles wat haar omringde, en stikkend in haar tranen haastte zij zich de deur uit, fluisterend: „God sta mij bij!”

Zij beklom den berg en kwam op de hoogvlakte aan. Zij zag dat de molen bijna klaar was, en dat twintig tot dertig werklieden, heele vreemde, druk bezig waren aan het leggen van het dak. Onopgemerkt gleed zij het gebouw binnen...

Toch was haar man niet verre. Op een dijkje gezeten telde hij de minuten. Gretig leende hij het oor, den blik onafgewend op de molenwieken gericht, of niet de eerste haan zou kraaien voor en aler zij begonnen te draaien op den wind... Plotseling voelde hij zich een hand op den schouder leggen, en een hem welbekende stem sprak: „Welnu vriend, ben je nu tevreden?”

Hubert wilde den meester metselaar juist antwoorden, toen het eerste hanengekraai weergalmde... De wieken bleven onbewegelijk.

En onbewegelijk bleven zij, toen voor de tweede maal een haan zijn wekgeroep deed hooren.

De molenaar hijgde... „Wat nu?” bracht hij uit... Ten derde male kraaide de haan... De oogen van den meester metselaar gloeiden als kolen vuurs; hij stiet een soort rauw gebrul uit. En de hanen kraaiden elkander lustig na, en nog bewogen de wieken zich niet...

Toen, den molenaar aanzierende met dreigenden blik, richtte hij in een onverstaanbare taal eenige woorden tot zijn trawanten, die onbewegelijk als standbeelden op het dak stonden. En met duizelingwekkende snelheid begonnen dezen weer af te breken wat zij hadden opgebouwd. De ontzaggelijke steenen en houtblokken rolden met oorverdoovend geluid den berg af en in de rivier... Eensklaps doorkliefde een hartverscheurende kreet de luchten, en een menschelijke gestalte, met bliksemsnelheid de ruimte in geworpen, smakte neer in de vallei

Toen de dag aanbrak waren de meester metselaar en zijn trawanten verdwenen, en geen steen lag meer op den anderen van het schoone huis, waarboven de windmolen zoo trotschelijk had uitgestoken... En de hebzuchtige Hubert, als versuft, zat bedroefd te kijken naar de rotsblokken die den loop der rivier versperden... Tot hij plotseling, als door den bliksem getroffen, in één zakte: onder de puinhoopen had hij het verminkte lijk zijner trouwe gade ontdekt.

De arme Catherine had met haar lichaam de wieken belet te draaien, om aldus de ziel te

redden van haar lieven man, van de vader harer kinderen. Zij was het slachtoffer geworden harer echtelijke liefde en trouw. Zeer zeker heeft God haar dan ook met eere ontvangen in zijn paradijs; en zeer zeker heeft zij daar eenmaal de vreugde gesmaakt van er haren Hubert te verwelkomen; want de molenaar bracht het overige zijner dagen door in tranen van berouw, en boetedoening en gebed...

Naar het Fransch

van MARCELIN LA GARDE.

DE WATERFEE.

Mama wandelde met haar twee kinderen den ouden weg op van Aywaille naar Florzé. Die hobbelige weg was, een paar honderd jaar geleden, niets dan een eng voetpad in een nauwe kloof, langs het kleine, levendige beekje de Cherra. De beide berghellingen die de kloof vormden, waren met dicht geboomte bedekt. Sedert zijn de boomen geveld, en is een stuk der heuvelhellingen weggekapt tot bouwsteen. Dat maakt ook dat het pad allengs verbreed werd tot een weg, waar langs karren rijden konden. Waar de oude steengroeven door den mensch verlaten werden, heeft de natuur de naakte wanden weer bekleed met een sluier van mos en gras, en hier en daar zelfs een struikje er op doen groeien, maar voorloopig zullen er wel geen hooge pijnbosschen op gedijen. De tegenwoordige steengroeven liggen aan 't begin van den weg, van Aywaille af gerekend; doodsch en somber zijn daar de wanden der kloof: niets dan naakte steen, en overal hoopen afval, — schilfers die tot geen ding nut zijn. De glad bekapte bouw- en plaveiselsteenen liggen, met dotjes gekleurde verf gemerkt, netjes op hoopen,

wachtend op de karren die ze zullen afhalen en naar hun bestemming brengen. Nergens zoo goed als in de enge kloof tusschen Aywaille en Florzé, ziet men wat de mensch maakt van mooie brokjes natuur, wanneer zijn voordeel het meebrengt haar meedoogenloos te schenden. Die steengroeven zijn als een kanker, die het schoone gelaat der Ardennen uitvreet en misvormt.

De weg naar Florzé is er een dien men ruggelings zou moeten opwandelen. Want wanneer men de steengroeven aan 't begin voorbij is, en de leelijke kankervlekken achter een kleine kromming verborgen zijn, en men keert zich dan om, dan heeft men een van die mooie kijkjes die alleen het bergland verschaffen kan. Dan ziet men pas hoe steil de weg is, en hoe hoog men al wandelend geklommen is: het heuvelland op den anderen oever der Amblève schijnt met u gestegen te zijn; de smalle kloof doet denken aan de buis van een reusachtigen kijker, gericht op glooiend heuvelland, geel, zwart, groen en lichtgroen geschakeerd door de akkers, vol rijp graan of donkerbladerige klaver, en de weidevelden vol gras; — kort en mager, heel wat anders dan het gras op onze vochtige polderweiden, maar toch mooi groen. Eentonig zou het dambord van akkers en weiden zijn, indien niet boomen en struiken, zwart lijkend in de verte, er grillige figuren op teekenden; indien er niet gezellige paadjes dooheen liepen, roodachtig gekleurd waar de bodem kleiig is, en grijs waar hij wordt gevormd door het naakte

gesteente van den ondergrond. En loop je dan, betooverd door dit klein maar ééinig kijkje, een eindje ruggelings verder, dan zie je dat verre heuvelland al maar rijzen, al maar rijzen, tot dat een sterkere kromming 't uitzicht afsluit. Dan moet je maar verder klimmen, en afwachten tot je op de hoogvlakte bent, om een nóg ruimer en vrijer uitzicht te hebben over al het heuvelige en rotsige land in den omtrek; maar dat is een ander gezicht, niet zoo eigenaardig als door die reuzenbuis van den reuzenkijker.

Wie den weg afdaald, van Florzé naar Aywaille, heeft het mooie kijkje wel is waar vóór zich; maar bij elken tred dien hij doet zakt het een beetje verder weg; en als 't geheel verdwenen is, dan staat hij midden tusschen die treurige steengroeven, waar de mensch de baas is, en regeert met piekhouweel en dynamiet. Die overgang heeft iets bedroevends en benauwends; en zoo neem ik liever den terugtocht aan langs den nieuwen weg naar Florzé, om den berg heen; en keer mij op den ouden maar heel dikwijls om, om dat aardige kijkje door de reuzenbuis te hebben.

Op dien weg nu wandelde Mama met haar twee kinderen. Mama stond telkens stil en keek om; de kinderen vlogen her- en derwaarts, zoekend naar bramen en bloemen en mooie vlinders; niet om ze te vangen, die mooie schepseltjes, maar om ze te bewonderen als ze, wiekjeskleppend, neerstreken op een bloem, en hun begeerig slurfje boorden in haar honingbakjes. Op eenmaal kwamen ze op hun moeder

toevliegen: „Mama, Mama, 't gevangen water zingt! kom, luister!” En ze brachten hun Mama naar een kleine hoogte langs den weg, die haar deed denken aan een grooten grafheuvel; en op den grafheuvel lagen, in plaats van zerken, een paar roodgeverfden ijzeren valdeuren; en onder die ijzeren grafdeuren, ja, zoowaar, daar zong het levende water der Cherra, maar er was iets treurigs in dat waterstemmetje. Dof en hol klonk het anders zoo heldere gezang uit die sombere, duistere, met sloten en grendels verzekerde diepte; maar toch, — het *zong*. Dat was het lied der kleine Waterfee, die het zingen niet laten kan.

De kleine Waterfee werd geboren in een kleine grot, rechts van den weg van Aywaille naar Florzé, en zij leefde haar vroolijk onschuldig leventje, lang voor de menschen kwamen met hun piekhouweelen en dynamietpatronen om haar mooie kloof te bederven. Want de begroeide kloof was van hâar, van Cherra. Welke machtige stroom ze voor haar had uitgegraven in den harden rotsbodem, honderden van eeuwen geleden, toen de dieren der voorwereld nog wandelden door de wouden der Ardennen, dat wist Cherra niet. Maar de kloof was er en werd hâar wieg, Cherra's wieg; en de Natuur, Cherra's goede moeder, omhing ze met donkergroene pijnbosschen en sappig groen struikgewas, en met fluweelig mos en bloembespikkeld gras. De rozeroode bloempjes van het peperboompje maakten de wieg geurig, en de anemonen — witte, purperen en gele, — bengelden er over

heen als speelgoedklokjes... De wieg was klaar, lang voordat Cherra-zelf geboren werd.

In die kleine, kleine stille grot werd zij geboren, uit de waterdruppels die met onverstoorebare regelmaat neersijpelden uit het grotgewelf. Er hing groene schemer in de grot, want haar ingang was verhuld achter hangende struiken, waar het daglicht met groote moeite door henen drong. Zwart lag de kleine plas, uit de dropeltjes ontstaan, in dien groenen schemer; en in die stilte en die schemering, onder 't gejubel der vogelkens, en 't gesuisel van den wind door pijnbosschen en wuivende struiken, werd ze geboren, de lieve, de mooie, de blijde Cherra. Haar eerste kreet was geen schreeuw, zooals van de kleine kinderen der menschen; het was een jubellach. Hebt gij ooit een héél klein kind hooren lachen, als moeder vroolijk met hem speelde? Als heldere geluidspareltjes komen de lachklankjes uit zijn schuddend lijfje; zóó lachte Cherra toen zij, op korten afstand van de grot, voor 't eerst het heldere zonnelicht aanschouwde. Hebt gij gezien hoe bij het lachende kind het kleine borstje op en neer gaat, in héél vlugge schuddinkjes, — want de blijde schaterlach eischt dubbelen arbeid van de kleine longen? Zóó trilde Cherra's borst terwijl zij opborrelde van tusschen steenen en groene planten, héél in 't begin van haar jonge leven, nadat zij geboren was uit de waterdruppeltjes in de groenschemerende grot. En dartel baande zij zich een weg door de diepte der kloof, over en tusschen de groote steenblokken die de machtige stroom

daar had neergelegd, de stroom die tallooze eeuwen geleden haar wieg groef in den steenbodem, en die nu verdwenen was; — waarheen? Cherra wist het niet; en ik weet het óók niet waar ze gebleven zijn, de machtige stroomen, die eertijds rimpels groefden in het gelaat der aarde. De stroomen zijn verdwenen, maar de rimpels zijn gebleven; geen sombere rimpels van zorg en verdriet; maar rimpels van blijden ouderdom, — van jongen ouderdom. Want de oude aarde is jong, overal waar de Natuur vrij spel heeft. Daar worden de oude rimpels immers veranderd in boschrijke kloven, op wier bodem de vroolijke beekjes dartelen, . . . totdat de menschen komen met hun gescherpt verstand en hun gewapende handen, en de mooie oude — neen, altoos jonge Aarde, leelijk maken.

Eén en al vreugde was het leven der jeugdige Cherra; en één en al vreugde was het om haar heen. Was *zij* het die alle vreugde gaf, of *ontving* zij ze alleen maar van al het haar omringende? Cherra wist het niet en ik weet het ook niet. Maar zeker is het, dat de zon er plezier in had haar 's morgens een kleedje te weven van goudgaas; en dat de maan haar versierde met ringen en spangen van geelig zilver. Zeker is het, dat de sappig groene planten steeds dichtter bij haar kwamen, ja onder haar doordrongen, en dat zij slingers en sluiers vormden over en rondom haar liefelijke gedaante. Vroolijk gedierte krioelde in haar heldere golfjes, en in de warme zomerdagen kwamen de bonte libellen, fluweelig groene, en blauwe met metaal-

glanzen, en roode zelfs; en ze dartelden elkaar achterna tusschen de struiken langs de Cherra, en ze zweefden over de golfjes zonder ze te raken, en ze streken neer op de wuivende grassprietjes, zoodat het scheen alsof er plotseling een wonderbloem ontloken was aan de spitse der grasspriet. En de vogeltjes bouwden hun nestjes in de kreupelboschjes op den oever der Cherra; en huppelend naderden zij de lieve kleine Waterfee, en baadden de tengere leedjes in haar koele golfjes, en laafden zich met kleine teugjes, telkens het kopje opheffend naar den wijden hemel, waarvan zij het blauw of het grauw zagen weerkaatst in Cherra's wuivend kleedje. Cherra lachte en alles lachte om haar heen. En soms kwamen de kleine koeherders en lieten hun goedge beesten grazen: — het gras was zoo sappig langs Cherra's boorden; en de dartele geitjes sprongen van steen tot steen, en knabbelden van 't struikgewas de teere twijgjes af. De eeuwig voedende Natuur gunde den geitjes hun lekkernij: zij zou wel weer voor nieuwe twijgjes zorgen.

Heel de kloof en Cherra waren één. Haar sappen drongen langs onnaspeurlijke wegen door tot ver buiten haar oevers, en drenkten de wortels van gras en kruid, en zelfs die der hoogste boomen. En omgekeerd vloeiden, in het natte jaargetijde, haar van alle kanten sappen toe: in tijdelijke stroompjes boven, en langs verborgen kanalen onder den grond. Dan zwollen Cherra's wateren en ze werden wat drabbig; maar weldra zonk het slib weg tusschen de

steen en helder en klaar als altijd stroomde ze weer voort, blauw getint door den hemel en met goud omwolkt door de zon, en zilverstralend in het maanlicht.

Zoo legde zij den korten weg af naar de Amblève, om zich te werpen in de armen dezer oudere, maar altoos speelsche zuster. En haar wateren vermengden zich met die der Amblève, en waren er niet meer van te onderscheiden. Ja, de kleine Cherra verdween heelemaal in de groote Amblève; en als deze zich verderop in de Ourthe stortte, dan wist geen mensch meer dat de grotere Amblève de wateren der kleine Cherra meevoerde.

Maar in haar boschrijke kloof, daàr was en bleef zij alleenheerscheres, de lieveling en tevens de weldoenster van al wat daarin leefde en bloeide... Totdat de menschen kwamen, en maakten het smalie voetpad der kleine koeheders breeder, en kaptten de pijnboomen om en maakten de heuvelhellingen kaal; ja ze hieuwen en kaptten heele brokken uit de hellingen, tegenover die waarin Cherra's geboortegrot zich bevond. En het gehamer op de steenen wanden; en het geratel van vallende steenen; en het gehos van zware karren over den hobbeligen weg, en het gepraat van menschen, — dat alles overstemde de stilte van Cherra's kloof, en het gejubel van Cherra's gezang. En de vogeltjes gingen heen, naar elders, waar 't rustiger was — en ook de bonte libellen namen de vlucht. Cherra zelf werd gespaard; vrij mocht zij blijven dartelen over de rotsblokken naar de Amblève

toe. Maar zij was niet meer zoo levenslustig; haar stille kloof was ontwid; haar suizelende bosschen waren omgekapt, haar vriendjes waren verjaagd door het storend gewoel... Cherra kwijnde. Het zingen kon zij niet laten, daàrvoor was zij immers de Waterfee, die zingend geboren wordt, zingend leeft en zingend sterft. Maar overdag was haar stemmetje nauwelijks verneembaar door het menschengedruisch. Alleen 's nachts, als de piekhouweelen rustten en de steenhouders verzonken lagen in den diepen slaap der vermoeide werkers, dan kon men haar weer hooren; maar er was een toon van beklag gekomen in haar vroolijk gezang. Zij verweet den menschen niets, vooral niet die onvermoeide arbeiders, die zoo dapper werkten voor vrouw en kind; maar zij betreurde den ouden tijd, toen haar kloof slechts bekend was aan de kleine koeheders die haar niet bedierven, en aan de vogeltjes wier gejubel de stilte niet ontwidde.

Zóó bleef het tientallen van jaren; de oude steengroeven, vlak bij Cherra's geboorteplaats, werden verlaten, en de medelijdende Natuur, machteloos om ze zoo spoedig weer te herscheppen in pijnbosschen, bekleedde ze met schamel mos en armzalig gras en met braamstruiken. En verderop, naar de Amblève toe, werden nieuwe steengroeven geopend, langs de beide heuvelhellingen... Arme Cherra! Alle bekleedselen werden weggerukt van haar oeverwanden; kaal en naakt werd alles om haar heen. Ze deed denken aan die arme schepselen, die

in rijkdom en grootheid geboren, tot de diepste armoede vervallen, en daarin duizendmaal ellendiger zijn dan die er in werden geboren en getogen. Haast niet meer om aan te zien was de vroeger zoo liefvallige Cherra; en de Amblève waarin zij vernietigd werd, was nu voor haar als een vernieuwd leven: met de Amblève ging zij weer langs groene oevers, nog niet al te erg verkankerd door de steengroeven, en langs overblijfselen van ruischende bosschen hier en daar.

Alleen dicht bij haar oorsprong, waar de Natuur eenigszins de wonden had geheeld die de menschen hadden geslagen, waren nog sporen te vinden, o zoo flauwe sporen, van haar vroegere stille schoonheid en gewijde rust. . . . En in elk geval, — zij was nog vrij. Ze was nog vrij! Haar schoonheid en haar rust hadden de menschen haar ontnomen; haar vrijheid hadden ze haar gelaten. Doch voor hoe lang?

Op zekeren dag kwamen er menschen met andere werktuigen dan piekhouweelen. Ze peilden en maten, en ze zetten roode kruisjes op de enkele oude boomen die er nog, dicht bij de bron, op Cherra's heuvelhelling stonden. . . Ik zag het, en mijn hart bloedde. Sedert ik Aywaille kende had ik reeds zoovele lieve oude boomen zien vellen: de mooie dennen vlak voor mijn huis, en de oude eiken op den weg naar het dorp Amblève; en het oude notenlaantje op den weg naar Montjardin; onder al die boomen had ik gewandeld toen ik, ziek en zwak uit Indië gekomen, in het bergdorpje der Ardennen nieuwe kracht kwam zoeken. Ik had

ze lief gekregen, de bergen, het dorpje, de menschen, en die oude boomen; ik had onder die boomen gerust als ik moe was, en ze waren mijn krachtmeters geworden: iedere voetstap dien ik verder kon afleggen dan die of die oude groote boom, was winst. Een gróóte winst was het, toen ik kon wandelen tot Florzé, en een glas geitemelk gaan drinken bij de vriendelijke boerin, die zoo innig gelukkig was met haar mooie tweelingen. . . . Ik had nog geen kinderen; dat wil zeggen, mijn eersteling was even gauw heengegaan als hij gekomen was; ik benijdde iedere boerin die een blozenden zuigeling op den arm had; en ik keek half bewonderend en half afgunstig naar die twee kleine wichten in één wieg. . . „Heeft u geen kinderen, Mevrouw?” vroeg het vrouwtje. „Neen, en ik zou er toch zoo gaarne eentje hebben!” zei ik. . . „Consolez-vous, Madame, le bon Dieu vous en donnera, je prierai pour vous!” 1) zei de eenvoudige ziel, innig met mij begaan. . . . Tien jaar later kwam ik te Aywaille terug, rijk in 't bezit mijner twee kinderen, — al had ik nóg een grafje moeten laten delven in het land der palmen. Veel was te Aywaille hetzelfde gebleven, en de berooide Cherra had nog haar vrijheid; maar veel mooie oude boomen waren omgehakt. En toen ik te Florzé kwam en mijn vriendelijke boerin opzocht, en in plaats van de twee wichtjes in de wieg twee even-groote, gezonde boerejongetjes dacht

1) „Wees getroost, Mevrouw, Onze Lieve Heer zal er u geven; ik zal voor u bidden!”

te vinden, — toen zei ze, mij de hand drukkend: „Mijn tweelingen? . . . ze zijn er niet meer! één en dezelfde ziekte heeft ze weggerukt in vier-entwintig uren!” . . . Andere kinderen had ze gekregen, dikke, gezonde jongens en meisjes, die de ledige plaats der tweelingen overlopend aanvulden; maar in de plaats der oude boomen was niets gekomen dan leelijke kaalheid, ter nauwernood gedekt door meelijdende braamstruiken.

En nu stonden ook deze laatste mooie boomen in de Cherra-kloof opgeteekend ten doode; en dat was het begin van het laatste en treurigste bedrijf in Cherra's leven. Er kwamen vele mannen, die de boomen omhakten; en toen de woudreuzen krakend gevallen waren, en hun stammen en takken waren klein gemaakt en weggevoerd, toen begon de eigenlijke arbeid pas: Cherra's geboortegrot werd vernield; het plekje waar zij borrelend, en juichend als een van lachen schuddend kind, voor het eerst in het volle daglicht was getreden, werd dieper uitgegraven, en een vierkante steenen bak werd er om- en overheen gemetseld; en in dit graf werd de kleine, levendige Cherra geleid, — en zij kon er niets aan doen! Een klein dartel bergstroompje is machteloos, tegenover de menschen met hun gescherpt verstand en hun gewapende handen. Zij maken de koningsdochter tot hun slavin, en zij moet hen dienen . . . Toen werd het graf gesloten boven Cherra, gesloten met ijzeren deuren en stevige sloten; en graszoden werden over het metselwerk neerge-

legd; met welke bedoeling weet ik niet, maar zij maakten het graf tot een wezenlijken grafheuvel. . . . En in dat duistere, kale, zwarte hol lag nu Cherra, die geboren was in de groenschemerende grot, die borrelend tusschen steenen en struikgewas de wereld was binnengetreden, die geleefd had temidden van oude pijnbosschen en bont gebloemte, en die de lieveling was geweest van zon en maan, van vogels en insecten en van de kleine koeherders met hun goedig log vee. . . Niet dood lag zij in haar graf, maar levend gevangen. . . En nóg zong zij! Zij kon het zingen niet laten, want zij was immers de Waterfee, geboren tot jubelend gezang? . . . Maar droef en berustend klonk haar liedje heen door de dikke muren en de ijzeren valdeuren en de graszoden. . . . Ja, droef; maar ook berustend.

Want de dartele Cherra was wijsgeerig geworden in haar vangenschap. Afgesloten van de wereld vol zonneschijn en groenen boomschmer, was zij gaan nadenken. Met haar schoonheid was het toch sinds lang gedaan; en wat beteekende voor haar de vrijheid tusschen die leelijke naakte steenhoopen? Was zij niet blijde geweest, telkens als zij een deel van haar water in de Amblève stortte, omdat het daar deel ging nemen aan een nieuw leven, waarin blauwe luchten en groene weiden en zwarte pijnbosschen vreugd en schoonheid brachten? . . . Nu was zij gevangen, ja; maar met een doel: door tal van pijpen en buizen, werd haar helder gezond water gebracht naar het dorp, waar de

menschen soms gebrek hadden aan goed drinkwater. Het werd geleid naar de openbare pompen in de straten, en naar de kranen in de huizen; het verlichtte den arbeid van huismoeders en dienstboden, en vulde de badkuipen voor de kleine mollige kindertjes waarvan Cherra zooveel hield, omdat zij in hun reinheid en blijheid zooveel op haar leken. Het werd de slagader met zijn vertakkingen, die frisch bloed bracht in het lieve oude dorp... Cherra-zelf bestond niet meer; Cherra-zelf was niet meer de Sprookjesprinses uit de stille kloof, de Waterfee uit de groenschemerende grot; maar eerst nú leefde ze recht voor anderen! Met haar bloed voedde zij honderden menschen en kinderen, ze behoedend voor dorst in tijden van droogte, en voor ziekte. Want rein van alles wat bederf aanbrengt waren Cherra's wateren. En nóg verder leerde Cherra zien in haar wijzen ouderdom, in haar eenzame gevangenschap. Zij wist dat haar leven niet eindigde in dat gemetselde graf. Zij wist niet *hoe*, maar zij wist *dat* zij op duizenderlei wijzen werd vervormd, tot spijzen, tot drank, tot gewassen, tot graan;... dat zij op duizenderlei wijzen deelnam aan het leven der natuur en der menschenwereld, nu nog meer dan ooit te voren; en dat iedere druppel van haar vocht, na tal van gedaanteverwisselingen, weer terugkeerde tot den vorm van damp, weer opsteeg naar de reine hoogten des hemels, weer werd tot regen- en zegenbrengende wolk; en zij troostte zich met het vooruitzicht: dat de Cherra die hier scheen

gestorven te zijn in dit steenen graf, bleef leven in alle eeuwigheid, en misschien, na reeksen van jaren, in een andere hemelstreek zou worden herboren als jubelende bron, die vreugde had en vreugde gaf, en na lange blijde kindsheid wederom de trouwe helpster werd der menschheid... Met al die blijde vooruitzichten troostte zich de kleine gevangen Waterfee; en zij bleef zingen in haar duistere gevangenis; en was haar lied droef, omdat zij niet kon vergeten haar vrije jeugd in de boschrijke kloof, — berustend was het óók; omdat zij, in haar duisternis, meer en beter en verder zag dan ooit.

En Mama zat stil op den kleinen grafheuvel, terwijl de kinderen weer rondzochten naar bloemen en bramen. En zij dacht aan de dingen van ouds: aan geveldde boomen en aan gestorven kindertjes, en aan wat zij nog had gezien van de mooie vrije Cherra; en 't werd haar droef te moede. Maar het weemoedige lied der gevangen Waterfee deed haar rondzien naar het bloeiende leven om haar heen, dat zelfs dorre steenhoopen weer bedekt met mos- en grastapjten, en dat telkens weer opnieuw begint waar men denkt dat het eindigt. En zij vond dat er veel te leeren was uit het gezag van het „Gevangen Water.”

NELLIE.

INHOUD.

	Blz.
9 OUDE KENNISSEN.	197
10 VACANTIE-LEVEN IN DE BERGEN	227
11 DE MOLENAAR VAN FONDS-DES-QUAR- REUX, een legende	258
12 DE WATERFEE, een sprookje	283

INDEX

1. Introduction
2. The history of the book
3. The author's life
4. The book's structure
5. The book's content
6. The book's value
7. The book's impact
8. The book's legacy

